

**MONIPUOLISTA AKO TILINTARKASTAJAROTAATIO
ISA 701:N MUKAISTA KAM-RAPORTOINTIA? HA-
VAINTOJA SUOMALAISISTA PÖRSSIYRITYKSISTÄ
2016–2022**

**Jyväskylän yliopisto
Kauppakorkeakoulu**

Pro gradu -tutkielma

2023

**Tekijä: Antero Säyrinen
Oppiaine: Laskentatoimi
Ohjaaja: Antti Rautiainen**

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

TIIVISTELMÄ

Tekijä Antero Säyrinen	
Työn nimi Monipuolistaako tilintarkastajarotaatio ISA-701:n mukaista KAM-raportointia? Havainnot suomalaisista pörssiyrityksistä 2016 – 2022.	
Oppiaine Laskentatoimi	Työn laji Pro gradu -tutkielma
Aika (pvm.) 28.8.2023	Sivumäärä 129
Tiivistelmä – Abstract	
<p>IAASB (International Auditing and Assurance Standards Board) julkaisi vuonna 2015 ISA 701 -standardin, jonka mukaan kaikkien julkisen kaupankäynnin kohteena olevien yritysten 15.12.2016 ja sen jälkeen päättyviä tilikausia koskevilla tilintarkastuskertomuksilla tuli erillisenä raporttisegmenttinä raportoida tilintarkastuksen kannalta keskeisistä seikoista, eli niin sanotuista KAM-seikoista (Key Audit Matter). Tarkastuksen kannalta keskeiset seikat ovat usein kirjanpidollisia asioita, joihin sisältyy tilintarkastajan ammatillisen harkinnan mukaan korkea riski, merkittävä määrä johdon arviota ja harkintaa ja jonka rahallinen vaikutus tilinpäätöskokonaisuuteen on merkittävä.</p> <p>Tässä pro gradu -työssä tutkitaan muutoksia KAM-seikoissa suomalaisissa pörssiyrityksissä niissä tilanteissa, kun yhtiöt ovat aikavälillä 2016 – 2022 kohdanneet tilintarkastajarotaatioita. Tilintarkastajarotaatiolla tarkoitetaan tilannetta, jossa kohdeyhtiö joko vapaaehtoisesti tai määräaikaisten täytyttyä pakottavasti vaihtaa tilintarkastusyhteisöä ja samalla päävastuullista tilintarkastajaa. Näitä tapauksia pääluvussa 4 esitellyt rajaukset huomioon ottaen havaittiin yhteensä 50 kappaletta. Tilintarkastuskertomuksia ja tarvittaessa vuosikertomusinformaatiota verrattiin kussakin yhtiössä rotaatiota edeltävältä vuodelta rotaation jälkeiselle vuodelle. Muutoksia rajattiin niin, että osa muutoksista kategorisoitiin markkinavetoisiksi muutoksiksi ja loput rotaatiovetoisiksi muutoksiksi, ja näistä jälkimmäiset olivat keskeisenä mielenkiinnon kohteena.</p> <p>Tutkimus toteutettiin sisällön erittelyllä, jota limitettiin myös sisällönanalyysin kanssa. Kaikista havaituista KAM-seikoista ja niiden muutoksista kasattiin yksi yhtenäinen aineisto, jota analysoitiin ja josta tehtiin johtopäätökset.</p> <p>Tulosten mukaan tilintarkastajarotaatiolla vaikuttaisi olevan melko vähän vaikutusta raportoitujen KAM-seikkojen lukumäärään tai sisältöön. Tulokset ovat linjassa aikaisemman akatemisen kirjallisuuden kanssa, joskin Suomen kontekstissa KAM-raportointia vaikuttaisi olevan tutkittu suhteellisen vähän.</p>	
Asiasanat Tilintarkastajarotaatio, KAM-raportointi, Key Audit Matter, tarkastuksen kannalta keskeinen seikka, tilintarkastuskertomus, pörssiyritys	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopiston kirjasto	

KUVIOT

- Kuvio 1. Agenttiteoria (Mukailtu Eilifsen, Messier, Glover & Prawitt, 2006).
Kuvio 2. Tilintarkastuksen odotuskuilu (Mukailtu Porter, 1993).
Kuvio 3. KAM-määrittelyprosessi (Mukailtu PwC, 2015).
Kuvio 4. Tilintarkastajarotaatiot aikaväleittäin 2016 – 2022.
Kuvio 5. Tilintarkastajarotaatiot yhteisöittäin 2016 – 2022.
Kuvio 6. Tilintarkastajarotaatiot kokoluokittain 2016 – 2022.
Kuvio 7. Tilintarkastajarotaatiot toimialoittain 2016 – 2022.
Kuvio 8. Raportoitujen KAM-seikkojen lukumäärien muutokset 2016 – 2022.
Kuvio 9. Rotaatiovetoiset muutokset kokoluokittain.
Kuvio 10. Rotaatiovetoiset muutokset toimialoittain.

TAULUKOT

- Taulukko 1. Tilintarkastusyhteisöjen vaihdokset 2016 – 2022.
Taulukko 2. Tilintarkastuspalkkioiden muutos 2016 – 2022.
Taulukko 3. KAM-seikkojen lukumäärälliset muutokset yhteensä 2016 – 2022.
Taulukko 4. KAM-seikkojen luokitteluryhmät (Mukailtu PRH, 2021).
Taulukko 5. Tutkimuksessa käytetyt KAM-luokitteluryhmät.
Taulukko 6. KAM-luokitteluryhmissä tapahtuneet muutokset.
Taulukko 7. Havaitut muutokset KAM-seikkojen sanamäärissä.
Taulukko 8. Suodatetut muutokset raportoiduissa KAM-seikoissa.
Taulukko 9. Markkinavetoisten muutosten selitteet yhtiöittäin.
Taulukko 10. Rotaatiovetoiset muutokset yhtiöittäin.
Taulukko 11. Muutosten esiintymisfrekvenssi luokitteluryhmittäin.
Taulukko 12. Päävastuullisten tilintarkastajien sukupuolet.
Taulukko 13. Tilintarkastuspalkkioiden kehitys rotaatiovetoisten muutosten yhteydessä.

LYHENTEET

IAASB	International Auditing and Assurance Standards Board
ISA	International Standards of Auditing
KHT	Keskuskauppakamarin hyväksymä tilintarkastaja
PIE	Public Interest Entity
KAM	Key Audit Matter
ST	Suomen tilintarkastajat ry
PRH	Patentti- ja rekisterihallitus
BIG 4	Neljä suurinta kansainvälistä tilintarkastusyhteisöä
TTL	Tilintarkastuslaki

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ	2
SISÄLLYS.....	4
1 JOHDANTO.....	6
1.1 Taustaa	6
1.2 Tutkielman tavoitteet ja rajaukset	7
1.3 Tutkimusmenetelmät ja aineisto	9
1.4 Tutkielman rakenne	10
2 TILINTARKASTUS JA KANSAINVÄLISET TILINTARKASTUSSTANDARDIT	12
2.1 Taustaa	12
2.2 Tilintarkastus ja tilintarkastuksen merkitys yhteiskunnassa	12
2.3 Tilintarkastuksen historiaa Suomessa ja maailmalla.....	18
2.4 Suomalainen tilintarkastusjärjestelmä.....	21
2.5 Tilintarkastusta koskeva keskeinen lainsäädäntö Suomessa	23
2.6 Tilintarkastuskertomus	26
2.7 Tilintarkastuksen laatu ja odotuskuilu	30
2.7.1 Tilintarkastuksen laatu.....	30
2.7.2 Odotuskuilu	32
2.8 Kansainväliset tilintarkastusstandardit osana hyvää tilintarkastustapaa	35
2.9 ISA 701: Viestiminen tilintarkastuksen kannalta keskeisistä seikoista riippumattoman tilintarkastajan tilintarkastuskertomuksessa.....	38
2.10 Tilintarkastajarotaatio	42
2.11 Big 4: Suuret tilintarkastusyhteisöt	45
3 KAM-TUTKIMUS	48
3.1 Taustaa	48
3.2 KAM-raportointia vastaava raportointi	49
3.3 KAM-tutkimus: laatu ja informaatioarvo	52
3.4 KAM-tutkimus: muut asiat	56
3.5 KAM-tutkimus Suomessa.....	62
4 EMPIIRINEN OSUUS.....	63
4.1 Taustaa	63
4.2 Aineisto ja menetelmät.....	63
4.2.1 Aineisto.....	63
4.2.2 Menetelmät	66
4.3 Aineiston analysointi ja tulokset	68
4.3.1 Tilintarkastajarotaatiot	68

4.3.2	KAM-seikat	72
4.4	Rotaatiovetoiset KAM-seikkojen muutokset	88
5	JOHTOPÄÄTÖKSET	94
5.1	Yleistä	94
5.2	Päätelmät.....	95
5.3	Tutkimustyön reflektointi ja jatkotutkimusaiheet	98
	LÄHTEET	102
	LIITTEET.....	118

1 JOHDANTO

1.1 Taustaa

Eräs vuoden 2008 finanssikriisin seurauksista oli sijoittajien ja yritysten muiden sidosryhmien keskuudessa kasvanut huoli yritysten hoitamisen tehokkuudesta sekä tilintarkastuksen tehokkuudesta tämän tukemisessa. Erityistä huolta herätti se, että oliko binäärinen (hyväksytty/hylätty) tilintarkastuskertomus edelleen sopiva malli tarjoamaan riittävää läpinäkyvyyttä tilintarkastukseen ja tilintarkastajan näkemyksiin yrityksestä tehdyn tilintarkastustyön perusteella (FRC, 2015; ks. myös esim. Seebeck & Kaya, 2021).

Kansainväliset standardien laatijat ja tilintarkastusalan valvontaorganisaatiot, mukaan lukien Public Company Accounting Oversight Board (PCAOB) ja International Auditing and Assurance Standards Board (IAASB), käynnistivät 2010-luvun alkupuolella *laajennetun tilintarkastuskertomusmallin (extended auditor's reporting)* suunnittelun ja laajamittaisen käyttöönnoton vastauksena huoleen tilintarkastuskertomusten puutteelliseksi koetusta läpinäkyvyydestä (esim. IAASB, 2015; PCAOB, 2016; Gold, Heilmann, Pott & Rematzki, 2020). Standardit laajennetusta tilintarkastajan raportoinnista julkaistiin vuonna 2015, ja ne asetettiin pakolliseksi kaikille julkisen kaupankäynnin kohteena oleville listayhtiöille niiden tilikausien osalta, jotka päättyvät 15. joulukuuta 2016 tai sitä myöhemmin (ICAEW, 2016).

Yksi laajennettuun tilintarkastajan raportointikokonaisuuteen kuuluvista standardeista oli *ISA 701: Viestiminen tilintarkastuksen kannalta keskeisistä seikoista riippumattoman tilintarkastajan tilintarkastuskertomuksessa (International standards on auditing 701: Communicating key audit matters in the independent auditor's report)*, joka on tämän tutkielman kannalta keskeisin tarkasteltava standardi. Se velvoittaa tilintarkastajat kommunikoidmaan erityistä tilintarkastushuomiota vaatineista seikoista listayhtiöiden tilintarkastuskertomuksissa (IAASB, 2015). Erityistä tilintarkastushuomiota vaatineista seikoista kommunikoinnista puhutaan yleisesti *KAM-raportointina*, jota käydään laajemmin läpi tutkielman edetessä.

Vuoden 2005 aikana noin 7000 eurooppalaista suuryritystä yhteensä 25 maassa, mukaan lukien Suomessa, oli siirtynyt käyttämään kansainvälisiä tilinpäätösnormistoja (*IFRS*-standardeja), joten myös Euroopan Unionin alueella tehtävän tilintarkastuksen laadun oli ja on kyettävä seuraamaan kansainvälistä taloudellisen raportoinnin kehitystä (esim. Haapamäki, 2019). Euroopan parlamentti velvoitti vuonna 2014 kaikki Unionin alueella tehtävät lakisäätteiset tilintarkastukset suoritettavaksi kansainvälisten tilintarkastusstandardien mukaisesti, joten ISA 701 koskee myös suomalaisista listayhtiöistä annettavia tilintarkastuskertomuksia. Suomessa tilintarkastusta yleisesti säätelevä laki on tilintarkastuslaki 1141/2015, joka on uudistettu viimeksi elokuussa 2016 pohjautuen EU:n tilintarkastusdirektiivin ja -asetuksen uudistettuihin vaatimuksiin. Tilintarkastuslain kolmannen luvun kolmannessa momentissa säädetään velvoittavasti kansainvälisten tilintarkastusstandardien noudattamisesta, joka on osa hyvää tilintarkastustapaa (Suomen Tilintarkastajat ry, 2022; ks. myös Raitio, 2020; Horsmanheimo, 2019).

1.2 Tutkielman tavoitteet ja rajaukset

ISA-701:n käyttöönnotosta ja sen vaikutuksista esimerkiksi sidosryhmien käyttäytymiseen on ehditty tekemään jo kohtalaisen paljon tieteellistä tutkimusta (esim. Gold & Heilmann, 2019), mutta varsinaisen läpinäkyvyyden parantamisen onnistuneisuudesta vaikuttaa olevan varsin paljon keskenään ristiriidassa olevia tuloksia. Konsensus vaikuttaisi kuitenkin olevan se, että keskeisten seikkojen kommunikoinnista (KAM-raportoinnista) on ollut läpinäkyvyyteen ja tilintarkastajan raportoinnin ja tilintarkastuksen laadun holistiseen ”parantamiseen” jonkin verran vaikutusta, mutta ei niin merkittävässä määrin, kuin IAASB (2015) oli alun perin kaavaillut (ks. esim. Suttipun, 2021; Kitiwong & Sarapaivanich, 2020; Almulla & Bradbury, 2018; Velte & Issa, 2019). Eräänä KAM-raportointia koskevan tutkimuksen keskeisenä teemana on nähty myös huoli *toistuvaisinformaation* määrästä (esim. Velte & Issa, 2019; Li, Hay & Lau, 2019; Bédard, Gonthier-Besacier & Schatt, 2014; Ong, Moroney & Xiao, 2021), joka herättää esimerkiksi Lin (2017) mukaan epäilystä uudistetun tilintarkastuskertomuksen todellisen informaatioarvon lisäämisestä ja paranemisesta. Lisäksi esim. Velte & Issa (2019) korostavat, että tilintarkastuskertomuksen tulisi olla raportti, josta ei löydy yhtään toistuvaisinformaatiota, sillä tällöin KAM-raportoinnilla voisi olla toivotusta jopa päinvastainen vaikutus.

Tätä tutkielmaa varten läpikäydyn kirjallisuuden valossa merkittävimmässä määrin tutkitut teemat vaikuttivat olevan KAM-raportoinnin vaikutukset suhteessa sille asetettuihin odotuksiin (esim. Gold & Heilmann, 2019), tilintarkastuksen laadun potentiaalinen parantuminen (esim. Hosseinniakani, 2020) ja tilintarkastajan raportoinnin informaatioarvon lisääminen (esim. Almulla & Bradbury, 2018) Myös muita asioita, kuten KAM-raportoinnin yhteyttä markkinareaktioihin, tilintarkastuksen kustannuksiin ja odotuskuilun kaventamiseen on tutkittu (esim. Hosseinniakani, 2020; Iwanowicz & Iwanowicz, 2019).

Suhteellisen vähän tutkittu osa-alue vaikuttaisi kuitenkin olleen yli ajan tapahtuneet *muutokset* KAM-raportoinnissa, joka on kiinnostava aihepiiri sen takia, että suuri osa kirjallisuudesta on kyennyt havainnoimaan KAM-raportointia sen implementaation alkuvuosilta, jolloin ISA-701 raportointivaatimuksineen on ollut täysin uusi standardi niin tilintarkastajille kuin tilintarkastettaville organisaatioillekin. Tässä tutkielmassa pyritään havainnoimaan muutoksia KAM-raportoinnissa listayhtiöiden tapahtuneiden pakollisten tilintarkastajavaihdosten eli tilintarkastajarotaatioiden yhteydessä, joista säädetään tilintarkastuslain 1141/2015 viidennessä luvussa ja jotka pohjautuvat Euroopan unionin tilintarkastusasetukseen. On syytä korostaa, että kyseessä on kiinnostus tilintarkastusyhteisön vaihdoksia kohtaan, eikä päävastuullisen tilintarkastajan vaihtumista kohtaan tilintarkastusyhteisön pysyessä samana. Päävastuullisen tilintarkastajan vaihtuessa tilintarkastusyhteisö voi pysyä ja usein pysyykin samana (esim. Näsi, 2015). Tätä ilmiötä kuvataan tarkemmin alaluvussa 2.10.

Tämän tutkielman tavoitteena on analysoida, ovatko vuosien 2016–2022 aikana suomalaisissa listayhtiöissä tapahtuneet tilintarkastajarotaatiot vaikuttaneet kommunikoituihin keskeisiin seikkoihin jollakin tai joillakin seuraavista tavoista:

- 1) kommunikoitujen keskeiset seikat ovat muuttuneet, eli uusi tilintarkastaja on keskittynyt eri asioihin, kuin edellinen tilintarkastaja,
- 2) kommunikoitujen keskeisten seikkojen lukumäärä on muuttunut, eli uusi tilintarkastaja on valinnut enemmän tai vähemmän keskeisiä seikkoja kommunikoitavaksi, taikka
- 3) kommunikoitujen keskeisten seikkojen esittämistapa on muuttunut, eli uusi tilintarkastaja on esittänyt kommunikoitavat keskeiset seikat sanallisesti eri laajuudessa, kuin edellinen tilintarkastaja.

Tutkimuksen kohteeksi rajataan ainoastaan Helsingin pörssin (OMXH) päälisellä kaupankäynnin kohteena olevat listayhtiöt, sekä näistä ainoastaan ne, joiden tilintarkastuskertomus annetaan Suomessa. Tutkielman tekoa varten tehdyn esityön ja -selvitysten aikana kävi ilmi, että Helsingin pörssissä kaupankäynnin kohteena olevien listayhtiöiden muualla kuin Suomessa annettavien tilintarkastuskertomusten paikantaminen on poikkeuksellisen haastavaa, joten tutkimuksen sujuvuuden kannalta tämä rajaus on mielekäs. Koska kiinnostuksen kohteena on tilintarkastajarotaation vaikutus KAM-raportoinnin muutoksiin, niin aineiston ulkopuolelle rajataan ne yhtiöt, joiden tilintarkastaja on pysynyt samana koko tarkasteluajanjakson 2016–2022. On myös huomioitava, että vaikka KAM-raportointi onkin ollut listayhtiöissä pakollista jo ajanhetkestä 15.12.2016 eteenpäin, niin mielekkäimmät tarkastelutilikaudet keskeisten seikkojen muutosten havainnoimiselle ovat 1.1. – 31.12.2017 ja sitä tuoreemmat tilikaudet. Tilikautta 1.1. – 31.12.2016 ja sen aikana kommunikoituja KAM-seikkoja voidaan toki arvioida suhteessa sitä seuraaviin tilikausiin, mutta ei aiempiin. Lisäksi tutkimusaineiston ulkopuolelle rajataan ne Helsingin pörssin listayhtiöt, joiden tilintarkastuskertomukset annetaan Suomessa, mutta joita ei tutkielman tekohetkellä

kesällä 2023 ollut syystä tai toisesta saatavilla. Arvopaperimarkkinalain (AML 746/2012) seitsemäs luku säätelee listayhtiöiden säännöllistä tiedonantovelvollisuutta koskien tilinpäätöstietojen julkistamista, jonka yhteydessä tilintarkastuskertomus julkaistaan. Sen mukaan

”liikkeellelaskijan on julkistettava tilinpäätöksensä ja toimintakertomuksensa ilman aiheutonta viivästystä viimeistään kolme viikkoa ennen sitä yhtiökokousta, jossa tilinpäätös on esitettävä vahvistettavaksi, kuitenkin viimeistään neljän kuukauden kuluessa tilikauden päättymisestä” (AML 746/2012 7:5 §),

mutta se ei takaa sitä, että kaikkien havaintoyhtiöiden kaikkien ajanhetkien tilinpäätöstiedot olisivat tutkimuksen tekohetkellä täsmällisesti ja lain mukaisesti elektronisesti saatavilla.

Tämä tutkielma pyrkii lisäämään ymmärrystä KAM-raportoinnista Suomessa sekä tarjoamaan näkökulmia epätoivotun toistuvaisinformaation määrään tilintarkastuskertomuksilla tilintarkastajarotaation yhteydessä, joka on hallinnollisesti merkittävä muutos asiakasyritykselle (esim. Näsi, 2015).

1.3 Tutkimusmenetelmät ja aineisto

Tutkimuksen kohteena on suomalaisten listattujen pörssiyritysten tilintarkastuskertomuksilla edellisessä alaluvussa kuvatuissa murroskohdissa esiintyvät tarkastuksen kannalta keskeiset seikat, jotka esitetään tilintarkastuskertomuksilla sanallisessa muodossa. Täten aineistoa on mielekästä analysoida Tuomen ja Sarajärven (2018) esittelemällä kvantitatiivisella sisällön erittelystä, jota ei tule sekoittaa usein sen kanssa synonyymina käytettävään kvalitatiivisempaan sisällönanalyysiin. Tuomen ja Saarijärven kirjan sisällönanalyysi ja sisällön erittely perustuvat yhdysvaltalaisen laadullisen tutkimuksen perinteen näkökulmaan. Sisällön erittelystä Tuomi ja Sarajärvi tarkoittavat dokumenttien analyysia, jossa tekstin sisältöä kuvataan kvantitatiivisesti, eli täsmällisesti ja laskennallisesti (Tuomi & Sarajärvi, 2018). Lisäksi esimerkiksi Malmberg (2020) kuvaa sisällön erittelyä soveltuvaksi kvantitatiivisiin tutkimuksiin ja että sen tavoite on mahdollistaa keskenään vertailukelpoisten havaintojen ja siten yleistysten tekeminen (ks. myös esim. Berelson, 1952). Tutkimuksen empiirisen osuuden aikana kerätyt havainnot kvantifioidaan ja näin järjestellyistä havainnoista pyritään tekemään mielekkäitä johtopäätöksiä. Lisäksi pyrkimyksenä on limittää kvantitatiivista sisällön erittelyä kvalitatiivisen sisällönanalyysin kanssa.

Sisällönanalyysia Tuomi ja Sarajärvi (2018) kuvaavat analyysiksi, jolla dokumentteja voidaan analysoida ”systemaattisesti ja objektiivisesti”. Samaa systemaattisen ja objektiivisen analysoinnin määritelmää sisällönanalyysille käyttävät esimerkiksi Kyngäs, Elo, Pölkki, Kääriäinen ja Kanste (2011) (ks. myös Weber 1990; Morgan, 1993). Dokumentiksi Tuomi ja Sarajärvi (2018) kuvaavat miltei mitä tahansa kirjoitetussa muodossa julkaistua tai kirjoitettuun muotoon saatua materiaalia ja he korostavat, että sisällönanalyysi sopii myös strukturoimattoman aineiston analysointiin. Kyseisellä analyysimenetelmällä arvioitavasta

ilmiöstä pystytään luomaan yleinen ja tiivistetty kuva aineiston perusteella. He jatkavat, että sisällönanalyysin yhteydessä tutkijat usein sortuvat ainoastaan järjestelemään aineiston johtopäätösten tekoa varten ja esittelevät järjestetyn aineiston ikään kuin tutkimuksen tuloksina (Tuomi & Sarajärvi, 2018), joten tätä toimintatapaa pyritään tämän tutkimuksen tulosten esittelyn yhteydessä välttämään.

Aiemmin mainittua ja pääasiallisena tutkimusmenetelmänä käytettävää kvantitatiivista sisällön erittelyä pyritään limittämään Tuomen ja Sarajärven kuvaamaan kvalitatiiviseen sisällönanalyysiin siten, että tuloksia järjestellessä ne keskeisten seikkojen muutokset, jotka liittyvät esimerkiksi markkinavetoisiin ilmiöihin, kuten merkittäviin yrityskauppoihin tai -fuusioihin, pystyttäisiin rajamaan pois käymällä läpi havaintoyrityksen vuosikertomus taikka muuta tilinpäätösinformaatiota. Näin tekemällä tähdätään siihen, että muutokset kommunikoiduissa keskeisissä seikoissa pystyttäisiin assosioimaan nimenomaan tilintarkastusyhteisön vaihtumiseen. Tämän lisäksi esimerkiksi Wuttichindanon ja Issarawornrawanich (2020) sekä Ferreira ja Morais (2020) havaintojen mukaisesti keskeisten seikkojen muutoksia tai muuttumattomuutta pystytään kohtalaisen luotettavasti arvioimaan tarkastelemalla havaintoyhtiöiden ominaispiirteitä (ks. alaluku 3.4), ja siten mahdollisesti assosioimaan tai olla assosioimatta niitä tilintarkastajarotaation kanssa. Kuten alaluvussa 1.2 mainittiin, niin kvalitatiivista sisällönanalyysia tuodaan mukaan havaintojen analyysiin lisäksi siten, että motiivi tilintarkastajarotaation taustalla pyritään mahdollisimman luotettavasti selvittämään tilinpäätösinformaatiota läpi käymällä. Tällä pyritään siihen, että rotaatioiden vaikutuksia KAM-raportoinnin muutoksiin pystyttäisiin mahdollisesti luokittelemaan myös rotaation motiivin (pakollinen/vapaaehtoinen) perusteella.

1.4 Tutkielman rakenne

Tutkielma on johdantokappaleen lisäksi jaettu neljään päälukuun. Johdantoluvun, eli ensimmäisen pääluvun, tarkoituksena on antaa yleinen kuvaus tutkittavasta aiheesta ja esitellä tutkimuksen tavoitteet, menetelmät sekä aineisto.

Tämän jälkeen toisessa pääluvussa käsitellään ja kuvaillaan tilintarkastusta ja sitä koskevaa lainsäädäntöä, kansainvälisiä tilintarkastusstandardeja sekä muita tutkielman kannalta keskeisiä käsitteitä tarkemmin. Näihin käsitteisiin luokituvat muiden muassa tilintarkastuskertomus, tilintarkastajarotaatiot ja suuret tilintarkastusyhteisöt.

Kolmannessa pääluvussa esitellään, käsitellään ja jäsennellään aiempaa KAM-raportointia tutkinutta kirjallisuutta. Näkökulmia on pyritty hakemaan monipuolisesti KAM-raportointia käsittelevän tieteellisen kirjallisuuden laajahkosta kirjosta. Kolmas pääluku on jaettu diskursiivisesti kolmeen alalukuun sen mukaisesti, onko

- tutkimuksessa tutkittu KAM-raportointia *vastaavaa* tai osin identtistä raportointia, kuten CAM- tai JOA-raportointia,

- tutkimuksessa tutkittu ISA 701:n mukaista KAM-raportointia suhteessa tilintarkastuksen laatuun ja informaatioarvon lisäämiseen,
- tutkimuksessa tutkittu ISA 701:n mukaista KAM-raportointia ja arvioitu muita asioita, kuten KAM-määrittelyä tai -luettavuutta.

Neljäs pääluku on tutkimuksen varsinainen empiirinen osuus, jossa esitellään tutkimusaineisto, analyysimenetelmät ja empirian perusteella tehdyt havainnot tarkoituksenmukaisessa laajuudessa.

Viimeisessä pääluvussa esitellään tutkimuksen tulokset, sekä niistä tehdyt keskeiset johtopäätökset. Tässä pääluvussa on varattu lisäksi tilaa reflektoida itse tutkimustyötä sekä hahmotella sopiviksi katsottuja jatkotutkimusaiheita.

2 TILINTARKASTUS JA KANSAINVÄLISET TILINTARKASTUSSTANDARDIT

2.1 Taustaa

Powerin (1999) mukaan 1980-luvun alusta lähtien ”kaikenlaisen” tarkastustoiminnan määrä on kasvanut räjähdysmäisesti ainakin Yhdistyneessä kuningaskunnassa ja Pohjois-Amerikassa. Tilintarkastuksen ja muiden taloudellisten erityistarkastusten lisäksi on olemassa lääketieteellisiä auditointeja, teknologia-auditointeja, ympäristöauditointeja, laaduntarkastuksia ja opetuksen auditointia. Tarkastustoiminnan nousulla on juurensa poliittisissa vaatimuksissa vastuuvollisuudesta ja kontrollista. Uuden hallintatyylin ytimessä sisäiset valvontajärjestelmät ovat alkaneet saada julkisessa keskustelussa tärkeää roolia, ja yksilöiden sekä organisaatioiden suorituskykyä ja sen mittaamiseen soveltuvaa mittaristoa on enenevässä määrin muodollistettu ja muotoiltu tarkastettavaksi. Tarkastustoiminnan uudet vaatimukset ja odotukset ovat ristiriidassa sen tosiasiallisten operatiivisten kykyjen kanssa. Ainoastaan se ei ole kyseenalaista, miten tarkastustoiminta kykenee tuottamaan läpinäkyvää ja todellista varmuutta ja vastuuvollisuutta, vaan kiinnostavaa on myös se, miten auditoinnit aiheuttavat usein tahattomia ja ei-toivottuja seurauksia auditoinnin kohteena olevalle organisaatiolle, auditoinnin itsensä toteuttaessa vain omia arvojaan (Power, 1999).

Tämän pääluvun tavoitteena ja tarkoituksena on esitellä tilintarkastusta ja taloudellisen tiedon varmennusta ilmiönä ja näihin kytkeytyviä seikkoja yleisellä tasolla. Ensimmäisessä alaluvussa käydään läpi lyhyesti tilintarkastusta koskevaa yleistä käsitteistöä ja ilmiöitä sekä tilintarkastuksen yhteiskunnallista merkitystä. Tämän jälkeen tehdään pintapuolinen katsaus tilintarkastuksen historiaan Suomessa ja maailmalla, jolla pyritään luomaan hedelmällistä pohjaa tilintarkastuksen yhteiskunnallisen merkityksen ja kansainvälisen sääntelyn ymmärtämiselle, joita käydään läpi tämän pääluvun jälkimmäisellä puoliskolla. Tässä pääluvussa on lisäksi varattu tilaa ISA 701 -standardin, tilintarkastajarotaatioiden sekä suurten kansainvälisten tilintarkastusyhteisöjen käsittelylle.

2.2 Tilintarkastus ja tilintarkastuksen merkitys yhteiskunnassa

Kihn (2017) määrittelee tilintarkastuksen tieteellisesti määriteltävissä olevaksi ”ammattimaiseksi” palvelukokonaisuudeksi, jota toimittavat ja tuottavat ammattilaiset sekä markkinatalousvetoisen, että lainsäädännöllisen kysynnän perusteella (Kihn, 2017; ks. myös esim. Knechel, Krishnan, Pevzner, Shefchik & Velury, 2013). Tilintarkastuksella voidaan toisaalta tarkoittaa tilintarkastusta yleisenä ja yhteiskunnallisena ilmiönä, ja toisaalta jonkin tietyn yhteisön tietyn tilikauden kirjanpitoon ja tilinpäätökseen tehtyä tarkastus- ja

raportointitoimenpiteiden kokonaisuutta. Esimerkiksi Laine (2018) määrittelee tilintarkastuksen olevan lakisääteinen ja (kansainvälisten) standardien ohjaama varmennuspalvelu, jossa tai jonka aikana kohdistetaan tilintarkastustoimenpiteitä esimerkiksi yhteisön kirjanpitoon, hallintoon ja kirjanpidon pohjalta laadittuun tilinpäätökseen (Laine, 2018). Tilintarkastustoimenpiteet käsittävät tilintarkastusprosessin (esim. Halonen & Steiner, 2018) kaikki vaiheet alustavista toimenpiteistä, suunnittelusta ja riskien kartoituksesta aina tilintarkastuskertomuksen antamiseen, joten ”tilintarkastustoimenpiteet” vaikuttaisi käsitteenä olevan melko laaja. Esimerkiksi Tahvanainen (2023) mainitsee alustaviin toimenpiteisiin kuuluvan tilintarkastuksen kohteena olevaan asiakasyhtiön liiketoimintaan ja liiketoimintaympäristöön, hallintoon ja johtohenkilöstöön tutustumisen, sekä valvontaympäristön ja sekä sisäisten että ulkoisten riskiprofiilien kartoittamisen (Tahvanainen, 2023). Näitä voidaan pitää yhtä lailla tilintarkastustoimenpiteinä kuin esimerkiksi Halosen ja Steinerin (2018) kuvailemia palkkakustannusten, varaston arvostuksen ja myyntitoimintojen substanssi- ja analyysisiä tarkastuksia. Prosessin karkea kolmijako suunnitteluvaiheesta toteutusvaiheeseen ja lopulta päätösvaiheeseen (Halonen & Steiner, 2018) kattaa siis merkittävän määrän erilaisia ja toisaalta osin keskenään limittyviä toimenpiteitä, joita kaikkia voidaan yhdessä tai erikseen kuvata tilintarkastustoimenpiteiksi. Tilintarkastustoimenpiteiden kirjo ja laajuus vaihtelee riippuen yhtiön koosta, toimialasta ja liiketoimintamallista, eikä kahta keskenään identtistä tilintarkastusta kovin usein tule vastaan (Tahvanainen, 2023). Joissakin tapauksissa myös yhteisön toimintakertomus voi olla tilintarkastuksen kohteena (KPL 3:1 §, TTL 3:5 §). Työ- ja elinkeinoministeriön (2022) artikkelissa mainitaan, että työnsä päätteeksi tilintarkastaja antaa tilintarkastuskertomuksen, joka on usein ainut tilintarkastajan raportoinnin näkyvä osuus tilinpäätöstietojen käyttäjien näkökulmasta (ks. myös esim. Gold ym., 2020). Tilintarkastuskertomusta käydään läpi seikkaperäisemmin alaluvussa 2.5. Suomessa tilintarkastusta ohjaava yleislaki on tilintarkastuslaki (1141/2015), jota käydään tarkemmin läpi alaluvussa 2.4.

Laineen (2018) mukaan tilintarkastuksen käytännön tekeminen harvoin toteutuu samalla tavalla eri yhteisöjen välillä. Esimerkiksi yhteisön koko kirjanpitoa ei lähtökohtaisesti tarkasteta kauttaaltaan, vaan tilintarkastajat rääätälöivät tilintarkastusten käytännön toimenpiteet ensisijaisesti kansainvälisten standardien vaatimusten mukaisesti, mutta myös niin sanottua ammatillista harkintaa hyödyntäen. Ammatillisella harkinnalla voitaisiin tarkoittaa esimerkiksi erilaisen tilintarkastusmetodien, kuten analyysien ja otosten, laatimista ja implementoimista eri tavoin eri yhteisöjen tarkastusten välillä tilintarkastustoimenpiteiden laajuuden ja painopistealueiden tarkoituksenmukaiseksi kohdentamiseksi (Laine, 2018). ST mainitsee (2021), että tilintarkastajan tulee noudattaa kansainvälisiä tilintarkastusstandardeja mutta vain siinä määrin, kuin ne ovat käsillä olevalle tarkastukselle relevantteja – ja relevantteja ne ovat silloin, kun 1) standardi on voimassa ja 2) standardissa erikseen määritellyt olosuhteet täyttyvät. Muussa tapauksessa tilintarkastajan tulee käyttää tapauskohtaista harkintaa ja vaihtoehtoisia tarkastustoimenpiteitä muutoin saavuttaakseen standardissa määritellyt tavoitteet (ST, 2021, 25). Edellä mainittujen vaihtoehtoisten

tarkastustoimenpiteiden ja tapauskohtaisen harkinnan voitaisiin ajatella liittyvän osaksi Laineen (2018) mainitsemaa ammatillista harkintaa.

Sekä TEM (2022) että Laine (2018) ovat yhtä mieltä siitä, että tilintarkastuksella on tärkeä merkitys sidosryhmien luottamuksen rakentajana tilinpäätösinformaatiota kohtaan yhteiskunnallisella tasolla. TEM:n (2022) mukaan tilintarkastuksella on myös olennainen rooli pääomamarkkinoiden luotettavuuden takaamisessa, sen ollessa lisäksi tärkeä osa yritysten hallinto- ja ohjausjärjestelmää. Tilintarkastajien työn perusteella luotava taloudellisen tiedon parantunut uskottavuus on myös tärkeää itse kaupankäynnin kohteina oleville julkisille yhteisöille ja vastaavasti myös niiden sidosryhmille. Laine (2018) lisää, että lähtökohtaisesti tilintarkastaja on ”valitsijansa asialla”, mutta tehty työ hyödyttää kaikkia tilinpäätöstietojen käyttäjiä. ST (2022) tukee Laineen (2018) ja TEM:n (2022) näkemyksiä. ST:n mukaan tilintarkastuksen yhteiskunnalliset vaikutukset ovat monimuotoiset, mutta erityisesti tilintarkastus lisää sidosryhmien (kuten sijoittajien, median ja viranomaisten) luottamusta yhteisöä ja taloudellista raportointia kohtaan. Lisäksi tilintarkastus edistää sekä luottamusta että läpinäkyvyyttä yhteiskunnassa, joka voisi näyttäytyä esimerkiksi lainanhakijan ja rahoittajan välisen luottamuksen parantumisena jonka käytännön sovellutuksena voisi olla alhaisemmat pääoman kustannukset lainanhakijan näkökulmasta. Lisäksi tilinpäätösten perusteella tehtävät toimenpiteet, kuten voitonjako ja tuloverotus, toteutuvat luotettavampien, ajantasaisten ja oikeellisten tietojen pohjalta. Tämä on yhteiskunnalliselta kannalta merkityksellistä, sillä yhteisöillä on suuri rooli tuloverojen ilmoittajana, kerääjänä ja maksajana esimerkiksi ennakonpidätysten ja yhteisön tuloveron muodossa. ST:n mukaan tilintarkastus vähentää lisäksi niin tahallisten kuin tahattomienkin virheiden esiintyvyyttä tilinpäätöksissä (ST, 2022).

Suomalaisten viranomaisten ja vastuullisten toimielinten näkemysten lisäksi laajemmassa mittakaavassa esimerkiksi Ittosen (2010) ja Haye, Dassen, Schilder ja Wallagen (2005) mukaan on olemassa lukuisia erilaisia teorioita, jotka saattavat selittää tilintarkastuspalvelujen tarpeellisuutta yhteiskunnallisella tasolla: osa niistä on akateemisessa maailmassa hyvin tunnettuja ja osa toisaalta enemmän käytännön elämän havaintojen perusteella muodostuneita näkemyksiä. Hayes ym. (2005) jaottelevat tilintarkastuksen yhteiskunnallista kysyntää käsittelevät teoriat neljän teorian hahmotelmaan. Näistä neljästä teoriasta kaksi ensimmäistä lukeutuvat Ittosen (2010) mainitsemiin käytännön havaintojen perusteella muotoutuneisiin näkemyksiin ja kaksi jälkimmäistä puolestaan akateemisessa maailmassa paremmin tunnettuihin ja yleisesti hyväksytyihin teorioihin (Ittonen, 2010; Hayes ym., 2005, 44). Näiden lisäksi esimerkiksi Flint (1988) argumentoi, että tilintarkastus on olemassa siitä syystä, että kiinnostuneet yksilöt tai yksilöiden keskittymät ovat itse kykenemättömiä yhdestä tai useammasta syystä hankkimaan varmuutta sellaisista seikoista, jotka ovat heidän kiinnostuksen kohteenaan. Myös De Almeida (2017) mainitsee johtopäätöksissään, että tilintarkastus tyydyttää yksilöiden ja ryhmien tiedontarpeita koskien taloudellista informaatiota ja sen luotettavuutta.

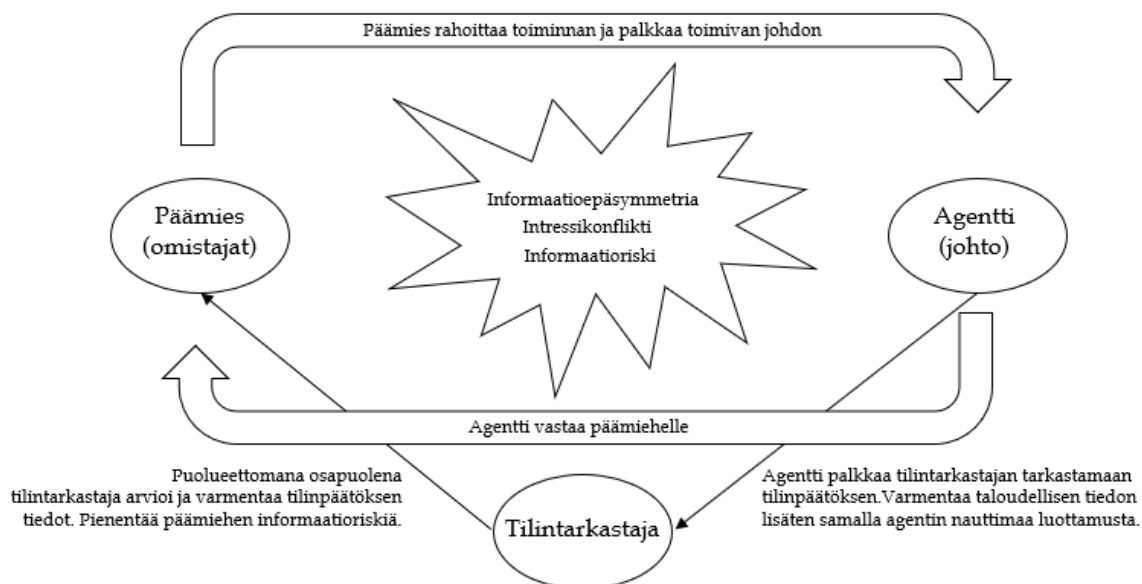
Ensimmäinen Hayesin ym. (2005) kuvailemista käytännön havaintojen perusteella muotoutuneista teorioista on niin sanottu *poliisimiesteoria*. Heidän mukaansa kyseinen teoria oli vallitseva näkemys tilintarkastuksen kysynnän tarkastelukentässä 1940-luvulle asti. Poliisimiesteoriassa oli kyse siitä, että tilintarkastajan ja tilintarkastuksen pääasiallisen tehtävän ajateltiin olevan aritmeettisen tarkkuuden varmentaminen ja toisaalta väärinkäytösten ja petosten havaitseminen (ks. myös Hafeez, 2020; Owolabi, Ayodeji & Olajumoke, 2016). Tuota näkemystä kuitenkin seurasi muutos tilintarkastusta koskevassa ajattelutavassa: tilintarkastus alettiin nähdä enenevässä määrin keinona varmentaa tilinpäätöstietojen oikeellisuutta, riittävyttä ja luotettavuutta. Tätä ”aikakautta” kesti aina vuosituhannen taitteeseen asti, jolloin esimerkiksi Enron-tapauksen (ks. esim. Segal, 2021; Tonge, Greer & Lawton, 2003) kaltaiset kirjanpitoskandaalit olivat omiaan muistuttamaan tilintarkastuksen pääasiallisista velvollisuuksista ja tavoitteista vastaamaan enemmän poliisimiesteorian mukaisia, perinteisiä näkemyksiä.

Lainanannon uskottavuusteoria kuuluu myös Hayesin ym. (2005) esittelemiin käytännön teorioihin. Uskottavuusteorian mukaan yksi tilintarkastuksen kysyntää ohjaavista tekijöistä olisi se, että tilintarkastus lisää tilinpäätöstietojen luotettavuutta ja sitä kautta loisi yhteisöjen taloudenpidolle uskottavuutta sen sidosryhmien, kuten lainanantajien silmissä. Tätä voitaisiin heidän mukaansa kuvata tilintarkastuksen tutkimustermein myös epäsymmetrisen informaation vähentämisenä. He kuitenkin muistuttavat, että vallitsevan tehokkaiden markkinoiden teorian mukaan tilintarkastetut taloustiedot eivät toimi sidosryhmien käyttäytymistä pääasiallisesti ohjaavana ajurina.

Hayes ym. (2005) esittelevät kolmantena teoriana niin kutsutun *herätetyn luottamuksen* teoria, jonka laatijana pidetään alun perin Theodore Limpergiä. Teoria poikkeaa edellä esitetyistä siinä mielessä, että se ottaa huomioon tilintarkastuksen kysyntätekijöiden lisäksi myös tilintarkastuksen kysynnän ja tarjonnan kohtaannon (Hayes ym., 2005). Limpergin (1932) mukaan ulkoisten sidosryhmien panokset yhtiöön toimivat ajurina tilintarkastuksen kysynnälle, sillä ne vaativat päätöstensä ja käyttäytymisensä tueksi kolmannen osapuolen varmentamia tilinpäätöstietoja ja johdon raportteja. Yhtiön johdolla itsellään voi kuitenkin olla kannustin raportoida tietoja totuutta mukauttaen tai vääristellen. Sidosryhmillä ja yrityksen johdolla voi siis olla toisistaan poikkeavat intressit taloudellisten tietojen raportoinnin suhteen, ja tätä poikkeamaa tilintarkastus pyrkii tasoittamaan. Tilintarkastajan tulisi siis Limpergin mukaan suorittaa tilintarkastus normatiivisista lähtökohdista, eli niin, että ulkoisten sidosryhmien informaatiotarpeet pyritään tyydyttämään mistään aspekteista tinkimättä ja toisaalta niin, ettei tilintarkastajan raportointi kuitenkaan jätä sijaa suuremmille tai epärealistisille odotuksille yhtiön taloudellisia tietoja, kuten tilinpäätöstietoja, kohtaan (Hayes ym., 2005, 44–46; Limperg, 1932). Riippumattoman osapuolen, eli tilintarkastajan, tarkastama taloudellinen informaatio on täten puolueetonta eikä se kallistu kummankaan tahon tarpeita erityisesti painottavaan suuntaan näiden omia tavoitteita edistävästi.

Viimeisenä tilintarkastuksen kysyntää selittävänä teoriana Hayes ym. (2005) mainitsevat *aganttiteorian* (ks. myös Watts & Zimmerman, 1978), joka myös

Ittosen (2010) mukaan on laajalti hyväksytty ja käytetty tilintarkastuksen teoria. Agenttiteorian mukaan tilintarkastaja nimitetään sekä kolmansien osapuolien (sidosryhmät, päämiehet) että yhtiön johdon (agentti) intressien edistämiseksi. Teoria ehdottaa, että yhtiöt voidaan nähdä eräänlaisena agentin ja päämiesten välisenä formaalien ja epäformaalien sopimusten ”verkkona”. Erilaiset sidosryhmät, kuten toimittajat, luottolaitokset, asiakkaat tai työntekijät, antavat pääomiansa yhtiölle tiettyä hintaa vastaan. Yhtiön johdon, eli agentin, on täten koordinoitava ja pyrittävä optimoimaan toimintaansa näiden sidosryhmien ja sopimusten välillä: mahdollisimman matalat maksetut hinnat toimittajille, mahdollisimman korkeat hinnat asiakkaille, mahdollisimman matalat korot lainapääomille, mahdollisimman korkeat hinnat osakkeille ja mahdollisimman matalat palkat työntekijöille (Watts & Zimmerman, 1978). Yhtiön johto on kuitenkin parhaiten perillä esimerkiksi yhtiön kriittisistä taloudellisista tunnusluvuista, ja heidän intresseissään on, että päämiehet näkevät nämä tiedot mahdollisimman myönteisessä valossa. Lisäksi päämiesten tulee pystyä luottamaan agenttien tuottamaan tietoon, jonka varassa he joutuvat toimimaan. Tilintarkastus ja tilintarkastajat pystyvät riippumattomana kolmantena osapuolena tasoittamaan tätä informaation epäsymmetriaa (Hayes ym, 2005, 46–47). Tilintarkastuksen kysyntää yhteiskunnallisessa mittakaavassa vaikuttaisi merkittävässä määrin olevan perusteltu nimenomaan agenttiteorialla, johon informaatioepäsymmetria läheisesti liittyy (esim. Eilifsen, Messier, Glover & Prawitt, 2010; Lin & Hwang, 2010; Coram ym., 2011; Kosonen, 2005; Hegazy & Kamareldawla, 2021; Colbert & Jahera, 1988; Adams, 1994; Nikkinen & Sahlström, 2004; Ojala, Mättö & Niskanen, 2021; Piot, 2001). Agenttiteoriaa havainnollistaa alla oleva Kuvio 1.

KUVIO 1 Agenttiteoria (Mukailtu Eilifsen, Messier, Glover & Prawitt, 2010).

Ittosen (2010) ja Hayes ym. (2005) ohella tilintarkastuksen yhteiskunnallista merkitystä ja kysyntää selittävinä tekijöinä esimerkiksi Wallace (1980) esittelee kolmen hypoteesin teorian, jolla vaikuttaisi olevan yhtymäkohtia agenttiteoriaan.

Monitorointihypoteesi olettaa agentin (ks. Watts & Zimmerman, 1978) suostuvan vapaaehtoisesti monitoroitavaksi, eli tilintarkastettavaksi, mikäli kyseisen monitorointiprosessin kustannukset alittavat monitoroinnista saatavan hyödyn, tai toisin päin. Wallacen mukaan havaittu todistusaineisto vuosien ajalta osoittaa, että tilintarkastuksen kyky monitoroida taloudellisen tiedon luotettavuutta ja siten edistää agenttien ja päämiesten välisten sopimusten optimointia, on piirre, jota arvostavat sekä sidosryhmät, lainantajat että yritysten johto.

Informaatiohypoteesi (Wallace, 1980) lähtee liikkeelle siitä, että tilintarkastuksen monitorointikyvyn lisäksi sillä on merkittävä kyky tuottaa taloudellisen päätöksenteon tukena tarvittavaa tietoa. Kyseessä ei siis ole monitorointihypoteesia kumoava, vaihtoehtoinen hypoteesi, vaan sitä tukeva ja täydentävä hypoteesi. Esimerkiksi rahoituksen tutkimuksessa yrityksen arvostusta saatetaan laskea diskonttaamalla tulevaisuuden rahavirtoja (ks. esim. Fernando, 2022; Gordon, 2022). Wallacen (1980) mukaan tulevaisuuden rahavirrat korreloivat vahvasti tilinpäätöstietojen kanssa, jolloin sijoittajat arvostavat tilintarkastusprosessilla varmennettuja tilinpäätöstietoja. Hän lisää, että myös yhtiön johto hyötyy informaation tuottamisesta sen kautta, että tilintarkastajat voivat löytää virheitä, mutta myös ennaltaehkäistä virheiden tekemistä aiheuttamalla yhtiön taloudenpidosta vastaavassa henkilöstössä ulkoista painetta. Informaatiohypoteesi vaikuttaisi olevan kykeneväinen ennakoimaan tilintarkastettujen taloudellisten tietojen kysyntää sijoitusten riskien hillitsemiseksi ja niin ulkoisen kuin sisäisenkin päätöksenteon optimoimiseksi.

Wallacen (1980) kolmesta hypoteesista viimeinen, *vakuushypoteesi*, ei myöskään ole kahdesta edeltäjästään irrallinen, vaan edellä mainittujen hypoteesien kanssa limittyvä ja osittain päällekkäinen hypoteesi. Sen mukaan tilintarkastus toimii yhtiön johdolle eräänlaisena vakuusmekanismina: tilintarkastetuista tilinpäätöstiedoista ovat vastuussa sekä tilintarkastaja että tilintarkastettu, vaikka tiedot osoittautuisivatkin jälkeen päin defektiivisiksi. Näin ollen potentiaalisesti virheellisten tietojen aiheuttamat, niin taloudelliset kuin maineellisetkin, haitat jakautuvat useamman, kuin ainoastaan yhden tahon kannettavaksi. Toisaalta vakuutushypoteesin osalta voi herätä kysymys, että minkä takia yhtiö ei palkkaisi suoraan vakuutusyhtiötä potentiaalisten edellä kuvatun laisten tapahtumien varalle. Wallace esittää yhtenä potentiaalisena vastauksena sen, että tilintarkastuksen ollessa jo hyvin vakiintunut osa luottamusyhteiskuntaa, päätös jättää tilintarkastaja valitsematta herättäisi jo itsessään vahvoja epäilyksiä taloudenpidon oikeellisuudesta (Wallace, 1980).

Edellä on kuvattu tilintarkastusta yleisellä tasolla (Laine 2018; TEM, 2022; Tahvanainen 2023; Halonen & Steiner, 2018) kuten myös tilintarkastuksen yhteiskunnallista merkitystä sekä lainsäätäjien ja vastuuelinten näkökulmasta (ST, 2022; TEM, 2022), että teoreettisemmista näkökulmista (esim. Ittonen, 2010; Hayes ym., 2005; Watts & Zimmerman, 1978; Wallace, 1980). Yhteinen nimittäjä tilintarkastuksen yhteiskunnallista kysyntää ja merkitystä selittävänä tekijänä voitaisiin näiden perusteella nähdä olevan luottamuksen rakentaminen ja ylläpitäminen taloudellisesta tiedosta raportointia kohtaan. Seuraavassa alaluvussa käydään lyhyesti läpi tilintarkastuksen historiaa Suomessa ja maailmalla.

2.3 Tilintarkastuksen historiaa Suomessa ja maailmalla

”Yrityskulttuuri voi muuttua ja laki tarkentua, mutta uusi sukupolvi on aina erehtymätön ja ihmisluonto heikko houkutuksille”.

Näin sanoi Apajalahden (2017) mukaan Suomen Yhdyspankin (Pohjoismaiden Yhdyspankin) entisen pankinjohtajan tuominneen oikeusjutun syyttäjä 1900-luvun alkupuolella.

Apajalahti (2017) kertoo, että Suomessa tilinpäätökset ovat olleet julkisia ja niiden tarkastajilta on vaadittu tilintarkastajatutkinto jo 1900-luvun alkupuolelta lähtien: tilintarkastajat ovat siis olleet osaltaan rakentamassa suomalaista luottamusyhteiskuntaa jo noin sadan vuoden ajan. Suomalaisen tilintarkastusympäristön kehityksen taustalla on Apajalahden mukaan pankinjohtaja Nils Idmanin ”luova lainanantopolitiikka”, jonka ansiosta nykyisen Nordean edeltäjänä toimineen Suomen Yhdyspankin (Pohjoismaiden Yhdyspankin) liiketoiminta koki merkittävän kolauksen 1900-luvun alussa (Apajalahti, 2017). Tässä tapauksessa väärinkäytöksiä (Toivonen, 2012) ei huomattu sen paremmin ulkoisessa kuin sisäisessä tarkastuksessa, joten kysyntää taloudellisen tiedon laadukkaammalle varmentamiselle yhteiskunnallisessa mittakaavassa oli olemassa.

Apajalahti (2017) jatkaa, että tilintarkastusala oli järjestäytynyt itsesääteleväksi, vakiintuneeksi ammattikunnaksi jo ennen Suomen itsenäistymistä 1917, mutta alaa luonnehtivat myös muita suomalaisten toimialojen ”luonteita” kuvaavat kehityspolut: pitkän aikaa kaikki tuntui kotikutoiselta, mutta toisaalta idea siitä, millaiseen työnjälkeen Suomessa pitäisi pystyä, oli olemassa jo melko varhain. Jo vuoden 1864 osakeyhtiöasetuksessa oli mainintoja ”vaarinpidoista” (ks. myös esim. Kosonen, 2005) mutta vasta ”uuden” osakeyhtiölain säätäminen (Laki osakeyhtiöistä, 1895) aloitti varsinaisen lakisäätöisen tilintarkastuksen aikakauden (Apajalahti, 2017). Esimerkiksi Nils Idmanin kavallusten sarja pankinjohtajana sijoittui ajallisesti osakeyhtiöyhtiölain säätämisen ja Suomen Tilintarkastajainyhdistyksen (STY) perustamisen (1911) väliin. Vaikka tilintarkastuksen lakisäätöinen pohja oli jo olemassa, niin parhaat, tai edes hyvät, tilintarkastuksen käytännön lähestymistavat eivät alkaneet kehittyä kunnollisiksi ennen kuin yrityksen johtamisen ja omistamisen eriytymisen kautta liiketoimintatapoja ja liiketoimintaa tukevia prosesseja alettiin standardoimaan.

Apajalahden (2017) mukaan oli esimerkiksi tyypillistä, että 1900-luvun alussa tilintarkastusta suorittivat usein omistajien ja johdon kanssa samaan ”hyvä veli” -verkostoon kuuluvat tilintarkastajat (Apajalahti, 2017). Tuohon aikaan tilintarkastus ei siis ollut vielä muodostunut sellaiseksi ammattimaiseksi ja riippumattomaksi prosessikonaisuudeksi, jona sen tänä päivänä tunnemme (esim. Haapalahti & Sihvonen, 2019). Apajalahti muistuttaa myös, että 1800-luvun lopussa ja 1900-luvun alussa yritysmaailmassa talouspuolen ammattiosaaminen oli ”häkellyttävän heiveröistä” (Apajalahti, 2017), joten tilintarkastuksen kehittyminen ammattimaisempaan suuntaan vaati ympärilleen myös monen muun asian kehittymistä ammattimaisempaan suuntaan. Esimerkiksi laskeutushenkilöiden systemaattinen kouluttautuminen ja kouluttaminen saattoivat

osaltaan vaikuttaa myös tilintarkastuksen kehittymiseen. Näiden kehityssuuntien kanssa linjassa oli esimerkiksi Helsingin Kauppakorkeakoulun perustaminen vuonna 1911.

Tilintarkastuksen kehityssuunnissa ehti 1920- ja 1990-lukujen välissä tapahtua Apajalahden (2017) mukaan paljon. 1920-luvulla säädettiin muun muassa yleisestä kirjanpitovelvollisuudesta (Laki kirjanpitovelvollisuudesta, 1925) ja tilinpäätösten julkisuudesta. Kyseinen vuosikymmen oli muutenkin vasta itsenäistyneessä Suomessa merkittävien lakiuudistusten kulta-aikaa, vaikkakin tilintarkastajien ammattikunta oli suuressa kuvassa pieni: KHT-tilintarkastajia oli Apajalahden mukaan vuosikymmenen lopulla vain noin 30–40. Luku on melko pieni verrattuna nykyiseen; esimerkiksi vuonna 2020 Raition (2022) mukaan Suomessa toimi 1 336 auktorisoitua tilintarkastajaa.

Ammattitilintarkastajien auktorisointi oli siirtynyt STY:ltä (Suomen Tilintarkastajainyhdistys) Keskuskauppakamarille vuonna 1925 ja vuonna 1935 astui voimaan lakimuutos, jonka mukaan osalle yhtiöistä määrättiin nimitettäväksi KHT-tilintarkastaja, ja ensimmäistä erillistä tilintarkastuslakia kaavailtiin Suomeen jo vuonna 1943, mutta tuolloin hanke kariutui. Vaikka tilintarkastus ammattina vakiintuikin jo sotien välisenä aikana, niin vasta 1990-luvulle tultaessa suomalainen tilintarkastus standardisoitui ja kansainvälistyi asiakkaiden tarpeiden takia, eikä suomalaisella tilintarkastuksen toimialalla ollut sisäsyntyistä tarvetta muodostaa kansainvälisiä suhteita tätä edeltävänä aikana. Merkittävän suomalaisen tilintarkastusyhteisö Salmi, Virkkunen & Heleniuksen ainoa kontakti ulkomaailmaan oli 1950-luvulla pölynimurivalmistaja Hooverin suomalaisen tytäryhtiön tilintarkastusasiakkuus (Apajalahti, 2017).

Vielä esimerkiksi 1980-luvun alussa tilinpäätöksen tiedot palvelivat lähinnä verottajaa, eikä ”kilpailijoiden tarvinnut tietää, miten meillä menee”. Apajalahden (2017) mukaan toinen maailmansota rahoitusmarkkinoiden osalta päättyi vasta 1980-luvulla, ja suomalaisen tilintarkastusalan kehitys heijasteli tätä laajempaa trendiä. Kyseisellä vuosikymmenellä alkoivat ensimmäiset merkittävät kumppanuudet ulkomaisten ketjujen kanssa, kun suomalaiset tilintarkastusalan suuret tekijät yhdistivät voimiaan Coopers-Lybrandin (nykyinen PwC) ja KMG:n (nykyinen KPMG) kanssa. Apajalahden (2017) mukaan suurten kansainvälisten tilintarkastusyhteisöjen ominaispiirre oli, että ne nähtiin ennemminkin lukuisten itsenäisten yritysten verkkoina kuin keskusjohdettuina yrityksinä, joka tarkoitti sitä, että kansainväliset kumppanuudet eivät merkinneet tietyn omaleimaisuuden tai edes pääasiallisesti kotimaisen omistuspohjan menettämistä. Apajalahti jatkaa, että alan rooli kiteytettiin vuonna 1995 KHT-yhdistyksen 70-vuotispäivillä osuvasti:

”Tilintarkastajan tulee olla tilintarkastaja, ei veroviranomainen, eikä myöskään konsultti vaan yrityksen luotettu, asioita toisesta näkökulmasta katsova, ei pelkkä valvoja vaan keskustelukumppani, ei kaveri vaan tilintarkastaja.”

Tilintarkastajien riippumattomuus puhutti laajaa yleisöä 1990-luvulla esimerkiksi vuoden 1990 Wärtsilä Meriteollisuuden konkurssin sekä Skopin ja Tampellan ongelmien aiheuttamien tilintarkastusyhteisöön kohdistuvien epäilyjen takia.

Noista ajoista jatkumona terve kriittisyys ja tarve riippumattomuudelle määrittelevät markkinatalouden värittämää 2000-luvun tilintarkastusympäristöä vielä tänäkin päivänä (Apajalahti, 2017).

Ylläkuvatut trendit ja kehityspolut johtivat Suomessa kohti standardoidumpaa ja autonomisempaa tilintarkastusjärjestelmää. Maailmalla puolestaan erilaiset markkinakriisit aiheuttivat painetta kansainvälisten tilintarkastusstandardien kehittymiselle. Levyn (2020) mukaan modernin tilintarkastuksen historian alkusysäysten voidaan ajallisesti ymmärtää osuvan noin 1930-luvulle. Erääksi tärkeäksi risteyskohdaksi hän katsoo esimerkiksi Yhdysvaltain arvopaperimarkkinoita valvoman elimen (SEC, United States Securities and Exchange Commission) perustamisen *Securities Act* ja *Securities Exchange Act* -lakien pohjalta vuonna 1934 (Levy, 2020). Kyseessä olevien lakien laatiminen käytännössä seurasi yhtä maailmanhistorian merkittävimmistä (esim. Bondarenko, 2015; McKelvie, 2022) talouskriiseistä, vuodet 1929 – 1932 kestänyttä suurta pörssiromahdusta ja sitä seurannutta suurta lamaa (esim. Bierman, 2008).

Levyn (2020) mukaan 1930-lukua edeltäneenä aikana esimerkiksi Englannissa tilintarkastus oli ollut lakisäätteistä jo vuodesta 1845 asti, vaikkakin tuohon aikaan laki esimerkiksi vaati tilintarkastajia olemaan myös tarkastamansa yhtiöiden osakkeenomistajia, joka nykypäivän standardien mukaan ei ole mahdollista (esim. PCAOB, 2002). Teck-Heang ja Ali (2008) toteavat lisäksi, että erittäin aikaisia viitteitä tilintarkastuksen olemassaolosta on löytynyt kuitenkin jo muiden muassa Kiinan, Egyptin ja Kreikan muinaisten sivilisaatioiden tutkimusten yhteydessä, vaikkakin melko alkeellisessa muodossa. He toteavat, että nykyaikaiseen tilintarkastukseen liitettävää, ”tunnistettavissa olevaa”, tilintarkastusta voidaan katsoa olleen olemassa noin neljän sadan vuoden ajan, mutta varsinaista tilintarkastuksen kaupallista käytännön sovellutusta ei juurikaan ollut ennen teollista vallankumousta (Teck-Heang & Ali, 2008).

1900-luvun alun tilintarkastusmetodologian keskeisimpänä teemana nähtiin ennen kaikkea petosten havaitseminen (Levy, 2020; Hafeez, 2020; Hayes ym., 2005), esimerkiksi työntekijäkavallusten muodossa. Se ei enää ole yhtä selkeästi ensisijaisena peräänkuulutettu tilintarkastuksen painopistealue (esim. Hafeez, 2020; Owolabi ym., 2016), vaan tilintarkastuksen keskeiset teemat nykyisellään ovat huomattavasti moninaisempia (ks. esim. Goswami, 2019; De Almeida, 2017; Vasarhelyi ym., 2010). Sekä Levyä (2020) että Teck-Heangia ja Alia (2008) mukailen tilintarkastuksen lakisääteisyys, yleisesti hyväksytyt hyvät tilintarkastustavat ja yleisesti tilinpäätösten tietojen paikkansapitävyyttä koskeva lainsäädäntö kehittyi 1930-luvulta lähtien ja oli lähellä nykyistä, modernia muotoaan jo 1990-luvulla (Levy, 2020; Teck-Heang & Ali, 2008), mutta se ei kuitenkaan itsesääntelevänä kontrolliympäristönä ollut riittävän tehokas ehkäisemään esimerkiksi Enron-skandaalia tapahtumasta, joka paljastui vasta vuonna 2001 (ks. esim. Abelson & Glater, 2002; Segal, 2021; Tonge ym., 2003). Osaltaan Enron-skandaali johti *Sarbanes-Oxley Act* -nimisen lain syntyyn, joka astui voimaan 2002 (ks. esim. Coates, 2007; Hafeez, 2020). Lain myötä voimaan astuivat uudenlaiset tilintarkastajien itsenäisyyttä ja riippumattomuutta koskevat säännöt ja PCAOB perustettiin (Levy, 2020).

Niin 1900- kuin 2000-luvunkin talouskriisien myötävaikutuksesta ja toisaalta yhteiskunnan ja ympäröivien sosiaalisten, eettisten ja poliittisten tarpeiden muutoksista (esim. De Almeida, 2017; Sormunen, Jeppesen, Sundgren & Svanström, 2013) on päästy nykyiseen riskipainotteisempaan tilintarkastuksen standardisointiin ja sääntely-ympäristöön (Hafeez, 2020), jota kehitetään toisaalta vielä jatkuvasti (esim. IAASB, 2022), mutta toisaalta on pystytty havaitsemaan, että tahallisiin väärinkäytöksiin syyllistyminen ei vaikuttaisi olevan erityisen kannattavaa (esim. Coates, 2007).

2.4 Suomalainen tilintarkastusjärjestelmä

Raition (2022) mukaan tarkastelukaudella 1.7.2019 – 30.6.2020 Suomessa toimi yhteensä 1 336 tilintarkastajaa, jotka yhdessä allekirjoittivat yhteensä yli 120 000 tilintarkastuskertomusta. Lisäksi hän arvioi tilintarkastusvelvollisuuden piirissä Suomessa olevan yli 60 000 osakeyhtiötä, yli 4 000 henkilöyhtiötä ja useamman sata osuuskuntaa. Luvut ovat huomattavasti suurempia kuin mitä ne olivat esimerkiksi Apajalahden (2017) mukaan vielä 1900-luvun alkupuoliskolla.

ST:n (2022) mukaan tilintarkastajan ammatti on Suomessa aina luvanvarainen. Ammatissa voi toimia siis ainoastaan tilintarkastuslain (1141/2015) 6. luvun tarkoittama hyväksytty tilintarkastaja, joiden tutkintojärjestelmä käsittää kaksi ”porrasta”. Ensimmäinen porras on HT-tutkinto, jonka kaikki auktorisoidut tilintarkastajat ovat vähintään suorittaneet. HT-tutkintoon osallistumisen vaatimuksina ovat 1) vähintään alempi korkeakoulututkinto ja nimetyt opinnot laskentatoimen oppiaineesta, sekä 2) vähintään kolmen vuoden työkokemus avustavista tilintarkastustehtävistä. Lisäksi tilintarkastuslaissa määritellään tiettyjä rajoitteita ja esteitä HT-tilintarkastajaksi hyväksymiselle.

Toinen porras ST:n (2022) mukaan suomalaisessa tilintarkastajan tutkintojärjestelmässä on KHT- tai JHT-tutkinto (tai molemmat). KHT-auktorisointi on vaatimuksena tilintarkastajille, jotka tarkastavat yleisen edun kannalta merkittäviä yhteisöjä, kuten pörssiyrityksiä, vakuutuslaitoksia tai pankkeja. JHT-tilintarkastajat ovat puolestaan vastuussa julkishallinnon organisaatioiden, kuten kuntien ja seurakuntien, tilintarkastuksesta. Tilintarkastajana toimivan henkilön on mahdollista suorittaa sekä KHT- että JHT-tutkinto, mutta kuitenkin aina vähintään HT-tutkinto. Toisen portaan auktorisointien edellytykset eroavat hieman HT-auktorisoinnin edellytyksistä: tilintarkastuslain (1141/2015) mukaan henkilön tulee ensinnäkin täyttää HT-tutkinnon kohdalla määritellyt hyväksymisedellytykset, sekä toisekseen hänellä tulee olla joko ylempi korkeakoulututkinto tai viiden vuoden työkokemus HT-tilintarkastajana toimimisesta. JHT-tutkinnon edellytyksiin kuuluvat KHT-edellytysten lisäksi myös nimetyt opinnot julkisorganisaatioita koskevasta laskentatoimesta ja oikeustieteestä.

ST:n (2022) kertoo, että pääsääntöisesti HT- ja KHT-tutkinnon suorittaneet tilintarkastajat palvelevat yksityistä sektoria, kuten pk-yrityksiä, listayhtiöitä ja säätiöitä, kun taas JHT-tutkinnon suorittaneet tarkastavat julkishallintoa. Tilintarkastaja voi kuitenkin olla suorittanut sekä KHT- että JHT-tutkinnon, jolloin

molempia lyhenteitä voidaan käyttää esimerkiksi virallisten allekirjoitusten yhteydessä. JHT:n suorittaneet tilintarkastajat voivat kuitenkin antaa tarvittaessa työpanostaan myös yksityiselle sektorille ja toisaalta KHT-tilintarkastaja voi hyvin toimia avustavissa tilintarkastustehtävissä julkishallinnon tilintarkastuksen toimeksiannoissa. Molempia sektoreita palvelevat tilintarkastajat voivat toimia tilintarkastusyhteisöissä, -yhtiöissä tai yksittäisinä ammatinharjoittajina. Tutkin-tojen suorittamiseen vaaditaan (esim. Nykänen, 2018) hakijoilta vahvaa substanssiosaamista itse tilintarkastuksen käytännön työtehtävien toteuttamisesta, jota on mahdollista kerryttää ainoastaan työkokemuksen kautta.

Tilintarkastajan ammatin vaatimukset ovat sellaiset, että ne vaativat tilintarkastajalta monipuolista osaamista (ST, 2022; Danos, Eichenseher & Holt, 1989) tai vähintään perustason ymmärrystä lähes kaikista taloushallinnon osa-alueista, kuten kirjanpidosta, verotuksesta ja yritysjärjestelyihin liittyvästä lainsäädännöstä. Danos ym. (1989) jakavat tilintarkastajan olennaiset osaamisen alueet viiteen luokkaan: 1) substanssiosaamiseen (käytännön tilintarkastusosaaminen) (ks. myös ST, 2022), 2) toiminnallisuuden tai toiminnallisuuksien ymmärtämiseen (esim. taloushallinnon tietojärjestelmät), 3) kirjanpidon tuntemiseen, 4) toimialakohtaiseen tietämykseen ja 5) asiakaskohtaiseen tietämykseen (Danos ym., 1989). ST:n (2022) mukaan tilintarkastajien on lisäksi jatkuvasti pidettävä yllä omaa ammattiosaamistaan. Tämä seikka on myös kirjoitettu tilintarkastuslakiin (1141/2015):

”Tilintarkastaja on velvollinen pitämään yllä ja kehittämään ammattitaitoaan.”

Lisäksi ST korostaa sitä, että tilintarkastajan työssä korostuu asiakaslähtöisyys: tilintarkastajan on kyettävä kommunikoidaan asiakkaidensa kanssa tarkoituksenmukaisesti ja luottamuksellisesti ja toisaalta kyettävä osoittamaan aiota kiinnostusta asiakkaitaan ja näiden liiketoimintaa kohtaan. Ei ole myöskään lainkaan tavatonta, että yksi ja sama tilintarkastaja toimii yrittäjän ja johdon tukena koko yrityksen elinkaaren ajan, vaikkakin yleisen hyödyn kannalta merkittävien yhteisöjen tilintarkastajana toimimisen teoreettinen maksimiaika tietyin rajoituksin on 24 vuotta (TEM, 2014). Listayhtiöissä tilintarkastajan vaihdokset, eli tilintarkastajarotaatiot, ovat pakollisia kymmenen vuoden välein. Tämä säädös kumpuaa EU-lainsäädännöstä, mutta jäsenvaltiot voivat halutessaan myös pidentää rotaatioaikaa alkuperäisen 10 vuoden lisäksi 10 vuodella (yhteensä 20 vuotta), mikäli tilintarkastustoimeksianto kilpailutetaan, ja 14 vuodella (yhteensä 24 vuotta), mikäli tarkastettava yhtiö valitsee kaksi tilintarkastajaa, jolloin toimeksianto kutsutaan nk. *yhteistarkastukseksi* (joint audit) (Näsi, 2015; ks. myös *Accountancy Europe*, 2022). Kuntasektorilla vastaava tilintarkastajan toimikauden maksimipituus on kuusi vuotta.

ST:n (2022) mukaan suomalaisten tilintarkastajien työtä ohjaavat myös ammattieettiset periaatteet. Myös tästä teemasta on säädetty tilintarkastuslain (1141/2015) 4. luvun 1 §:ssa:

”Tilintarkastajan on suoritettava tässä laissa tarkoitettut tehtävät ammattitaitoisesti, rehellisesti, objektiivisesti ja ammatillinen kriittisyys säilyttäen sekä huolellisesti yleinen etu huomioon ottaen.”

Ammattieettisten periaatteiden noudattaminen limittyy myös ammattitaidon ylläpidon ja kehittämisen kanssa, sillä myös osaamisen kehittymisen katsotaan kuuluvan ammattieettisiin periaattein harjoitettavaan tilintarkastustoimintaan (ST, 2022). Ammattieettisiin periaatteisiin liittyy myös vahvasti kansainvälinen näkökulma, sillä hyvää tilintarkastustapaa, jota käsitellään alaluvussa 2.8, ohjaa osaltaan myös IFAC:n yhteydessä toimivan, itsenäisen komitean IESBA:n (*International Ethics Standards Board for Accountants*) laatimat yleisesti kaikkia tilintarkastajan toimeksiantoja koskevat eettiset säännöt. Nämä eettiset säännöt sisältävät esimerkiksi riippumattomuusstandardit. Riippumattomuus on esimerkiksi Ruuskan (2017) mukaan tilintarkastuksen kulmakivi, ja riippumattomuudesta säädetään myös tilintarkastuslain (1141/2015) 4. luvun 6 §:ssa.

Tilintarkastajien auktorisoinnista ja tutkintojen järjestämisestä, sekä tilintarkastajien työn valvonnasta (ks. myös TTL 7.1 §) on Suomessa vastannut Patentti- ja rekisterihallitus vuodesta 2016 eteenpäin (ST, 2022; PRH, 2022). PRH ylläpitää myös tilintarkastuslakiin pohjautuvaa tilintarkastajarekisteriä sekä tilintarkastajatutkintorekisteriä. Tilintarkastajatutkintoja PRH järjestää kerran vuodessa ja näihin tutkintoihin osallistumiseen on haettava osallistumislupaa. Lupaa voi hakea, mikäli aiemmin mainitut tutkintokohtaiset edellytykset täyttyvät; sillä poikkeuksella, että jo kahden vuoden käytännön työkokemus riittää osallistumisluvan saamiseksi. Osallistumisluvan ja mahdollisen tutkinnon läpäisyn jälkeen hakijan tulee kuitenkin vielä hakea erikseen tilintarkastajaksi, johon puolestaan vaaditaan aiemmin mainittu kolmen vuoden työkokemus (PRH, 2022).

Patentti- ja rekisterihallituksen vastuulla on myös tilintarkastusvalvonta, joka käsittää tilintarkastuksen laaduntarkastukset ja tilintarkastajaksi hyväksymisen edellytysten säilyttämisen sekä ammattitaidon ylläpitämisen ja kehittämisen seurannan, ja sillä on tilintarkastusympäristön kannalta lähinnä ohjaava merkitys (PRH, 2022). Suomessa valikoidaan vuosittain tilintarkastajia laadunvalvonta-auditointeihin, joiden frekvenssi riippuu siitä, minkälaisen yhteisön tilintarkastajasta on kyse: PIE-yhteisöjen tilintarkastajat auditoidaan vähintään joka kolmas vuosi ja muiden yhteisöjen tilintarkastajat vähintään joka kuudes vuosi, eikä laaduntarkastukseen määräämiseen ole muutoksenhakuoikeutta. Laaduntarkastusten painopisteenä on sen varmentaminen, että Suomessa tehtävät tilintarkastukset on suoritettu tilintarkastuslain mukaisesti ja hyvää tilintarkastustapaa noudattaen. Ammattitaidon ylläpidon ja kehittämisen sekä hyväksymisen edellytysten säilyttämisen puolesta PRH ylläpitää seurantaa, jossa se valvoo, että auktorisoidut tilintarkastajat Suomessa tekevät ennalta määrätyn määrän työtunteja relevanteissa tilintarkastustehtävissä sekä osallistuvat riittävässä määrin ajankohtaisiin, tilintarkastusta käsitteleviin koulutuksiin (PRH, 2023).

2.5 Tilintarkastusta koskeva keskeinen lainsäädäntö Suomessa

Suomessa tilintarkastusta ohjaava yleislaki on tilintarkastuslaki (1141/18.9.2015 TTL). Yleislaki määrittellään Niemivuon (2010) mukaan sellaiseksi laiksi, jonka tarkoituksena on säädellä jotain tiettyä toimintaa melko yleisellä, kattavalla ja

abstraktilla tasolla. Yleislakeja täydennetään hänen mukaansa lisäksi *erityislakeilla*, jotka antavat yksityiskohtaisempia, yleislakia täsmentäviä säädöksiä (Niemi, 2010). Yleislaki on siis oikeusjärjestyksessä väistynyt laki, mikäli muualla lainsäädännössä säädetään toisin yleislain säätämän tietyn toiminnan kohdalla toisin. Suomessa tilintarkastuksen kannalta erityislakina voitaisiin siis katsoa esimerkiksi Lakia tilintarkastajan vuosimaksusta ja laadunvalvonnan maksuista (1512/2015), jossa säädetään erikseen valtiolle perittävistä tilintarkastajan vuosimaksuista ja johon tilintarkastuslaissa (1141/2015) viitataan. ST:n (2022) mukaan tilintarkastukseen ja itse tilintarkastajiin liittyviä säännöksiä löytyy myös osakeyhtiölaista (624/2015) laista julkishallinnon ja -talouden tilintarkastuksesta (1142/2015), valtioneuvoston antamasta asetuksesta koskien tilintarkastusta (1377/2015), työ- ja elinkeinoministeriön antamasta asetuksesta koskien tilintarkastajan hyväksymisedellytyksiä (1442/2015) ja tilintarkastajan vuosimaksusta ja laadunvalvonnan maksuista annetusta laista (1512/2015).

Tilintarkastuslaissa (1141/2015) säädetään ST:n (2022) mukaan muun muassa tilintarkastusvelvollisuudesta, joka määrittellään kyseisen lain toisessa luvussa. Tilintarkastusvelvollisuudella tarkoitetaan sitä, että tilintarkastusvelvollisuuden täyttyessä yhteisössä ja säätiössä on pakottavasti valittava tilintarkastaja ja toimitettava tilintarkastus siten, kuin tilintarkastuslaissa ja muussa laissa säädetään. Laissa on säädetty euro- ja ei-euromääräiset rajat, joiden mukaan tilintarkastaja voidaan *jättää valitsematta*, eli tilintarkastusvelvollisuus on laissa määriteltävikään kuin käänteisesti. Lähtökohtaisesti ainoastaan pienimmät yhteisöt on vapautettu tilintarkastusvelvollisuudesta. Lainkohdan (TTL 2 §) kirjaimellinen sanamuoto kuuluu seuraavasti:

”Jollei muussa laissa toisin säädetä, tilintarkastaja voidaan jättää valitsematta yhteisössä, jossa sekä päättyneellä että sitä välittömästi edeltäneellä tilikaudella on täyttynyt enintään yksi seuraavista edellytyksistä:

- 1) taseen loppusumma ylittää 100 000 euroa;
- 2) liikevaihto tai sitä vastaava tuotto ylittää 200 000 euroa; tai
- 3) palveluksessa on keskimäärin yli kolme henkilöä.

Tilintarkastaja voidaan myös jättää valitsematta toimintaansa aloittavassa yhteisössä, jolla ei vielä ole 2 momentissa tarkoitettuja tilikausia, jollei ole ilmeistä, ettei edellytyksiä tilintarkastajan valitsematta jättämiseen ole.

Tilintarkastaja on kuitenkin aina valittava yhteisössä, jonka pääasiallisena toimialana on arvopapereiden omistaminen ja hallinta ja jolla on kirjanpitolain 1 luvun 8 §:ssä tarkoitettu huomattava vaikutusvalta toisen kirjanpitovelvollisen liiketoiminnan tai rahoituksen johtamisessa.

Jos yhteisöllä ei ole 1, 2 tai 3 momentin mukaista velvollisuutta valita tilintarkastajaa, yhtiöjärjestyksessä, yhtiösopimuksessa tai säännöissä voidaan määrätä tilintarkastuksesta sekä useamman tilintarkastajan valinnasta.”

Lakia tulkitsemalla voidaan katsoa, että toisaalta tilintarkastusvelvollisuuden täyttymiseen vaikuttaa rahamääräiset seikat, kuten taseen loppusumma tai

liikevaihto, ja toisaalta ei-rahamääräiset seikat, kuten henkilöstön lukumäärä, yhtiömuoto ja yhtiöjärjestyksen määräykset. Saman havainnon mainitsee ST artikkelissaan vuodelta 2022. Raitio (2022) kuitenkin täydentää, että TTL:n kokorajaus ei koske säätiöitä, vaan säätiöiden on aina toimitettava tilintarkastus säätiölain (487/2015) säännösten mukaisesti. Lisäksi asunto-osakeyhtiölain (1599/2009) mukaan tilintarkastus on pakollinen toimittaa asunto-osakeyhtiössä, jos yhtiön rakennuksessa tai rakennuksissa on vähintään 30 osakkeenomistajien hallinnassa olevaa huoneistoa (Raitio, 2022). Edellä mainittujen seikkojen ohella myös kuntien on Paukun (2021) mukaan toimitettava aina tilintarkastus kuntalain 14. luvun säännösten mukaisesti.

Tilintarkastuslain kolmas luku käsittelee tilintarkastuksen sisältöä, joka lukeutuu myös ST:n (2022) listaukseen TTL:n keskeisestä sisällöstä. Tilintarkastuksen kohteen laki määrittelee (TTL 1141/2015 3 luku 1 § 1 mom.) seuraavasti:

”Tilintarkastus käsittää yhteisön tai säätiön tilikauden kirjanpidon, tilinpäätöksen, toimintakertomuksen sekä hallinnon tarkastuksen.”

Samoin lainkohdan toinen momentti säätelee myös emoyrityksen tilintarkastajan velvollisuudesta tarkastaa emoyhtiön tilinpäätöksen lisäksi myös konsernitilinpäätös. TTL:n 3. luvussa säädetään myös esimerkiksi Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivin 2006/43/EY 26 artiklassa tarkoitettujen kansainvälisten tilintarkastusstandardien velvoittavuudesta koskien kaikkia annettavia tilintarkastuksia, jotka ovat Paukun (2021) mukaan sekä tilintarkastuksen että tilintarkastuskertomuksen varsinaista sisältöä pääasiallisesti sääteleviä standardeja. Kansainvälisiä tilintarkastusstandardeja (ISA-standardeja) käydään lähemmin läpi tämän tutkielman myöhemmissä osissa.

TTL säätelee ST:n (2022) mukaan edellä esiteltyjen teemojen lisäksi muun muassa tilintarkastajan raportointia, tilintarkastajan ammattieettisiä periaatteita ja tilintarkastajan auktorisointia sekä tilintarkastusvalvontaa. Näistä kolme jälkimmäistä (ammattieettiset periaatteet, auktorisointi ja tilintarkastusvalvonta) käytiin läpi edellisessä alaluvussa. Tilintarkastajan raportoinnilla voidaan suppeassa mielessä tilintarkastuslakia tulkitsemalla tarkoittaa 1) tilinpäätösmerkintää, 2) tilintarkastuskertomusta sekä 3) tilintarkastuspöytäkirjaa sekä näiden esittämistä ja luovuttamista koskevia yleisiä säännöksiä. Tämän tutkielman kannalta näistä kolmesta tilintarkastuskertomus on erityisenä kiinnostuksen kohteena. Lisäksi ST määrittelee tilintarkastuksesta raportointia koskevassa artikkelissaan (2022) tilintarkastajan raportoinnin kattavan 1) tilintarkastuskertomuksen, 2) tilintarkastuskertomuksen mukauttamisen, 3) tilinpäätösmerkinnän, 4) PIE-yhteisölle annettavan lisäräportin, 5) tilintarkastuspöytäkirjan ja 6) muun tilintarkastusraportoinnin, joka käsittää esimerkiksi epävirallisemman, johdolle suunnatun suullisen raportoinnin.

Tilinpäätösmerkinnällä tarkoitetaan sitä tilintarkastajan allekirjoittamaa merkintää yhteisön tilinpäätöksessä, jossa viitataan tilintarkastuskertomukseen ja sen antamiseen. Esimerkiksi Laineen (2018) mukaan tilinpäätösmerkintä on nykyisin vakiintunut sanatarkasti muotoon

”Suoritetusta tilintarkastuksesta on tänään annettu kertomus.”,

joskin allekirjoituksen muotoiluun tulee kiinnittää huomiota sen mukaan, onko tilintarkastajaksi valittu tilintarkastusyhteisö vai luonnollinen henkilö (Laine, 2018). ST (2022) puolestaan määrittelee tilinpäätösmerkinnän luotettavaksi tavaksi yksilöidä se tilinpäätös, jonka riippumaton tilintarkastaja on tarkastanut. Merkinnällä todennetaan, että tilintarkastus on todella annettu, sen kohteena on ollut kyseisen merkinnän sisältävä tilinpäätös ja että TTL 3:5 §:n mukainen tilintarkastuskertomus on annettu.

Tilintarkastuspöytäkirjasta säädetään TTL 3:7 §:ssa. Laki ei itsessään määrittele pöytäkirjan antamisesta muuta kuin sen, että siinä kommunikoidaan seikoista, joita ei mainita tilintarkastuskertomuksessa, mutta jotka kommunikoidaan kuitenkin yhteisön tai säätiön vastuunalaiselle toimielimelle ja siitä, että kyseisen toimielimen tulee käsitellä pöytäkirja viipymättä ja säilyttää se ”luotettavalla tavalla”. ST (2022) täydentää pöytäkirjan merkitystä dokumenttina, joka annetaan esimerkiksi yhtiön hallitukselle sellaisista tilintarkastajan havaitsemista virheistä tai puutteista, jotka eivät ole niin vakavia, joiden perusteella varsinaista tilintarkastuskertomusta tulisi mukauttaa. Toisaalta tilintarkastuspöytäkirjassa kehoitettuun toimenpiteisiin ryhtymättä jättäminen saattaa tapauskohtaisesti johtaa huomautukseen varsinaisessa tilintarkastuskertomuksessa (ST, 2022). Tilintarkastuskertomusta käydään läpi tarkemmin seuraavassa alaluvussa.

2.6 Tilintarkastuskertomus

Tilintarkastajan raportointi on noussut enenevässä määrin tärkeäksi aiheeksi kirjanpito- ja tilintarkastusalalla, sillä se vaikuttaa taloudellisen raporttien luotettavuuteen ja sitä kautta sijoittajien ja sidosryhmien päätöksentekoprosessiin (Cordos & Fülöp, 2015). Edellisessä alaluvussa käsiteltiin tilintarkastajan erilaisia raportointimuotoja, mutta näistä merkittävin (ks. myös Mahdi, 2010), ja usein ainut ulkopuolisille näkyvä raportti on tilintarkastuskertomus (TEM, 2022).

Pajunen, Rautiainen ja Saastamoinen (2019) kuvailevat tilintarkastuskertomusta asiakirjaksi, jossa riippumaton tilintarkastaja kertoo tilinpäätöstietojen ja tilintarkastuskertomuksen käyttäjille ”keskeisen sanomansa” tilintarkastuksen kohteena olevasta yhteisöstä ja tilinpäätöksen sisältämän informaation olennaisesta oikeellisuudesta (Pajunen ym., 2019). Tilintarkastuslaki antaa säädöksiä koskien tilintarkastuskertomusta, joka on tämän tutkimuksen kannalta keskeinen asiakirja. ST:n (2022) mukaan tilintarkastuskertomus on julkinen asiakirja, jonka tilintarkastaja antaa tilintarkastuksen lopuksi, ja jossa on tarkoitus lausua siitä, että antaako tilinpäätös oikean ja riittävän kuvan yhteisön tai säätiön toiminnan tuloksesta ja taloudellisesta asemasta sekä siitä, että täyttääkö tilinpäätös lakisääteiset vaatimukset. Mikäli tarkastuksen kohteena oleva yhteisö on velvolinen laatimaan toimintakertomuksen (KPL 3.1 §), on kertomuksessa lausuttava myös siitä, onko toimintakertomus laadittu niiden laatimiseen sovellettavien

säännösten mukaisesti ja siitä, ovatko toimintakertomuksen ja tilinpäätöksen tiedot keskenään yhteneviä.

Tilintarkastuskertomuksesta säädetään tilintarkastuslain 3 luvun 5 §:ssä sanatarkasti seuraavasti:

”Tilintarkastajan on annettava kultakin tilikaudelta päivätty ja allekirjoitettu tilintarkastuskertomus. Tilintarkastuskertomuksessa on yksilöitävä sen kohteena oleva tilinpäätös sekä ilmoitettava, mitä tilinpäätössäännöstöä tilinpäätöksen laatimisessa on noudatettu. Tilintarkastuskertomuksessa on ilmoitettava kansainvälisten tilintarkastusstandardien noudattamisesta.

Tilintarkastuskertomuksessa on oltava lausunto siitä:

- 1) antavatko tilinpäätös ja toimintakertomus noudatetun tilinpäätössäännösten mukaisesti oikeat ja riittävät tiedot yhteisön tai säätiön toiminnan tuloksesta ja taloudellisesta asemasta; sekä
- 2) ovatko tilikauden toimintakertomuksen ja tilinpäätöksen tiedot ristiriidattomia.

Edellä 2 momentissa tarkoitettu lausunto on vakiomuotoinen, ehdollinen tai kielteinen. Jos tilintarkastaja ei voi antaa lausuntoa, tilintarkastajan on ilmoitettava tästä tilintarkastuskertomuksessa. Tilintarkastuskertomuksessa on annettava tarpeelliset lisätiedot.

Tilintarkastajan on huomautettava tilintarkastuskertomuksessa, jos yhteisön tai säätiön yhtiömies, hallituksen, hallintoneuvoston tai vastaavan toimielimen jäsen, puheenjohtaja tai varapuheenjohtaja taikka toimitusjohtaja tai muu vastuuvollinen on:

- 1) syyllistynyt tekoon tai laiminlyöntiin, josta saattaa seurata vahingonkorvausvelvollisuus yhteisöä tai säätiötä kohtaan; tai
- 2) rikkonut yhteisöä tai säätiötä koskevaa lakia taikka yhteisön tai säätiön yhtiöjärjestystä, yhtiösopimusta tai sääntöjä.

Emoyrityksenä olevassa yhteisössä tai säätiössä on annettava erityinen kertomus konsernista noudattaen soveltuvin osin, mitä 1 – 4 momentissa säädetään.”

Laki määrittelee siis tilintarkastuskertomuksessa esitettävät *minimivaatimukset*. Tilintarkastuskertomuksen sisältöön vaikuttaa myös keskeisesti kansainväliset tilintarkastusstandardit (ks. esim. Paukku, 2021), joista ISA 700 -standardi määrittelee kappaleissaan 20–51 (ISA-700, 20–51) tilintarkastuskertomuksen ohjeellisen sisällön, joka on listattu alle luettelomuotoon.

- Otsikko
- Vastaanottaja
- Riippumattoman tilintarkastajan lausunto
- Referenssi tilintarkastuksen kohteena olleeseen tilinpäätöskokonaisuuteen
- Lausuma riittävästä ja oikeasta kuvasta

- Kuvaus tilinpäätöskokonaisuuden sisällöstä
- Kuvaus sovellettavista tilinpäätösstandardeista
- Lausunnon perustelut
- Kuvaus eettisten periaatteiden noudattamisesta
- Konsernitilinpäätöksen tilintarkastusta koskevat erityishuomiot
- Tilintarkastuksen kannalta keskeiset seikat
- Julkisen sektorin toimijan tilintarkastusta koskevat erityishuomiot
- Kuvaus johdon vastuusta
- Kuvaus raportointiprosessin valvonnasta
- Kuvaus tilintarkastajan vastuista tilinpäätöskokonaisuuden tilintarkastuksessa
- Kuvaus tilintarkastuksen ja tilintarkastajan tavoitteista
- Kuvaus tilintarkastuksessa käytetyistä olennaisuusrajoista
- Mahdolliset muut raportoitavat seikat
- Päävastuullisen tilintarkastajan nimi
- Päävastuullisen tilintarkastajan allekirjoitus
- Tilintarkastuskertomuksen päiväys (ISA 700, 20–51, 2015).

Suomalaiselle osakeyhtiölle annettavasta vakiomuotoisesta tilintarkastuskertomuksesta on nähtävillä ST:n laatima malliversio tämän tutkielman liitteissä (ks. Liite 1). Tilintarkastuskertomus voidaan antaa vakiomuotoisena silloin, kun hyvän tilintarkastustavan mukainen tilintarkastus on voitu suorittaa eikä tilintarkastuksen aikana tarkastettavan yhtiön kirjanpidossa tai tilinpäätöskokonaisuudessa ole ilmennyt mitään sellaista, jonka perusteella olisi aiheutta poiketa vakiokaavasta, esimerkiksi olennaista virhettä kirjanpidossa (Tomperi, 2018). Horsmanheimon ja Steinerin (2016) sekä Tomperin (2018) mukaan vakiomuotoinen kertomus voidaan antaa, mikäli tilintarkastuksen kohteena olevan yhtiön kirjanpito, hallinto ja tilinpäätöskokonaisuus täyttää alla olevat kriteerit:

- Tilinpäätös ja toimintakertomus antavat noudatetun tilinpäätössäännösten mukaisesti oikeat ja riittävät tiedot tarkastuskohteen toiminnan tuloksesta ja taloudellisesta asemasta
- Tilikauden toimintakertomuksen ja tilinpäätöksen tiedot ovat keskenään ristiriidattomia
- Huomauttamiselle tilintarkastuskertomuksessa ei ole syytä

- Lisätietojen antamiselle tai toiminnan jatkuvuutta koskevien seikkojen esiintuomiselle ei ole tarvetta
- Erityislainsäädännön edellyttämät lausumat tai tilintarkastuskertomuksen voidaan antaa vakio­muotoisina
- Tilinpäätös täyttää lakisääteiset vaatimukset
- Toimintakertomus on laadittu toimintakertomuksen laatimiseen sovellettavien säännösten mukaisesti
- Toimintakertomuksessa ei ole havaittu virheellisyyksiä

ST:n (2022) mukaan tilintarkastuskertomus voi myös poiketa vakio­muotoisesta esittämistavasta ja olla toisin sanottuna mukautettu (ks. myös Horsmanheimo & Steiner, 2016; Tomperi, 2018). Mukautettu tilintarkastuskertomus voi olla vaaran sisältävä tai kielteinen, ja toisaalta TTL 3:5 §:n mukainen lausunto voidaan myös jättää antamatta, jolloin lausunnon antamattomuudesta lausutaan tilintarkastuskertomuksessa. Mukautettu tilintarkastuskertomus sisältää ST:n (2022) mukaan joko 1) vakio­muodosta poikkeavan tilintarkastuslain edellyttämän lausunnon, 2) vakio­muodosta poikkeavan erityislainsäädännön edellyttämän lausunnon, 3) tilintarkastuslain 3:5.5 §:ssa tarkoitetun huomautuksen tai 4) tilintarkastuslain 3:5.7 §:ssa tarkoitetun lisätiedon.

Huomautuksen antamista määrittelee tilintarkastuslaki: huomautus voitaisiin antaa esimerkiksi tilanteessa, jossa yhtiön vastuuhenkilö on syyllistynyt

”tekoon tai laiminlyöntiin, josta saattaa seurata vahingonkorvausvelvollisuus yhteisöä tai säätiötä kohtaan”.

Lisätiedolla puolestaan voidaan tarkoittaa sellaista lausumaa, jolla tilintarkastuskertomuksen lukijan tietoisuuteen tuodaan sellainen seikka tai seikkojen kokonaisuus, joka antaa merkittävää aihetta epäillä tarkastuksen kohteena olevan yhteisön kykyä jatkaa toimintaansa. ST (2022) huomauttaa lisäksi, että tilintarkastaja ei kuitenkaan missään kohtaa tilintarkastuskertomusta voi antaa tilinpäätöstä täydentäviä tietoja.

Tilintarkastuskertomuksen merkityksestä ja sisällöstä on olemassa myös laajalti akateemista kirjallisuutta ja tutkimusta. Esimerkiksi Libby (1979) on sitä mieltä, että tilintarkastuskertomus on merkittävä kommunikaatiokeino tilintarkastajan ja tilintarkastajien työtä hyväkseen käyttävien sidosryhmien välillä. TEM (2022) korosti artikkelissaan, että joissain tapauksissa se on myös ainut ulkoisille sidosryhmille näkyvä osuus tilintarkastajan työstämästä tilintarkastustoimeksiannon kokonaisuudesta. Libby (1979) jatkaa, että tilintarkastuskertomuksessa tilintarkastaja kommunikoi suoritettujen tilintarkastustoimenpiteiden laajuudesta ja niistä johtopäätöksistä, jotka hän on tehnyt tilinpäätöstietojen esittämistavan oikeellisuudesta. Pääpaino tässä viestintäprosessissa on sillä, että tilintarkastaja kommunikoi myös niistä olosuhteista, eli esimerkiksi tilintarkastustoimeksiannon ominaispiirteistä tai havaituista poikkeavista seikoista, jotka ovat johtaneet mahdolliseen poikkeamaan vakio­muotoisesta

tilintarkastuskertomuksesta (ks. yllä ST:n (2022) määritelmät mukautetusta tilintarkastuskertomuksesta) (Libby, 1979). Libby mainitsee lisäksi, että tilintarkastuskertomuksen vaikutuksen tilintarkastuskertomuksen tietojen käyttäjien päätöksentekoon ja toimintaan kommunikoitujen seikkojen pohjalta voi jakaa kolmeen osakomponenttiin, joista olennaisin on se, miten tilintarkastuskertomuksen tietojen käyttäjä ymmärtää tilintarkastuskertomuksessa viestityt asiat, ja ymmärtääkö se ne sillä tarkkuudella ja siinä määrin, miten tilintarkastaja on ne itse alun perin tarkoittanut ymmärrettäväksi (Libby, 1979). Tätä ilmiötä kutsutaan vapaasti suomennettuna kommunikaatiovajeeksi (communication gap), joka on esimerkiksi Coram, Mock, Turner ja Greyn (2011) mukaan yleisesti tunnustettu ilmiö tilintarkastuksen ja tilintarkastuskertomusten koetun laadun tutkimuksessa. Coram ym. (2011) kertovat, että tilintarkastuksella on olemassa sekä tosiallisen laadun dimensio että koetun laadun dimensio, ja tilintarkastuskertomus vaikuttaa näistä jälkimmäiseen merkittävässä määrin. Tilintarkastuksen koettuun laatuun todennäköisesti vaikuttaa pienikin kommunikaatiovaje tilinpäätöstietojen käyttäjien ja tilintarkastajan välillä (Coram ym., 2011). Tilintarkastuksen laatua käsitellään tarkemmin seuraavassa alaluvussa.

2.7 Tilintarkastuksen laatu ja odotuskuilu

Tässä alaluvussa kuvaillaan tilintarkastuksen laatua ja tilintarkastukseen liittyvää odotuskuilua (esim. Porter, 1993). Aihealueet on jaettu diskursiivisesti kahteen alaluvun alalukuun selkeyden vuoksi.

2.7.1 Tilintarkastuksen laatu

Tilintarkastuksen laatu on suosittu tutkimusaihe (Kihn, 2017). Tilintarkastuksen laatu käsitteenä vaikuttaisi olevan melko laaja ja sitä voidaan ymmärtää ja tutkia monin eri tavoin (esim. Kihn, 2017; Knechel ym., 2013; DeAngelo, 1981; Lin & Hwang, 2010; Francis, 2004; Aghaei Chadegani, 2011; Watkins, Hillison & Morecroft, 2004; Wooten, 2003; Ojala, Mättö & Niskanen, 2021). Se kuitenkin voidaan esimerkiksi Pajunen ym. (2019) mukaan yksinkertaisesti katsoa tarkoittavan ”lähinnä standardien ja määräysten noudattamista tilintarkastusprosessissa” (Pajunen ym., 2019). Tilintarkastuksen korkea laatu on tärkeä tekijä tilintarkastusasiakkaille, sillä se kertoo yhtiön sidosryhmille ja omistajille, että heidän rahojaan käytetään järkevästi ja että yrityksellä menee hyvin. Lisäksi se parantaa tilinpäätöstietojen uskottavuutta, yrityksen toiminnan ja hallinnoinnin luotettavuutta, sekä vähentää agenttikustannuksia (Piot, 2005; Kihn, 2017). Kiinnostus tilintarkastuksen laatua kohtaan on lisäksi lakisääteistä (Kihn, 2017).

Esimerkiksi DeAngelo (1981) viittaa tilintarkastuksen laadulla siihen, miten hyvin ja tehokkaasti itsenäinen tilintarkastaja kykenee havaitsemaan ja raportoimaan tilintarkastusasiakkaan kirjanpidosta löytyvistä virheistä ja väärinkäytöksistä. Wooten (2003) puolestaan kuvaa DeAngelon määritelmää tilintarkastuksen laadulle kahden ulottuvuuden määritelmäksi; näistä ensimmäinen on virheiden

havaitseminen ja toinen niistä raportoiminen. DeAngelo (1981) jatkaa, että tilintarkastuksen laadun mittaaminen voi olla rahallisesti merkittävä panostus yritykselle, vaikkakin tilintarkastus itsessään on esimerkiksi Francisin (2004) mukaan suhteellisen edullista. Tämän takia tilintarkastajan riippumattomuus yrityksestä itsestään on yhtiön omistajille tärkeä seikka, sillä heidän ei tarvitse tällöin käyttää pääomaa taloudellisen tiedon varmennuksen valvomiseen, ja lisäksi he voivat olla varmoja tilintarkastuksen korkeasta laadusta (DeAngelo, 1981).

Lin ja Hwang (2010) ottavat erilaisen lähestymistavan määritellään tilintarkastuksen laadun mittaamista, jonka he assosioivat koostuvan enemmän tilintarkastajaan tai tilintarkastustiimiin liitettävissä olevista ominaisuuksista ja niiden mittaamisesta. Näitä ominaisuuksia heidän mukaansa ovat substanssiosaaaminen, riippumattomuuden taso ja yksilöiden hankkiman relevantin koulutuksen määrä. Näihin tekijöihin pohjautuen tilintarkastuksen laatua on vaikeahko mitata, sillä ne ovat kaikki henkilökohtaisia, yksittäisiin henkilöihin liitettäviä attribuutteja, joka saattaa johtaa merkittäviinkin heittoihin tilintarkastuksen laadun mittaustuloksissa. Näiden tekijöiden mittarina käyttämisen sijaan Lin ja Hwang kuvailevat tilintarkastuksen tutkimuksen käyttäneen tavanomaisemmin mittareina esimerkiksi tilintarkastusyhteisön tunnettuutta, toimialatuntemusta ja tilintarkastusyhteisön tai tilintarkastajan toimikauden pituutta (Lin & Hwang, 2010).

Kihn (2017) puolestaan lähestyy tilintarkastuksen laatua tuotteen, palvelun ja prosessin laadun näkökulmasta. Sekä tuotteen että palvelun laatu voi keskittyä teknisiin, funktionaalisiin ja taloudellisiin näkökulmiin. Hänen mukaansa erityisesti palvelun laadussa on hyvä muistaa ottaa huomioon myös fyysisen ympäristön laadun taso. Lisäksi hän korostaa, että laatua arvioitaessa on myös syytä erottaa toisistaan koetun laadun ja odotetun laadun välinen ero. Koska tilintarkastuksen laatu käsitteenä on moniulotteinen, sitä voidaan yhtäältä tarkastella tarkkaan valikoidusta perspektiivistä ja toisaalta useamman erilaisen ja keskenään kilpailevan näkökulman kautta. Erilaisia, mutta keskenään kilpailevia näkökulmia tilintarkastuksen laadun tarkasteluun voisivat olla esimerkiksi palvelutuotantoon, tuotteeseen, käyttäjään, tuotettuun arvoon, ylitettyihin odotuksiin, omistajalähtöisiin ja vastuullisuuteen liittyvät näkökulmat (Kihn, 2017). Vaikuttaisi siis siltä, että tilintarkastuksen laatua voitaisiin tarkastella esimerkiksi pelkän käyttäjän kokeman laadun perusteella tai vaihtoehtoisesti yhdistelemällä vaikkapa palvelutuotannon näkökulmaa vastuullisuustekijöihin.

Hoitash, Markelevich ja Barragato (2007) argumentoivat, että tilintarkastajille maksetut palkkiot vaikuttavat tilintarkastuksen laatuun. Jos tilintarkastusasiakas maksaa tilintarkastajilleen suuria palkkioita muista, kuin tilintarkastuspalveluista, kuten verokonsultoinnista, vaarantaa se heidän mukaansa tilintarkastusyhteisön taloudellista riippumattomuutta ja täten heikentää tilintarkastuksen laatua. Tämä vaikutus syntyy siitä, että mikäli tilintarkastusyhteisö vastaanottaa suurimman osan palkkioistaan muista, kuin tilintarkastuspalveluista, syntyy riski, että tilintarkastaja saattaa katsoa olennaisiakin virheitä ”läpi sormien” sen pelossa, että menettäisi merkittävän osan liikevaihtovirrastaan. Vastaavasti he kuvaavat tätä vaikutusta kaksijakoiseksi, joista toinen on edellä mainittu

negatiivinen vaikutus tilintarkastuksen laatuun, mutta toinen näyttäytyy laadun paranemisena: suuret tilintarkastuspalkkiot saattavat saada tilintarkastajat panostamaan tilintarkastukseen ajankäytön ja resurssien muodossa, jolla voi olla tilintarkastuksen laatua parantava vaikutus (Hoitash ym., 2007).

Parempilaatuisen tilintarkastuksen pitäisi johtaa laadukkaampaan taloudelliseen raportointiin ja pienentää sen riskiä, että tilintarkastaja kommunikoi tilintarkastuskertomuksessa todellisuudesta poikkeavan, virheellisen mielipiteen (Goodwin-Steward & Kent, 2006). Tällöin aiemmin käsitelty ”riittävä ja oikea kuva” saattaa vaarantua. Kun riski olennaisten virheiden havaitsemattomuudelle pienenee, se saattaa näkyä tilintarkastuspalveluiden hinnoittelussa, sillä tilintarkastuspalkkioiden hinnoittelun yksi osa-alue aikaisemman kirjallisuuden perusteella on asiakkaan riskisyys. Tämä juontaa juurensa siihen, että kun asiakkaan riskiprofiili on yleisesti matalampi, niin tilintarkastusyhteisön ei välttämättä tarvitse allokoida suurta määrää resursseja esimerkiksi kompleksisten tase-erien arviointiin. Tämä johtaa pienentyneisiin tilintarkastuskustannuksiin vähäisemmän resurssiallokaation vuoksi, jolla voi puolestaan olla tilintarkastuksen laatua alentava vaikutus (mukaiillen Hoitash, ym. 2007).

Linin ja Hwangin (2010) meta-analyysin perusteella vaikuttaisi olevan selvää, että riippumattomuuden taso, pidettyjen tilintarkastustapaamisten määrä ja tilintarkastuskomitean ammattitaito korreloivat positiivisesti tilintarkastuksen parantuneen laadun kanssa. Kaikki nämä tekijät ovat heidän mukaansa myös rinnastettavissa johdon ja ulkoisen laskennan vastuuhenkilöiden tarkoituksenhakaiseen raportointikäyttäytymiseen (earnings management). Esimerkiksi Niskanen, Karjalainen ja Niskanen (2010) määrittelevät tarkoituksenhakuisen raportointikäyttäytymisen käytännön esimerkkinä johdon tulosoheutus-/raportointitoiminnan, jossa saatetaan ”piilottaa” yrityksen todellisia tuloja ja vääristellä yhtiön taloudellista tilannetta käyttämällä harkinnanvaraisia tilinpäätösjaksotuksia. Linin ja Hwangin (2010) mainitsemat ominaisuudet (riippumattomuuden taso, tapaamisten määrä ja tilintarkastuskomitean ammattitaito) saattaisivat olla yhteydessä yhtäältä tilintarkastuspalkkioiden kasvamiseen, jolla pitäisi olla riskiä pienentävä vaikutus. Ja koska riskitaso on suhteessa puolestaan tilintarkastuspalkkioiden määrään, nämä ominaisuudet voivat myös toisaalta kasvattaa tilintarkastuspalkkioita, jolla puolestaan näyttäisi olevan tilintarkastuksen laatua parantava vaikutus.

2.7.2 Odotuskuilu

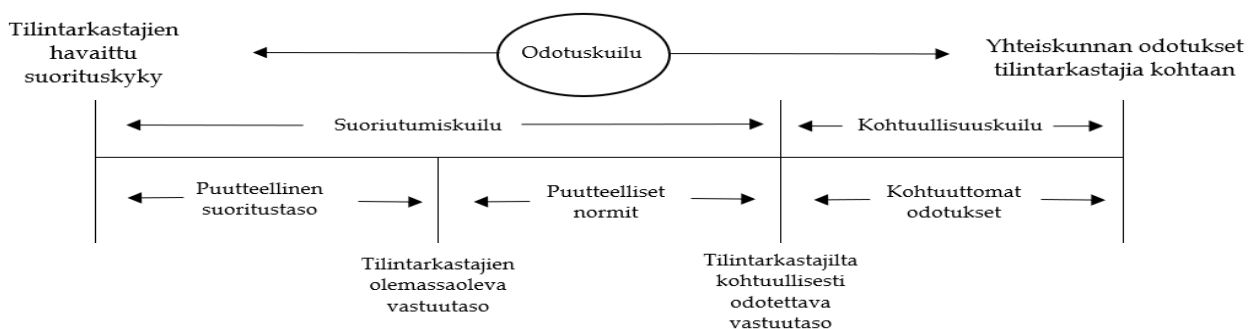
Tilinpäätöstietojen käyttäjät kokevat tilintarkastajan vastuut ja tilintarkastusraportoinnin eri tavalla, kuin mitä tilintarkastuksen todellisuus on ja miten tilintarkastajat itse kokevat samat asiat. Tätä ilmiötä kutsutaan tilintarkastuksen odotuskuiluksi (esim. Coram & Wang, 2020; Church ym., 2008; Hegazy & Kamareldawla, 2021; Chye Koh & Woo, 1998; Liggio, 1974; Monroe & Woodliff, 1993; Lowe, 1994; Jennigs, Kneer & Reckers, 1993).

Esimerkiksi Chye Kohin ja Woon (1998) mukaan odotuskuilun määritelmää tilintarkastuksen kontekstissa käytti ensimmäisenä Liggio (1974) (ks. myös esim. Quick, 2020; Boyd, Boyd & Boyd, 2000). Hänen määritelmänsä mukaan

tilintarkastuksen odotuskuilu viittaa niihin odotettujen suoritusasteiden väliin eroihin, jotka tilintarkastajan omien odotusten ja tilinpäätöstietojen käyttäjien odotusten välillä vallitsevat. Myöhemmin määritelmää tarkennettiin liittyen siihen, onko kuilu havaittavissa ulkopuolisten tilinpäätöstietojen käyttäjien odotusten ja tarpeiden ja itsenäisten tilintarkastajien välillä sekä, mitä tilintarkastajan voidaan odottaa saavan aikaan (Chye Koh & Woo, 1998). Näitä määritelmiä tarkentavat lisäksi esimerkiksi Monroe ja Woodliff (1993), joiden mukaan tilintarkastuksen odotuskuilu tarkoittaa tilintarkastajien ja sidosryhmien näkemyseroa tilintarkastajien vastuista, velvollisuuksista ja tilintarkastuskertomuksen välittäjästä viestistä. Odotuskuilun voidaan ajatella myös esimerkiksi Lowen (1994) sekä Jenningsin ym. (1993) mukaan tarkoittavan laajemman yleisön silmissä esiintyvää käsitystä siitä, mitä tilintarkastus todellisuudessa pitää sisällään ja tämän näkemyksen epäsuhdetta siihen, mitä tilintarkastus todellisuudessa pystyy tarjoamaan.

Varsin useasti viitattu (esim. Quick, 2020; Chye Koh & Woo, 1998; Ruhnke & Schmidt, 2014; Best, Buckby & Tan, 2001; Boyd ym., 2000; Velte & Issa, 2019) tutkimus tilintarkastuksen odotuskuilusta vaikuttaisi olevan Porterin *An empirical study of the audit expectation-performance gap* (1993). Tutkimuksessaan Porter määrittelee tilintarkastuksen odotuskuilun tarkoittavan sitä eroa, jonka vallitsee yhteiskunnan tilintarkastukseen kohdistamien odotusten ja sen välillä, miten yhteiskunta vastaisesti kokee tilintarkastuksen vastaavan näihin odotuksiin. Odotuskuilun hän jakaa kahteen toisistaan erotettavaan osaan, joista toinen on *kohtuullisuuskuilu* (reasonableness gap) ja toinen *suoriutumiskuilu* (performance gap). Kohtuullisuuskuilu muodostuu, kun yhteiskunnan odotukset tilintarkastusta kohtaan ovat ”kohtuuttomia”, niiden ollessa epäsuhdassa tilintarkastuksen todellisen suorituskyvyn kanssa. Suoriutumiskuilu puolestaan viittaa siihen, miten yhteiskunnan odotukset tilintarkastajien suoriutumista kohtaan ovat epäsuhdassa tilintarkastusten todellisten tulosten kanssa. Näistä kahdesta jälkimmäisen Porter jakaa edelleen kahteen osaan, joita hän nimittää *puutteellisiksi normeiksi* ja *puutteelliseksi suoritustasoksi*. Näistä kahdesta ensimmäinen tarkoittaa tilintarkastajien vastuuta ja velvollisuuksia kohtaan kohdistettujen odotusten ja tosiasiallisen lakien ja standardien asettamien vastuiden ja velvollisuuksien välille muodostuvaa eroa. Jälkimmäinen puolestaan viittaa eroihin yhteiskunnan käsityksistä tilintarkastajan normien, esimerkiksi lainsäädännön, mukaisista tehtävistä ja tilintarkastajan tosiasiallisen tekemisen välillä (Porter, 1993). Porterin määritelmää tilintarkastuksen odotuskuilusta havainnollistetaan Kuviossa 2.

KUVIO 2 Tilintarkastuksen odotuskuilu (Mukailtu Porter, 1993).

Odotuskuilua ilmiönä voi esiintyä muuallakin kuin tilintarkastuksessa, mutta käsitteenä se vaikuttaisi olevan vakiintunut ennen kaikkea käytettäväksi tilintarkastuksen kontekstissa. Odotuskuilusta ja tilintarkastajan roolista ja vastuista löytyy lukuisia tutkimuksia. Tilinpäätöstietojen käyttäjien ja tilintarkastajien välillä vaikuttaisi yleisesti olevan havaittu joskus merkittävästikin eriäviä preferenssejä, uskomuksia ja näkemyksiä tilintarkastajien vastuuta kohtaan (esim. Baron, Johnson, Searfoss & Smith, 1977). Tilinpäätöstietojen käyttäjät vaikuttaisivat pääsääntöisesti kokevan, että tilintarkastajien tulisi ottaa enemmän vastuuta epä säännöllisyyksien ja eroavaisuuksien havaitsemisesta ja kommunikoinnista, kuin mitä tilintarkastajat itse kokevat kohtuullisesti odotettavaksi vastuunsa tasoksi. Odotuskuilua on havaittu myös juridisessa kontekstissa, jossa se esiintyy eriävinä näkemyksinä tilintarkastajien ja tuomareiden välillä. Tuomarit ovat vaikuttaneet pääsääntöisesti oikeuden päätöksissään odottavan tilintarkastajien tekevän enemmän toimenpiteitä, kuin mitä tilintarkastajat ovat itse ajatelleet pystyneensä tarjoamaan (Lowe, 1994).

Humphrey, Moizer ja Turley (1993) tekivät kattavan kyselytutkimuksen analyytikoille, yritysten johtohenkilöstölle, rahoittajille ja taloustoimittajille. Tulosten mukaan kaikissa haastatteluryhmissä tilintarkastuksen luonne koettiin eritavalla. He summaavat, että odotuskuilu on selkeästi olemassa ja se näkyy erityisesti koetussa tilintarkastajien roolissa koskien tahallisten väärinkäytösten ja petosten havaitsemista, sidosryhmävastuuta, taseen arvostuskysymyksiä, riippumattomuutta ja varsinaista tilintarkastajan työnkuvaa (Humphrey ym., 1993). Vuotta myöhemmin Epstein ja Geiger (1994) puolestaan tekivät sijoittajille suunnatun kyselytutkimuksen koskien tilintarkastuksen odotuskuilua. Kuten Humphrey ym. (1993), niin myös Epsteinin ja Geigerin mukaan odotuskuilun koettiin selkeästi olevan olemassa. Sijoittajat odottavat korkean tason varmuutta tilinpäätösten oikeellisuudesta, josta odotuskuilu syntyy, sillä tilintarkastajien näkemys varmuustasosta poikkeaa sijoittajien odotuksista.

Tilintarkastettavasta yhtiöstä kiinnostuneiden tilinpäätöstietojen käyttäjien oletetaan Chye Kohin ja Woon (1998) mukaan luottavan tilinpäätökseen ja sen tilintarkastukseen siinä määrin, että he voivat olla varmoja yhtiön maksukyvyistä, omistajuudesta sekä liiketoiminnan elinkelpoisuudesta. Kun tilintarkastuksen kohteena oleva yhtiö kohtaa taloudellisia epävarmuustekijöitä varoittamatta, niin yleisesti odotetaan, että jokin taho ottaa vastuun tapahtuneesta. Syytökset ja vastuu vaikuttaisivat usein lankeavan tilintarkastajien harteille ja kannettavaksi. Tutkimustiedon valossa tilintarkastus ja tilintarkastajien rooli on muuttunut ja esimerkiksi vuodesta 1988 lähtien on odotuskuilun systemaattinen kaventaminen otettu mielenkiinnon kohteeksi. Tähän on pyritty raportointivaatimusten laajentamisella, koulutukseen panostamisella, vastuun ja riippumattomuuden laajentamisella sekä tilintarkastusmetodologian eheyttämällä. Nämä ponnistelut ovat olleet näkyvimpiä Yhdysvalloissa ja Britanniassa (Chye Koh & Woo, 1998).

Chye Koh ja Woon (1998) mainitsemasta raportointivaatimusten laajentamisen vaikutuksesta odotuskuiluun on myös jonkin verran tutkimusnäyttöä.

Esimerkiksi Kellyn (1989) mukaan verbaaliset muutokset tilintarkastuskertomuksessa vaikuttivat tilinpäätösten käyttäjien näkemyksiin tilintarkastusta kohtaan. Nair ja Rittenberg (1987) puolestaan osoittivat jo aiemmin, että laajennetut raportointivaatimukset olivat vaikuttaneet tilinpäätöstietojen käyttäjien käsityksiin johdon ja tilintarkastajien vastuista koskien tilinpäätöstietojen oikeellisuutta. Näitä tukevat lisäksi esimerkiksi Miller, Reed ja Strawser (1990), joiden tutkimuksen mukaan pankkiirit ja rahoitusala kokivat raportoinnin laajentamisen vaikuttaneen tilintarkastuskertomuksiin niiden informaatioarvoa ja ymmärrettävyyttä parantaen. Nämä tutkimukset vaikuttaisivat osoittavan, että laajennetulla raportoinnilla voisi olla vaikutusta tilintarkastuksen käytänteiden, luonteen ja merkityksen ymmärtämiseen, ja lisäksi että laajentamisella olisi vaikutus tilinpäätöstietojen käyttäjien näkemyksiin tilintarkastuksesta ja tilintarkastajien roolista.

Koulutuksen roolista odotuskuilun kaventamisesta puhuivat esimerkiksi Epstein ja Geiger (1994) sekä Bailey, Bylinski ja Shields (1983), jolla vaikuttaisi olevan vaikutusta asenteisiin tilintarkastusta ja tilintarkastajia kohtaan. Mitä enemmän tietoa ja kokemusta tilinpäätöstietojen käyttäjillä on, sitä pienempi tilintarkastuksen odotuskuilu vaikuttaisi olevan. Lisäksi ainakin sijoittajien käyttäjäryhmässä henkilökohtaisella koulutustasolla vaikuttaisi olevan vaikutus odotuskuiluun: tilintarkastuksen tasolla ei ole korkean koulutustason vallitessa niin merkittävää vaikutusta sijoittajien käsitykseen tilinpäätöksen tietojen taustalla vaikuttavista tekijöistä (Epstein & Geiger, 1994; Bailey ym., 1983).

Vuoden 2008 finanssikriisin jälkeisellä ajalla on ollut nähtävissä kasvanutta huolta tilintarkastuksen odotuskuilun laajentumista kohtaan (esim. Seebeck & Kaya, 2021), jota on systemaattisesti pyritty hillitsemään kansainvälisellä standardoinnilla esimerkiksi IAASB:n toimesta, jota käsitellään tarkemmin seuraavassa alaluvussa.

2.8 Kansainväliset tilintarkastusstandardit osana hyvää tilintarkastustapaa

Tilintarkastajan ammattieettisiin periaatteisiin kuuluu niin kutsutun *hyvän tilintarkastustavan* noudattaminen (ST, 2022). Vaatimus hyvän tilintarkastamistavan noudattamisesta on kirjattu tilintarkastuslakiin:

”Tilintarkastajan on noudatettava hyvää tilintarkastustapaa tässä laissa tarkoitettuja tehtäviä suorittaessaan.” (TTL 4:3 §)

Muun muassa Satopää (2019) kertoo hyvän tilintarkastustavan kuvaavan sitä normistoa, jota kunkin tilintarkastajan voidaan kohtuudella odottaa noudattavan. Hän kuvailee sitä ikään kuin ”keskiarvoiseksi” toimintatavaksi tilintarkastuksen toimialalla, ja toisaalta muistuttaa, ettei jokaisen tilintarkastajan työsuoritus voi aina yltää parhaan alalla toimivan tilintarkastajan keskimääräiseen

toimintatapaan Hyvän tilintarkastustavan käsitettä käytetään sellaisenaan mukaan Suomen lisäksi ainoastaan Norjassa ja Ruotsissa (Satopää, 2019).

ST (2023) luettelee artikkelissaan (ks. myös esim. Virtanen, 2002) hyvän tilintarkastustavan sisältöön vaikuttaviksi tekijöiksi ainakin

- lait ja asetukset,
- kansainväliset tilintarkastusalan standardit (ISA-standardit),
- ammattieettiset periaatteet ja IESBA:n eettiset säännöt,
- viranomaisten päätökset ja tuomioistuinten ratkaisut,
- tilintarkastusalan järjestöjen ohjeet ja suositukset, sekä
- ammattihenkilöiden yleisesti noudattamat tilintarkastuskäytänteet

Tämän tutkimuksen kannalta kiinnostavin hyvän tilintarkastustavan sisällön lähde on kansainväliset tilintarkastusalan standardit (ISA-standardit), joiden laatimisesta IAASB-komitea vastaa. ISA-standardeja läpikäymällä ja tulkitsemalla voidaan huomata, että ne määrittelevät lähes kaikille tunnetuille tilintarkastuksen osa-alueille peruseriaatteet ja tavoitteet, jotka eivät ohjeista ainoastaan itse tarkastuksen painopistealueiden suuntaamisessa vaan myös tarkastustoimenpiteiden varsinaisessa dokumentoinnissa. Kuten Collings (2011) mainitsee, niin standardit ovat jatkuvassa muutoksessa toisaalta siksi että niiden ymmärrettävyyttä ja käytännön applikaatioita pyritään enenevässä määrin parantamaan ja selkeyttämään, mutta toisaalta myös siksi, että maailma ympärillämme muuttuu standardeja nopeammin (Collings, 2011). IAASB:n laatimat kansainväliset tilintarkastusalan standardit julkaistaan myös suomeksi, ja niiden viimeisin päivitetty versio on julkaistu IAASB:n verkkosivuilla toukokuun 22. päivänä 2022. Tämän tutkielman kannalta olennaisin säädetty ISA-standardi on ISA 701, jota käsitellään seuraavassa alaluvussa.

Collingsin (2011) mukaan tilintarkastusala on toimialana läpikäynyt merkittävän määrän muutoksia menneiden vuosien aikana (ks. myös esim. Cordos & Fülöp, 2015; Li, 2017). Paljon julkisuutta saaneet markkinakriisit 1900- ja 2000-lukujen taitteessa sekä 2000- ja 2010-lukujen taitteessa ovat olleet Collingsin mukaan merkittävä tilintarkastusalan murrosta ohjaava tekijä. Hänen mukaansa monissa maissa kansalliset tilintarkastusstandardit ja -käytänteet on korvattu kansainvälisillä tilintarkastusstandardeilla (ks. myös esim. Coram & Wang, 2020), joiden tarkoituksena on ollut pyrkiä saavuttamaan yhteneväinen tilintarkastuksen laatutaso mahdollisimman monessa maassa. Collings (2011) kuitenkin lisää, että kansainväliset standardit ovat monesti hyvin kompleksisiä kokonaisuuksia ja niiden soveltaminen käytännön työelämän tilanteisiin saattaa olla haastavaa kokeneille ammattilaisillekin. Hän jatkaa, että monissa maissa ISA-standardit on otettu käyttöön ”räätälöityinä” kokonaisuuksina, käyttäen esimerkkinä Iso-Britanniaa ja Irlantia, jotka ovat ottaneet ISA-standardit käyttöön, mutta käyttäen niistä nimitystä ”ISA (UK and Ireland)”. Keskeistä hänen mukaansa onkin, että

standardeja osattaisiin soveltaa *tarkoituksenmukaisessa laajuudessa* (ks. myös Raitio, 2020), joka toisaalta pystyisi osoittamaan standardinasettajille, että standardeja on sovellettu niin, että ne läpileikkaavat kaikki tilintarkastustoimeksiannon osat alueet, ja toisaalta pystyisi tuottamaan tilintarkastusasiakkaalle oikeaa lisäarvoa tarjoavan palvelukokonaisuuden mahdollisimman kustannustehokkaasti (Collings, 2011).

Collingsia (2011) mukailleen myös Raitio (2020) kirjoittaa artikkelissaan kansainvälisten tilintarkastusstandardien *suhteellisesta soveltamisesta* eli ISA-standardien soveltamisesta *tarkoituksenmukaisessa laajuudessa* (Raitio, 2020). Tällä voidaan tarkoittaa sitä, että kaikkia IAASB:n julkaisemia standardeja ei voi, kannata tai tarvitse täysmääräisenä soveltaa kaikissa mahdollisissa tilintarkastustoimeksiannoissa. Raitio (2020) jatkaa, että suurin osa suomalaisista yrityksistä on suhteellisen pieniä, joka erityisesti ISA-standardien näkökulmasta vaatii tilintarkastajilta tarkoituksenmukaisuusharkintaa, jolloin huomioon tulee ottaa yrityksen ominaispiirteet ja toimeksiannon kokoluokka kokonaisuutena. Hän mainitsee KHO:n päätöksen, jossa todetaan, että ISA-standardeista velvoittavimpia ovat niissä määritellyt keskeiset periaatteet, mutta kaikkia standardeihin kirjattuja yksityiskohtia ei *välttämättä* tarvitse noudattaa. Raition mukaan edellä mainittua KHO:n päätöstä voidaan pitää ohjenuorana tarkoituksenmukaisuusharkinnassa (Raitio, 2020). Collings (2011) mainitsee sen nimenomaisen seikan, että IAASB:n on ollut otettava standardinasetuksen yhteydessä kaikki mahdolliset skenaariot ja yksityiskohdat huomioon, jolloin yksittäisten standardien kokonaisuudet ovat saattaneet paisua yksittäisten tilintarkastustoimeksiantojen näkökulmasta perusteettoman laajoiksi noudatettavaksi ”sanasta sanaan” (Collings, 2011). Saman havainnon teki Raition (2020) mukaan myös KHO laatiessaan päätöstään 573/2020 koskien kansainvälisten tilintarkastusstandardien noudattamista Suomessa. Raition mukaan on kuitenkin muistettava, että ISA-standardien noudattaminen ei voi tarkoittaa sitä, että tilintarkastuslakia jätettäisiin noudattamatta. Esimerkkinä hän mainitsee tilintarkastajan raportointivelvoitteen toiminnan jatkuvuuteen liittyvästä olennaisesta epävarmuudesta tilintarkastuskertomuksessa, joka pohjautuu suoraan lakitekstiin (TTL) eikä yksittäiseen ISA-standardin vaatimukseen (Raitio, 2020).

ST:n (2023) mukaan muita kansainvälisiä tilintarkastusalan standardeja ISA-standardien ohella ovat:

- ISQC-standardit (laadunvalvontatoimeksiannot),
- ISRE-standardit (yleisluontoiset tarkastustoimeksiannot),
- ISAE-standardit (muut varmennustoimeksiannot) ja
- ISRS-standardit (liitännäispalvelut),

joita kaikkia IESBA:n ammattieettiset periaatteet myös koskevat. Esimerkiksi yritysten kehityshankkeet, jotka ovat saaneet julkista rahaa, vaikkapa Business Finlandilta tai EU-komissiolta, tulee tarkastaa ISRS-standardien mukaisesti. Edellä

mainittujen, muiden kuin ISA-standardien seikkaperäisempi läpikäyminen jätetään kuitenkin tämän tutkielman laajuuden ulkopuolelle.

Edellä mainitut seikat huomioon ottaen voitaneen todeta, että tilintarkastus on merkittävässä määrin standardoitu toimiala – tilintarkastuksen ammattilaiset joutuvat jatkuvasti pohtimaan tarkoituksenmukaisia lähestymistapoja erinäköisten ja -kokoisten tilintarkastustoimeksiantojen suunnittelussa ja toteutuksessa pitäen mielessä kansainväliset tilintarkastusalan standardit, pakottavan kansallisen ja kansainvälisen lainsäädännön sekä erilaisten julkisten toimijoiden, auktoriteettien ja organisaatioiden kannanotot ja ohjeistukset, mutta toisaalta myös tapoikeuden ja työkokemuksen kautta kehittyneen ammatillisen harkinnan sekä parhaaksi todetut tai koetut tilintarkastuskäytänteet.

2.9 ISA 701: Viestiminen tilintarkastuksen kannalta keskeisistä seikoista riippumattoman tilintarkastajan tilintarkastuskertomuksessa

”Tilintarkastuskertomuksessa on annettava tarpeelliset lisätiedot seikoista, joihin tilintarkastaja kiinnittää erityistä huomiota – ” (TTL 3.4 §)

Simnett ja Hugginsin (2014) mukaan tilintarkastuksen ammattikunta oli jo pitkään argumentoinut, että tilintarkastuskertomusten standardisoitu malli tuottaa enemmän hyötyjä, kuin mitä yhtiökohtaista, spesifimpää tietoa sisältävät tilintarkastuskertomukset pystyisivät tuottamaan. Tämä tilanne saavutettiin heidän mukaansa sillä, että standardisoidut tilintarkastuskertomukset ovat keskenään vertailukelpoisia huolimatta tarkastuksen kohteena olevan yhtiön ominaispiirteistä: esimerkiksi toimialasta, maantieteellisestä sijainnista tai kokoluokasta. Standardisoitu tilintarkastajan raportoinnin lähestymistapa perustuu siihen, että yhtiön johto on vastuussa taloudellisen informaation tuottamisesta ja tilintarkastaja ainoastaan varmentaa tiedon, lisäämättä siihen mitään uutta tietoa tai näkökulmia. 2010-luvun alkupuolella tätä näkemystä kuitenkin haastettiin laajalti sekä standardinasettajien että tilinpäätöstietojen käyttäjien toimesta (ks. myös Manoel & Quel, 2017). Tämän laajamittaisen debatoinnin johdannaisvaikutuksena IAASB, PCAOB, FRC ja EK alkoivat kukin suunnata katseensa kohti uusia tapoja saada parannettua tilintarkastuskertomuksen informaatioarvoa tilinpäätöstietojen käyttäjille (Simnett & Huggins, 2014).

Tilintarkastustoimiala kohtasi vuosituhannen taitteessa kaksi merkittävää kriisiä (Kitamura, 2017). Masdor ja Shamsuddin (2018) kertovat, että Kitamuran (2017) mainitsemista 2000-luvun alun kriisien myötävaikutuksesta sen aikaista tilintarkastusraportointia kohtaan kohdistettiin kritiikkiä: tilintarkastuskertomus ei sellaisenaan tuottanut riittävää informaatioarvoa käyttäjilleen (ks. myös esim. Velte & Issa, 2019; Kitiwong & Sarapaivanich, 2020; Li, 2017; Suttipun, 2021; Gold ym., 2020). Heidän mukaansa tähän kritiikkiin vastatakseen IAASB julkaisi tammikuussa 2015 uuden standardin ”ISA 701: Viestiminen tilintarkastuksen kannalta keskeisistä seikoista riippumattoman tilintarkastajan

tilintarkastuskertomuksessa” (ks. myös IAASB, 2015). Masdor ja Shamsuddin (2018) kuvaavat sitä yhdeksi merkittävimmistä IAASB:n koskaan julkaisemista standardeista (ks. myös esim. Ratzinger-Sakel & Theis, 2017; Nguyen & Kend, 2021). Tätä he perustelevat sillä, että standardilla on suora vaikutus tilintarkastajan raportointiin. Lisäksi he mainitsevat, että tilintarkastuksen tutkimus on ottanut vahvemmin tilintarkastajan raportoinnin mielenkiinnonkohteekseen (Masdor & Shamsuddin, 2018), joka voi kieliä tunnistetuista ongelmista raportoinnin aiemmassa muodossa ja laajuudessa. Toisaalta vastaavanlaisella keskeisten seikkojen raportoinnilla (ks. Bédard, Gonthier-Besacier & Schatt, 2014; Pajunen ym., 2019; Li, 2017) oli jo aiemmin nähty olevan lähinnä symbolinen arvo tilinpäätöstietojen ja tilintarkastuskertomusten tietojen käyttäjille. ISA 701:n soveltamisella voi kuitenkin olla merkittävä vaikutus myös tilintarkastajien työhön ja tarkastuksen kohdentamiseen (Pajunen ym., 2019), sen lisäksi että se IAASB:n (2015) mukaan pyrkii lisäämään tilintarkastusraportoinnin läpinäkyvyyttä ja tuottamaan lisäarvoa käyttäjilleen, joten ISA 701:n julkaisu ja implementointi vaikuttaisi olleen tervetullut uudistus.

Tilintarkastuksen kannalta keskeisiä seikkoja nimitetään yleisesti lyhenteellä KAM, joka tulee sanoista *Key Audit Matter*, vapaasti suomennettuna tilintarkastuksen avainseikka. Pajunen ym. (2019) totesivat, että Key Audit Matters -sanoista muodostuva ”KAM” toimii suomenkielisenäkin lyhenteenä, kun sen määrittelee sanoilla ”kriittisten asioiden määrittely” (Pajunen ym., 2019). Vastavasti se voisi olla ”keskeisten asioiden määrittely”. Tässä tutkimuksessa yleisin suomenkielinen määritelmä Key Audit Matterille on kuitenkin ”keskeinen seikka” tai ”KAM-seikka” ja keskeisistä seikoista viestimisestä yleisesti puhuttaessa käytetään nimitystä ”KAM-raportointi”. McGeachy ja Arnold (2017) kuvaavat keskeisiä seikkoja niiksi seikoiksi, jotka tilintarkastajan ammatillisen harkinnan mukaan olivat merkittävimpiä seikkoja kuluvan kauden tilinpäätöksen tarkastuksessa. He jatkavat, että keskeiset seikat on tarkoitus määritellä yhdessä tarkastuksen kohteena olevan yhtiön hallinnon kanssa käytyjen keskustelujen perusteella (McGeachy & Arnold, 2017), joten yksipuolisesta keskeisten seikkojen määrittelystä ei näyttäisi olevan kyse. Nguyen ja Kend (2021) kuvaavat keskeisiä seikkoja ”kirjanpidollisiksi asioiksi, joihin sisältyy tilintarkastajan ammatillisen harkinnan mukaan korkea olennaisen virheen riski, joihin liittyy merkittävä määrä johdon arvioita ja harkintaa ja jonka rahallinen vaikutus on merkittävä (Nguyen & Kend, 2021). Segal (2019) muistuttaa, että tilintarkastuksen asiantuntijoilla voi olla erilaisia näkemyksiä siitä, mikä tekee seikasta ”keskeisen”. Huomioon tulisi ottaa ajallisten tekijöiden lisäksi esimerkiksi seikan rahamääräinen kokoluokka, arvionvaraisuus ja kompleksisuus (Segal, 2019). Bepari, Mollik, Nahas ja Islamin (2022) mukaan KAM-määrittelyyn vaikuttaa myös tilintarkastusyhteisö ja päävastuulliseen tilintarkastajaan liitettävissä olevat ominaisuudet, yhteisöstä itsestään riippuvien teemojen lisäksi (Bepari ym., 2022). Keskeisiä seikkoja olivat esimerkiksi Elisa Oyj:n tilikauden 1.1. – 31.12.2020 tilintarkastuskertomuksessa liikearvon arvostaminen, liikevaihdon tulouttaminen sekä investoinnit. Keskeisiksi seikoiksi vaikuttaisi tämän tutkimuksen perusteella

valikoituvan pääasiallisesti selkeästi tunnistettavissa olevia tuloslaskelman ja taaseen eriä.

ISA 701:n nimessä mainitaan erikseen olennaisten seikkojen viestimisestä tilintarkastuskertomuksessa, mutta standardi pyrkii ohjaamaan McGeachyn ja Arnoldin (2017) mukaan myös tilintarkastajien ammatillista harkintaa keskeisten seikkojen valinnassa. IAASB (2015) kertoi vuoden 2015 raportissaan oletetuiksi KAM-raportoinnin hyödyiksi (1) suoritetun tilintarkastuksen läpinäkyvyyden parantamisen. Lisäksi se listaa (2) KAM-raportoinnin auttavan suuntaamaan tilinpäätöstietojen käyttäjien huomion niihin tilinpäätösraporttien eriin, jotka vaativat merkittävää johdon harkintaa ja tilintarkastajan huomiota. Edellä mainittujen lisäksi KAM-raportointi voi (3) tarjota tilinpäätösinformaation käyttäjille mahdollisuuden lähestyä johtoa ja hallinnosta vastaavia päätöksentekonsa tueksi, (4) kehittää tilintarkastajan ja tilintarkastuskomiteoiden välistä kommunikaatiota ja (5) auttaa tilintarkastajia tilintarkastuksen fokuksen kohdentamisessa (IAASB, 2015). ISA-701 tuli pakolliseksi 15. joulukuuta 2016 eteenpäin kaikille ISA-standardeja noudattaville tilintarkastuksille, ja se pyrkii tarjoamaan robustia ohjausta tilintarkastajan päätöksenteon tueksi keskeisiä seikkoja valitessa (IAASB, 2015).

Alla on esimerkki yksittäisen tarkastuksen kannalta keskeisen seikan kommunikoinnista Elisa Oyj:n tilikautta 1.1. – 31.12.2020 koskevasta tilintarkastuskertomuksesta. Yhtiön tilintarkastajana on toiminut tuolloin KMPG Oy Ab päävastuullisena tilintarkastajanaan KHT Toni Aaltonen.

Tilintarkastuksen kannalta keskeiset seikat: tilintarkastuksen kannalta keskeiset seikat ovat seikkoja, jotka ammatillisen harkintamme mukaan ovat olleet merkittävimpiä tarkastuksen kohteena olevan tilintarkastuksessa. Nämä seikat on otettu huomioon tilinpäätökseen kokonaisuutena kohdistuneessa tilintarkastuksessamme sekä laatiessamme siitä annettavaa lausuntoa, emmekä anna näistä seikoista erillistä lausuntoa. EU-asetuksen 537/2014 10 artiklan 2 c -kohdan mukaiset merkittävät olennaisen virheellisuuden riskit sisältyvät alla kuvattuihin tilintarkastuksen kannalta keskeisiin seikkoihin.

Olemme ottaneet tilintarkastuksessamme huomioon riskin siitä, että johto sivuuttaa kontroleja. Tähän on sisältynyt arviointi siitä, onko viitteitä sellaisesta johdon tarkoituksenhakuisesta suhtautumisesta, josta aiheutuu väärinkäytöksestä johtuvan olennaisen virheellisuuden riski.

Tilintarkastuksen kannalta keskeiset seikat

Liikearvon 1 131,4 milj. euroa, arvostaminen (Konsernitilinpäätöksen laadintaperiaatteet 1.2 sekä liitetieto 5.4)

Konsernitaseessa on merkittävä liikearvo, joka liittyy tehtyihin yrityshankintoihin. Liikearvon määrä vastaa suuruusluokaltaan konsernin omaa pääomaa.

Liikearvo on vuosittaisen arvonalentumistestauksen kohteena ja yhtiö laatii tilinpäätöstä varten tai myös muutoin, jos on tarvetta liikearvon rahavirtaperusteiset arvonalentumistestauslaskelmat ja herkkyysanalyysit.

Testauksen perustana oleviin rahavirtaennusteisiin liittyy merkittävä määrä johdon arvioita, jotka koskevat erityisesti liikevaihdon kasvua, kannattavuutta ja diskonttaus korkoa.

Testauksissa käytettäviin ennusteisiin liittyvästä johdon harkinnasta ja tasearvon merkittävydestä johtuen liikearvo on tilintarkastuksen keskeinen seikka.

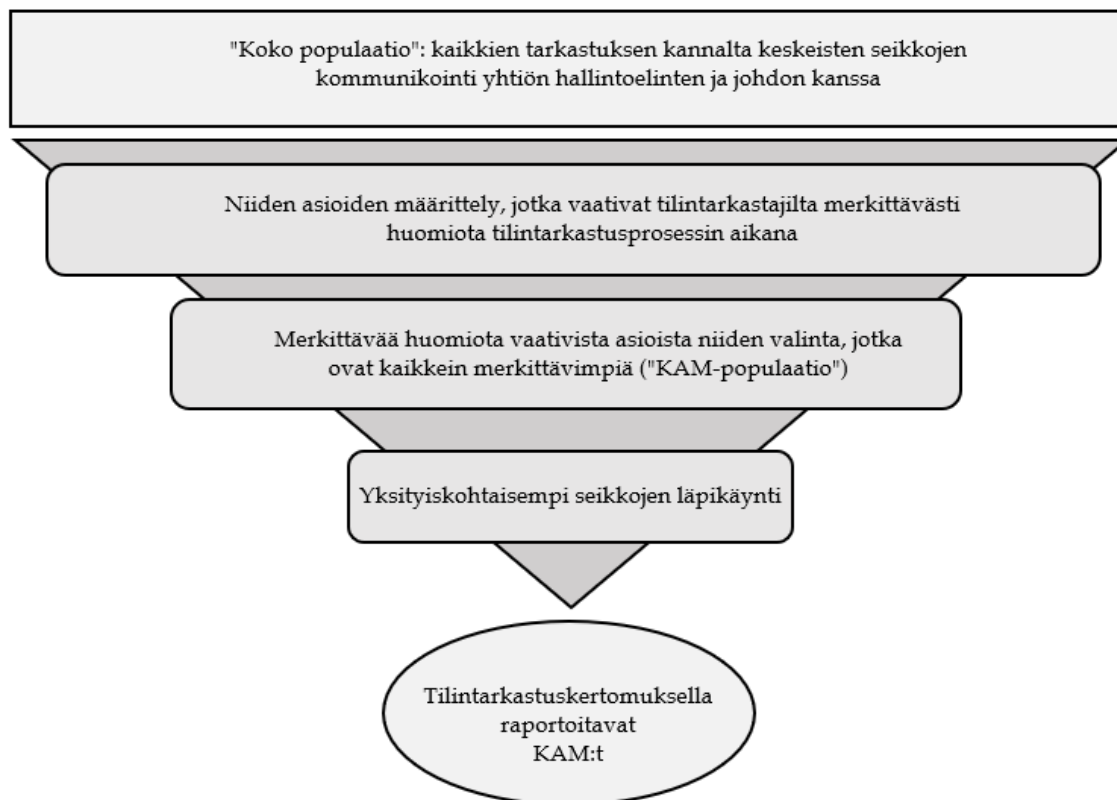
Kuinka kyseisiä seikkoja käsiteltiin tilintarkastuksessa

Olemme arvioineet kriittisesti niitä johdon perusteita ja oletuksia, joiden mukaan tulevien vuosien rahavirtaennusteet on laadittu. Lisäksi olemme verranneet edellisinä vuosina tehtyjä johdon arvioita toteumatietoihin saadaksemme käsityksen arviointimenetelmien luotettavuudesta.

Laskelmien arvioinnissa ovat olleet mukana KPMG:n arvonmäärityksen asiantuntijat, jotka ovat arvioineet diskonttauskoron asianmukaisuutta, laskelmien teknistä oikeellisuutta sekä käytettyjä oletuksia suhteessa markkina- ja toimialakohtaisiin tietoihin.

Lisäksi olemme arvioineet liikearvon herkkyyksianalyysin riittävyttä sekä arvonalennustestauslaskelmiin liittyvien konsernitilinpäätöksen liitetietojen esittämisen asianmukaisuutta.

Keskeisten seikkojen määrittelyprosessi vaikuttaisi ainakin PwC:n (2015) mukaan olevan mahdollista esittää jokseenkin lineaarisena prosessina, ja heidän julkaisunsa perustuu ISA 701:een. ISA 701 toteaa, että sen määrittelyyn, mitkä ja kuinka monta keskeistä seikkaa sisällytetään tilintarkastuskertomukseen, vaaditaan ammatillista harkintaa, joka on tärkeä harkintakysymys. Vaikka tarkastuksen kannalta keskeiset seikat valitaankin pääasiassa yhtiön tilintarkastusvaliokunnan ja johdon kanssa käytyjen keskusteluiden pohjalta, niin ei odoteta, että kaikki hallinnon tietoon saatetut kysymykset muodostuisivat lopullisella kertomuksella kommunikoitaviksi keskeisiksi seikoiksi. ISA ei myöskään vaadi pitkää luettelointia, sillä se olisi ristiriidassa sen taustalla olevan ajatuksen kanssa, että KAM-standardoinnin tavoitteena on kommunikoida tarkastuksen kannalta merkittävimmät asiat. Nämä pitäisi siis pystyä rajaamaan suhteellisen tehokkaasti muutamaan keskeiseen seikkaan. Keskeiset seikat valitaan niiden asioiden joukosta, jotka vaativat merkittävintä tilintarkastajien huomiota tilintarkastusprosessin aikana. ISA:n mukaan keskeisen seikan määrittelee usein korkean kompleksisuuden sekä johdon harkintaa vaativien tekijöiden läsnäolo. Nämä tarkoittavat tilintarkastajan kannalta siis sellaisia aihealueita, jotka vaativat ”vaikeita tai kompleksisia päätöksiä” tilintarkastajilta itseltään. Keskeisten seikkojen määrittelyprosessia on pyritty kuvaamaan lineaarisesti Kuviossa 3.

KUVIO 3 KAM-määrittelyprosessi (Mukailtu PwC, 2015).

2.10 Tilintarkastajarotaatio

Tilintarkastajarotaatiosta vaikuttaisi suomalaisessa tilintarkastuksen tutkimuksessa olevan kirjoitettu lähinnä opinnäytetyö-tasoisia tutkimuksia, joihin lukeutuvat muiden muassa Mämmelä (2017), Lehdikko (2019) ja Korhonen (2021). Ulkomaista empiiristä tutkimusta tilintarkastajarotaatiosta löytyy kuitenkin Näsin (2015) mukaan varsin paljon (esim. Lennox, 2014; Myers, Myers & Omer, 2003; Nashwa, 2004; Wang & Tuttle, 2009; Hoyle, 1978; Jackson, Moldrich & Roebuck, 2008; Cameran, Francis, Marra & Pettnicchio, 2015; Raiborn, Schorg & Massoud, 2006).

Näsi (2015) kuvailee tilintarkastajan lainsäädäntöön perustuvaa määräaikaista vaihtamista eli tilintarkastajarotaatiota käytännöksi, joka rajoittaa tilintarkastajan tai tilintarkastusyhteisön toimikautta yhteisön tilintarkastajana tietyn säädetyn ajanjakson ajan. Tämän jälkeen tilintarkastaja on vaihdettava uuteen. Rotaatiosäännökset pyrkivät edistämään tilintarkastuksen riippumattomuutta ja estämään liian pitkäaikaisten suhteiden kehittymisen tilintarkastettavan organisaation ja tilintarkastajan välille (Näsi, 2015; ks. myös Horsmanheimo & Steiner, 2016). Pitkäaikaisten tilintarkastussuhteiden (tilintarkastaja-tilintarkastusasiakas-suhde) aihepiiristä vaikuttaisi kansainvälisellä kentällä olevan myös laajalti

tutkimusta liittyen esimerkiksi asiakassuhteen pituuden ja tilintarkastuksen laadun, raportointivirheiden ja tilintarkastuspalkkioiden välisiin suhteisiin (esim. Geiger & Raghunandan, 2002; Ghosh & Moon, 2005; Chen, Lin & Lin, 2008; Gul, Jaggi & Krishnan, 2007; Almutairi, Dunn & Skantz, 2009; Lennox, 2014).

Näsi (2015) jatkaa, että rotaatiosäädöksiin liittyy myös ennalta määritelty karenssi-aika. Tämä tarkoittaa aikaa, jolloin tilintarkastaja ei saa osallistua tarkastettavan kohdeyhtiön tilintarkastukseen eikä ottaa osaa tilintarkastustoimeksiannon toteuttamiseen millään muullakaan tavalla. Karenssiajan tarkoituksena on varmistaa, ettei pois vaihdettu tilintarkastaja vaikuta uuden tilintarkastajan työhön tai puutu aiemman tarkastuksen tuloksiin. On kuitenkin huomattava, että tilintarkastuksen rotaatiosäännöksen vaihtelevat eri maissa ja lainsäädännöissä. Jotkut maat ovat ottaneet käyttöön pakollisen tilintarkastajan vaihtamisen tietyn ajanjakson jälkeen, kun taas toisissa maissa rotaatiota ei ole lainsäädäntötasolla säädelty. Rotaation tarkoituksena on lisätä tilintarkastuksen objektiivisuutta ja parantaa yleisön luottamusta tilintarkastusprosessiin (Näsi, 2015).

Rotaatio voidaan Näsin (2015) mukaan toteuttaa kahdella vaihtoehtoisella tavalla: päävastuullisen tilintarkastajan vaihtamisella tai koko tilintarkastusyhteisön vaihtamisella. Päävastuullisen tilintarkastajan rotaatiossa vaihdetaan ainoastaan päävastuullinen tarkastaja, jolloin muu tilintarkastusyhteisö ja -tiimi voi jatkaa tarkastusta. Tämä tarkoittaa, että tilintarkastusyhteisön ja -tiimin muut jäsenet säilyvät samoina, mutta uusi päävastuullinen tarkastaja ottaa vastuun tilintarkastuksesta. Tilintarkastusyhteisön rotaatiossa puolestaan vaihdetaan koko tilintarkastustiimi, mukaan lukien päävastuullinen tarkastaja. Tässä tapauksessa sekä tarkastajat että tilintarkastusyhteisö vaihtuvat kokonaisuudessaan. Suomessa kansallisessa lainsäädännössä tilintarkastustoimeksiannon kesto yleisen edun kannalta merkittävässä PIE-yhteisöissä on rajoitettu EU-lainsäädännön pohjalta. Muissa, kuin PIE-yhteisöissä tilintarkastajien vaihtaminen voi tapahtua esimerkiksi yhtiöjärjestykseen, yhtiösopimukseen tai muihin sääntöihin kirjattuna menettelynä tai vapaaehtoisesti muista syistä ja eripituisten toimikausien jälkeen. Kuntasektorilla tilintarkastus tulee puolestaan kilpailuttaa kuuden vuoden välein (Näsi, 2015). Tämänhetkinen tilintarkastajan toimikauden teoreettinen maksimiaika on PIE-yhteisöissä tietyin rajoituksin 24 vuotta (TEM, 2022).

Rotaatiokeskustelussa vaikuttaisi Näsin (2015) mukaan esiintyvän kaksi pääasiallista argumenttia. Rotaatiosäädösten kannattajat uskovat, että pitkäaikainen tilintarkastusasiakas-tilintarkastaja -suhde kasvattaa virheiden riskiä tilintarkastuksessa (ks. myös Geiger & Raghunandan, 2002). On osoitettu huolta sitä kohtaan, että pitkäaikaisessa asiakassuhteessa tilintarkastaja voi tulla liian läheiseksi asiakkaansa kanssa, mahdollisesti menettää tai heikentää riippumattomuuttaan, objektiivisuuttaan ja ammatillista skeptisyyttään. Ratkaisuna tähän on esitetty tilintarkastajan vaihtamista esimerkiksi 5–10 vuoden välein. Vasta-argumentoijat puolestaan väittävät, että tilintarkastajan rotaatio itse asiassa lisää virheiden riskiä tilintarkastuksissa. Erityisesti ensimmäisen ja toisen tarkastusvuoden aikana tehdään enemmän virheitä, koska uudella tilintarkastajalla puuttuu asiakkaan ja hänen toimintansa tuntemus, joka kehittyy vasta vuosien mittaan (Näsi, 2015; ks. myös Nashwa, 2004). Näiden argumenttien ympärille nivoutuu

myös ulkomaisessa tilintarkastajan rotaatiota koskevassa tutkimuksessa esiintyvä laatu ja tilintarkastajan riippumattomuus.

Kansainvälisellä tutkimuskentällä esimerkiksi Raiborn ym. (2006) toteavat, että on selvää, että pakollinen tilintarkastajarotaatio pystyy yhtäältä tarjoamaan hyötyjä, mutta sillä on toisaalta omat heikkoutensa; se pystyy ratkaisemaan joitakin ongelmia, mutta luo samalla uusia. Tätä tukee esimerkiksi Hoyle (1978), jonka mukaan pakollinen rotaatio ei olisi paras ratkaisu riippumattomuus- ja luotettavuusongelmien ratkaisuun. Cameran ym. (2015) puolestaan havaitsivat sekä pakollisella että vapaaehtoisella tilintarkastajarotaatiolla oleva tilintarkastuskustannuksia kasvattava vaikutus, jolla puolestaan voi parantaa tilintarkastuksen laatua, vaikkakin heidän tutkimuksensa osoitti, että rotaatiolla vaikuttaisi olevan juuri päinvastainen vaikutus laatutekijöihin: tilintarkastuksen laatu oli heikompaa ainakin kolmen ensimmäisen rotaatiota seuranneen toimikauden aikana. Myös Myers ym. (2003) argumentoivat, ettei pakollisella tilintarkastajarotaatiolla olisi merkittävää vaikutusta tilintarkastuksen laatuun. He kuitenkin korostavat, ettei myöskään ole olemassa näyttöä siitä, että asiakassuhteen pidentämisellä olisi ainakaan laatua parantavaa vaikutusta. Wang ja Tuttle (2009) puolestaan toteavat, että rotaatiolla vaikuttaisi olevan tilintarkastuksen laatua heikentävä vaikutus ainakin rotaatiota edeltävään, viimeiseen tilintarkastukseen. Nashwa (2004) puolestaan toteaa tutkimustulostensa olevan jokseenkin ristiriitaisia. Hän toteaa, että suurin osa tilintarkastusvirheistä esiintyi asiakassuhteissa, jotka olivat kestäneet yli seitsemän vuotta, mutta hän myös osoittaa, että tilintarkastusvirheiden esiintyvyyden todennäköisyys vaikuttaisi olevan korkeimmillaan asiakassuhteen alussa. Pakollisella rotaatiolla ei vaikuttaisi olevan merkittävää tilintarkastuksen laatua parantavaa tai tilintarkastuksen kustannuksia pienentävää vaikutusta. Lisäksi esimerkiksi Lennox (2014) korostaa aihepiirin kausaalisuusongelmia ja toteaa, ettei tilintarkastuksen tutkimus ole toistaiseksi pystynyt luotettavasti osoittamaan päätöksentekijöille ja standardinasettajille, mihin suuntaan tilintarkastajarotaatio saattaisi pakollisena tilintarkastuksen laatua viedä, ja kuinka suuri tämä mahdollinen vaikutus olisi.

Vaikuttaisi kuitenkin siltä, että tietyissä tutkimuksissa rotaatiolla on nähty saavutettavan laatua parantaviakin vaikutuksia. Esimerkkejä tällaisista tutkimuksista ovat esimerkiksi Corbella, Florio, Gotti ja Mastrolia (2015), Firth, Rui ja Wu, (2012), Jackson ym., (2008) sekä Kim, Lee ja Lee (2015). Corbella ym. (2015) osoittivat, että sekä pakollinen että vapaaehtoinen tilintarkastajarotaatio johti parantuneeseen tilintarkastuksen laatuun, kun laadun mittarina käytettiin epätaivanomaisten jaksotusten tai poikkeuksellisten kirjanpitokäytänteiden esiintyvyyttä. Tämä ilmiö oli näkyvissä ainoastaan niissä yhtiöissä, joissa tilintarkastuksen oli toteuttanut jokin muu, kuin suureen nelikkoon kuuluva tilintarkastusyhteisö. Myös Firth ym. (2012) totesivat erilaisten rotaatiomuotojen johtavan ainakin jossakin määrin parantuneeseen tilintarkastuksen laatuun, kun laadun mittarina käytettiin modifioidun tilintarkastajan mielipiteen raportoimista tilintarkastuskertomuksella. Jackson ym. (2008) puolestaan jakavat tilintarkastuksen laadun tutkimuksessaan tilintarkastuksen *koettuun* ja *todelliseen* laatuun. Vaikka he argumentoivat sitä vastaan, että todelliseen laatuun pakollisella

tilintarkastajarotaatiolla on vain minimaalinen tai olematon vaikutus, niin rotaation parantavaa vaikutusta koettuun laatuun he pitävät todennäköisenä. Kim ym. (2015) tutkivat lisäksi pakollisen rotaation vaikutusta rotaation jälkeisen ensimmäisen vuoden tilintarkastajan raportointiin ja totesivat rotaatiolla olleen positiivinen vaikutus taloudellisen raportoinnin laatuun.

2.11 Big 4: Suuret tilintarkastusyhteisöt

Tässä tutkimuksessa suurin osa empiirisistä havainnoista tulee keskittymään suurten kansainvälisten tilintarkastusyhteisöjen antamiin tilintarkastuskertomuksiin. Suuria kansainvälisiä tilintarkastusyhtiöitä nimitetään yhdessä ja erikseen Big 4 -yhtiöiksi. Esimerkiksi Shoren ja Wrightin (2018) mukaan tähän ”suureen nelikkoon” kuuluvat Deloitte, PricewaterhouseCoopers (PwC), Ernst and Young (EY) sekä KPMG. Minkä tahansa suuren metropolin liike-elämäkeskittymän taivaanrantaa dominoivat edellä mainittujen neljän yhtiön logot ja näistä pieninkin (KPMG) on suurempi kuin neljä seuraavaksi suurinta tilintarkastusyhteisöä yhteensä, joihin lukeutuvat muiden muassa Grant Thornton ja BDO. Suuren nelikon yhtiöt työllistivät 2010-luvun alkupuoliskolla yhteensä yli 750 000 työntekijää, toimivat yli 150 maassa ja kerryttivät päätähuimaavat 113.7 miljardia dollaria liikevaihtoa (Shore & Wright, 2018). Nämä luvut tuskin ovat ainakaan laskeneet, sillä esimerkiksi pelkästään EY kerrytti vuonna 2022 yhteensä noin 45 miljardia dollaria liikevaihtoa Statistan (2022) mukaan. Vaikka nämä yhtiöt usein nähdäänkin suurina, yksittäisinä ja keskusjohdettuina yrityksinä, niin ne tosiasiallisesti koostuvat valtavasta yksityisesti omistettujen yritysten verkostosta, joilla on sama brändi, nimi ja yhteiset laatustandardit (Shore & Wright, 2018; ks. myös Apajalahti, 2017). Tilintarkastusyhteisön koon ja tilintarkastuksen laadun välistä yhteyttä vaikuttaisi olevan tutkittu sekä kansainvälisellä (esim. DeAngelo, 1981; Lennox, 2005; Colbert & Murray, 1998; Lennox, 1999; Palmrose, 1986; Comprix & Huang, 2015) että kotimaisella tutkimuskentällä (esim. Ojala ym., 2021; Niskanen ym., 2009; Sundgren, 1998) melko paljon. Suomessa aiheesta on lisäksi kirjoitettu lukuisia oppinäytetyö-tasoisia tutkimuksia.

Esimerkiksi DeAngelo (1981) osoitti, että tilintarkastuksen laatu ei olekaan tilintarkastusyhteisön koosta riippumaton tekijä, vaan mitä suurempi yhtiö on kyseessä, niin sitä korkeampi tilintarkastuksen koettu laatu vaikuttaisi olevan. Lennox (2005) puolestaan korosti suurten tilintarkastusyhteisöjen tärkeää merkitystä taloudellisen raportoinnin monitoroijan roolissa silloin, kuin agenttiteorian mukaiset agenttiongelmien olivat hyvin kompleksisia (ks. myös Piot, 2005; Niskanen ym., 2009). Colbert ja Murray (1998) kuitenkin muistuttavat, että suurin osa tilintarkastuksen laadun ja tilintarkastusyhteisön koon välistä yhteyttä käsittelevästä tutkimuksesta on keskittynyt pääasiallisesti eksklusiivisesti tarkastelemaan suhteellisen suuria tilintarkastusyhteisöjä, joten heidän tutkimuksensa lähestyi ilmiötä pienempien tarkastusyhteisöjen näkökulmasta. Myös he havaitsivat tilintarkastusyhteisön koolla olevan vaikutusta korkeampaan laatutasoon; esimerkiksi yksittäiset ammatinharjoittajat suoriutuivat keskimäärin useamman

henkilön työllistäviä yhteisöjä heikommin. Lennox (1999) toteaa sille olevan suhteellisen paljon näyttöä, että suuremmat tilintarkastusyhteisöt pystyvät tarjoamaan korkeampaa tilintarkastuksen laatutasoa sekä tekevät tarkastettavan yhtiön tilinpäätösinformaatiosta luotettavampaa sijoittajien silmissä: osakemarkkina näyttäisi reagoivan suotuisammin tilintarkastajarotaatioon silloin, kun yhtiö vaihtaa isompaan tilintarkastusyhteisöön, kuin toisinpäin. Lisäksi hän korostaa sitä seikkaa, että suurilla tilintarkastusyhteisöillä on tosiasiallinen insentiivi tarjota mahdollisimman korkeatasoista tilintarkastuspalvelua, koska huonolaatuisesta palvelusta aiheutuva mainehaitan riski on korkeampi (ks. myös esim. Sundgren, 1998). Myös Palmrose (1986) tutki yhteisön koon ja tarkastuksen laadun välistä yhteyttä ”klassisen” suureen nelikkoon kuuluvien/kuulumattomien tilintarkastusyhteisöjen dikotomian näkökulmasta ja osoitti tilastollisesti merkitsevän yhteyden tilintarkastusyhteisön koon ja tilintarkastuspalkkioiden välillä, joista jälkimmäistä käytettiin tilintarkastuksen laadun mittarina. Comprix ja Huang (2015) puolestaan lähestyivät ilmiötä Colbert ja Murrayn (1998) näkökulmasta, käyttäen tutkimussubjekteina pienempiä tilintarkastusyhteisöjä. He kuitenkin korostavat aiemman kirjallisuuden osoittavan vahvasti sen suuntaan, että suureen nelikkoon kuuluvat yhteisöt pystyvät tarjoamaan korkeampilaatuista tilintarkastusta. Toisaalta tätä näkemystä on esimerkiksi Lawrence, Minutti-Meza & Zhangin (2011) toimesta haastettu: heidän mukaansa suuren nelikon yritysten tarjoama korkeampilaatuinen palvelu saattaa johtua tilintarkastusasiakkaisiin itseensä liitettävistä asiakaskohtaisista tekijöistä (ks. myös Boone, Khurana & Raman, 2010). Comprix ja Huang (2015) summaavat, että pienemmän tilintarkastusyhteisön ja epätavanomaisten jaksotusten käytön välillä oli selvä yhteys, joka saattaa kieliä siitä, että yrityksen johto olisi taipuvaisempi opportunistiseen käyttäytymiseen silloin, kun tilintarkastuksen suorittaa jokin muu, kuin suureen nelikkoon kuuluva tilintarkastusyhteisö. Epätavanomaisten ja harkinnanvaraisten jaksotusten esiintyvyyttä on muiden tekijöiden ohella käytetty tilintarkastuksen laadun mittarina (esim. Corbella ym., 2015).

Suomalaisen tilintarkastuksen tutkimuksen kontekstissa esimerkiksi Ojala ym. (2021) lähtevät siitä liikkeelle, että tilintarkastuksen laatu on mitattavissa, siinä on eroja ja se assosioidaan usein tilintarkastusyhteisön kokoon. Tämä perustuu heidän mukaansa DeAngelon (1981) näkemyksiin. Lisäksi he korostavat sitä, että tilintarkastuksen laatu assosioidaan usein myös muun muassa rahoituksen hintaan, jolloin suuren nelikon toteuttamat tilintarkastukset johtavat usein tilintarkastusasiakkaille edullisempiin rahoituskustannuksiin (ks. myös Karjalainen, 2011). He lähestyivät tutkimuksessaan tilintarkastuksen laatua siitä näkökulmasta, että mitkä tekijät vaikuttavat tavanomaista laadukkaamman tilintarkastuksen kysyntään suomalaisissa yrityksissä. Laadukkaammalle tilintarkastukselle vaikuttaisi olevan enemmän kysyntää ainakin silloin, kun yhtiön hallituksessa istuu yrityksen ulkopuolisia jäseniä, ja silloin kun yhtiön toimitusjohtajan omistusosuus osakekannasta on vähemmän kuin 20 prosenttia (Ojala ym., 2021). Niskanen ym. (2009) puolestaan argumentoivat, että ainakin suomalaisissa perhey yrityksissä todennäköisyys valita suureen nelikkoon kuuluva tilintarkastaja on pienempi, kuin ei-perhey yrityksissä. Tämä voisi esimerkiksi osoittaa, että

tilintarkastuksen laatu ei ole yhtä kysyttyä kaikissa yrityksissä. Ainoastaan niissä tapauksissa, kun perheyritys tuotti vientipalveluita, suureen nelikkoon kuuluvan tilintarkastusyhteisön lähestyminen oli todennäköistä. Sundgren (1998) puolestaan tutki mukautettuja tilintarkastajan mielipiteitä suomalaisissa yrityksissä, joka oli esimerkiksi Firth ym. (2012) käyttämä mittari tilintarkastuksen laadulle. Myös Sundgrenin tulokset viittaavat siihen, että suurempien tilintarkastusyhteisöjen tilintarkastajat kykenevät tuottamaan laadukkaampia tilintarkastuksia.

3 KAM-TUTKIMUS

3.1 Taustaa

Tässä pääluvussa käydään läpi aikaisempaa KAM-tutkimusta. Mielenkiinnon kohteena on erityisesti KAM-raportoinnin vaikutuksiin keskittynyt tutkimus (esim. Segal, 2019), mutta täydentäviä näkökulmia pyritään etsimään myös esimerkiksi KAM-määrittelyä käsittelevästä tutkimuksesta (esim. Pinto & Morais, 2018; Wuttichindanon & Issarawornrawanich, 2020; Ferreira & Morais, 2020). Tämä kolmas pääluku on jaettu kolmeen pääasialliseen alalukuun sen mukaan, onko:

- tutkimuksessa tutkittu KAM-raportointia *vastaavaa* tai osin identtistä raportointia, kuten CAM- tai JOA-raportointia (alaluku 3.2),
- tutkimuksessa tutkittu ISA 701:n mukaista KAM-raportointia suhteessa tilintarkastuksen laatuun ja informaatioarvon lisäämiseen (alaluku 3.3),
- tutkimuksessa tutkittu ISA 701:n mukaista KAM-raportointia ja arvioitu muita asioita, kuten KAM-määrittelyä tai luettavuutta (alaluku 3.4).

Pääluvun loppuun on lisäksi jätetty tilaa käsitellä KAM-tutkimusta suomalaisen tilintarkastuksen tutkimuksen näkökulmasta (alaluku 3.5).

Vielä ennen 2020-lukua Segal (2019) luonnehti KAM-raportoinnin olevan suhteellisen vähän tutkittu aihealue (Segal, 2019; ks. myös Ferreira & Morais, 2020), joka saattoi toki johtua siitä, että vuonna 2019 ISA 701 oli ollut implementoituna vasta noin kolmen vuoden ajan. ISA 701:n implementoinnista tilinpäätösraportointiin on nyt kulunut useampi vuosi, joten KAM-raportoinnin käytöstä ja vaikutuksista on ehtinyt kertyä jonkin verran kokemusta (esim. Pajunen ym., 2019). KAM-tutkimus vaikuttaisi tätä tutkielmaa varten läpikäydyn kirjallisuuden perusteella olevan keskittynyt tutkimaan KAM-raportoinnin vaikutuksia suhteessa sille asetettuihin odotuksiin (esim. IAASB, 2015; Gold & Heilmann, 2019). Keskeisimpänä toistuvana teemana on nähtävästi tilintarkastuksen laadun parantaminen (esim. Hosseinniakani, 2020), tilintarkastajan raportoinnin informaatioarvon lisääminen (esim. Almulla & Bradbury, 2018). Muitakin asioita, kuten KAM-raportoinnin yhteyttä markkinareaktioihin, tilintarkastuskustannuksiin ja odotuskuilun kaventamiseen on tutkittu (esim. Hosseinniakani, 2020; Iwanowicz & Iwanowicz, 2019). Esimerkiksi Velte ja Issa (2019) summaavat kirjallisuuskatsauksensa perusteella sidosryhmien reaktioihin keskittyneen KAM-tutkimuksen keskittyneen pääasiallisesti viiteen näkökulmaan: osakkeenomistajien, lainanantajien ja rahoittajien, tilintarkastajien, johdon, sekä muiden sidosryhmien näkökulmiin (Velte & Issa, 2019). Tässä pääluvussa pyritään käymään läpi KAM-tutkimusta mahdollisimman monipuolisesti sekä tutkimusten fokuksen, että maantieteellisen ja ajallisen sijoittumisen kannalta.

3.2 KAM-raportointia vastaava raportointi

Varsin useasti viitattu tutkimus KAM-tutkimuksessa vaikuttaisi olevan Bédardin, Gonthier-Besacierin ja Schattin *“Costs and Benefits of Reporting Key Audit Matters in the Audit Report: The French Experience”* (2014) (ks. esim. Pajunen ym., 2019; Velte & Issa, 2019; Segal, 2019; Cordos & Fülöp, 2015; Christofferson & Grönberg, 2018; Li, Hay & Lau, 2019; Masdor & Shamsuddin, 2018; Pinto & Morais, 2018; Nguyen & Kend, 2021; Gold & Heilmann, 2019; Ferreira & Morais, 2020). Tutkimuksessaan Bédard ym. (2014) tutkivat Ranskassa vuonna 2003 käyttöön otettua JOA-raportointia (*Justification of Assessments*), jonka he luonnehtivat olennaisilta osin vastaavan KAM-raportointia. Tutkimuksen tulosten mukaan JOA-raportoinnilla oli tilinpäätöstietojen käyttäjille parantuneen informaatioarvon sijaan lähinnä symbolinen arvo, eikä sillä vaikuttanut olevan merkittävää vaikutusta sidosryhmien käyttäytymiseen, joskaan toteutetun tilintarkastuksen tehokkuus, kustannustehokkuus tai laatu eivät vaikuttaneet kärsineen JOA-raportoinnista (Bédard ym., 2014). Peilaten Bédard ym. (2014) pohjatyöhön, KAM-raportoinnin tutkimus ISA 701:n implementaation jälkeisiltä vuosilta voisi kytkeytyä JOA-raportoinnista tehtyihin johtopäätöksiin, sillä monissa tätä tutkimusta varten läpikäytyissä aiemmissä tutkimuksissa tulokset ovat joko ristiriitaisia (esim. Nguyen & Kend, 2021; Velte & Issa, 2019) tai vaihtoehtoisesti esimerkiksi tilintarkastuksen laadun ja läpinäkyvyyden ei tosiasiallisesti olla nähty juurikaan parantuneen (esim. Li, 2017; Segal, 2019; Almulla & Bradbury, 2018).

Nguyen ja Kend (2021) tutkivat AUASB:n (Auditing and Assurance Standards Board) adaptoiman raportointireformikokonaisuuden vaikutusta tilintarkastuksen laatuun tilintarkastuksen ammattilaisten keskuudessa Australiassa. Raportointireformin merkittävimäksi osakokonaisuudeksi he nimittävät keskeisten seikkojen kommunikointisektion lisäämisen tilintarkastuskertomuksille. AUASB:n määrittämiä keskeisiä seikkoja he kuvaavat IAASB:n keskeisiä seikkoja vastaaviksi raportointivaatimuksiksi. Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, lisäsikö KAM-raportointi tilintarkastuksen laatua ja tilintarkastuskertomuksen informaatioarvoa avainsidosryhmien edustajien keskuudessa. Tulokset antavat ensinnäkin viitteitä siitä, että KAM-raportointi tilintarkastuskertomuksissa koetaan viestin vastaanottajien keskuudessa eri tavoilla. Tämä implikoi Nguyenin ja Kendin (2021) mukaan sitä, että ”tilintarkastusmarkkinoilla” toimivat sidosryhmät soveltavat erilaisia logiikoita KAM:ien tulkitsemiseen. Tilintarkastajat ymmärtävät KAM-raportointikokonaisuuden ja siihen liittyvät yksityiskohdat paremmin, kuin tilinpäätöstietojen pääasialliset käyttäjät. Tämä ilmiö on heidän mukaansa osa tilintarkastuksen odotuskuilua (esim. Coram & Wang, 2020), johon kaventamiseen KAM-raportoinnin implementaatio muun muassa pyrkii. Nguyen ja Kend (2021) jatkavat, että KAM-raportoinnin koettiin parantaneen tilintarkastuksen laatua pääasiallisesti standardinasettajien ja lainsäätäjien sekä suureen nelikkoon kuulumattomien tilintarkastusyhteisöjen edustajien keskuudessa. KAM-raportoinnin vaikutus tilintarkastuksen laatuun suureen nelikkoon kuuluvien tilintarkastajien nähtiin puolestaan korkeintaan erittäin vähäisesti laatua

parantavana. Keskeisten seikkojen kokonaisuutta kuvailtiin raportointiprosessin ”ylimääräiseksi askeleeksi”, jolla ei ollut käytännön vaikutusta tehdyn tilintarkastustyön laajuuteen. KAM-raportointi näyttäytyi näin Nguyenin ja Kendin mukaan tilintarkastajien silmissä lähinnä ylimääräisenä tiedonantokokonaisuutena (Nguyen ja Kend, 2021), joten vaikuttaisi siltä, että myös tässä tutkimuksessa KAM-raportoinnin vaikutuksista tilintarkastuksen laatuun saatiin ristiriitaisia näkemyksiä (ks. myös esim. Suttipun, 2021; Kitiwong & Sarapaivanich, 2020; Al-mulla & Bradbury, 2018).

ISA 701:n implementaation kanssa samoihin aikoihin Kiinan talousministeriö julkaisi vastaavanlaisen standardoinnin koskemaan kiinalaisia listayhtiöitä: ”*Communicating Key Audit Matters in Auditing Report*”, jota tutki esimerkiksi Li (2017). Artikkelin johtopäätöksissä Li toteaa, että ylimääräisen informaation, eli keskeisten seikkojen kommunikoinnin, raportoisella on hyvin rajallinen vaikutus eikä niiden raportoisimisen nähdä tuottavan merkittäviä hyötyjä. Artikkelin perusteella saadut tulokset viittaavat siihen, että keskeisten seikkojen kommunikoinnilla olisi informaatioarvon sijaan lähinnä symbolinen arvo (ks. myös esim. Bédard ym., 2014; Pajunen ym., 2019). Lin (2017) mukaan sekä akateemikot että tilintarkastuksen ammattilaiset ovat tunnistaneeet KAM-raportoisinnissa useamman ongelman. Ensinnäkään hänen mukaansa ei ole luotettavia todisteita siitä, että raportoitavan informaatiomäärän lisääminen tilintarkastuskertomuksessa lisäisi sen informaatioarvoa käyttäjilleen (ks. myös esim. Vanstraelen, Schelleman, Hofmann & Meuwissen, 2011) taikka vähentäisi epäsymmetrisen informaation määrää eli kuroisi umpeen tilintarkastuksen odotuskuilua (Li, 2017), joka vaikuttaisi johtopäätöksenä olevan ristiriidassa esimerkiksi Pajunen ym. (2019) osoittaman KAM-raportoisinnin ja odotuskuilun kaventumisen välisen yhteyden kanssa. Toisekseen Lin (2017) mukaan ammatinharjoittajat ja akateemikot haastavat sen näkemyksen, että KAM-raportoisinnista tulisi pitkällä aikavälillä luotettava malli. Tilintarkastajat saattavat raportoida mahdollisimman vähän keskeisiä seikkoja tai vaihtoehtoisesti tarjota tilintarkastuskertomusten lukijoille liian pitkiä selontekoja. Samaan aikaan keskeisten seikkojen raportointia käsittelevässä tilintarkastuskertomuksen osiossa käytetään paljon ammattisanastoa, joten raporttien ymmärrettävyys muille kuin laskentatoimen ammattilaisille on kyseenalaisella pohjalla. Kaiken kaikkiaan keskeisten seikkojen kommunikointi voi johtaa liialliseen raportoidun informaation määrään, epäselkeisiin raporttisegmentteihin, ylimääräisiin kustannuksiin ja epävarmuuteen (Li, 2017).

Li ym. (2019) tutkivat *uudistetun tilintarkastajan raportoisinnin* kokonaisuutta Uudessa-Seelannissa, jossa NZAuASB (The New Zealand Auditing and Assurance Standards Board) implementoi IAASB:n KAM-standardointia vastaavan standardikokonaisuuden Uuden-Seelannin pörssissä kaupankäynnin kohteena oleviin yhtiöihin. He korostavat erityisesti keskeisten seikkojen raportoisinnin merkitystä tärkeänä osana uudistettua raportointikokonaisuutta. Li ym. yrittivät selvittää uudistetun raportoisinnin yhteyttä tilinpäätöstietojen käyttäjien kokemaan tilintarkastuksen laatuun sekä tilinpäätöstietojen käyttökelpoisuuteen. Tutkimus kattoi sekä yhtiöitä, joille raportointiuudistus oli pakollinen, että yhtiöitä, jotka adaptoivat sen osaksi raportointiaan vapaaehtoisesti. Heidän

tutkimuksensa tulokset antavat viitteitä siitä, että uudistetun raportointikokonaisuuden implementointi vaikutti parantaneen tilintarkastuksen laatua molemmissa tutkimusryhmissä. Vastaavasti tilintarkastuksen kustannukset vaikuttivat kasvaneen. Tämä voi heidän mukaansa johtua esimerkiksi tilintarkastajien lisääntyneistä sisäisistä riskienhallintakustannuksista (ks. myös esim. Segal, 2019), ”strategisesta käyttäytymisestä” tai tosiasiallisesti kasvaneesta työmäärästä. Heidän mukaansa parantuneesta tilintarkastuksen laadusta aiheutui myös lisäkustannuksia, joka näyttäisi olevan linjassa esimerkiksi Hosseinniakanin (2020) kanssa, mutta toisaalta ristiriidassa Almullan & Bradburyn (2019) havaintojen kanssa. Li ym. (2019) myöntävät tutkimukseensa kohdistuvat rajoitteet ja ilmaisevat lopuksi epävarmuutta uudistuneen raportoinnin kokonaisuuden havaittujen hyötyjen pitkän tähtäimen elinkelpoisuudesta (Li ym., 2019).

PCAOB AS 3101 -standardi (ks. PCAOB, 2017) määritteli vuonna 2017 niin kutsutut CAM-sektiot (*Critical Audit Matter*) raportoitaviksi PCAOB-standardien mukaisesti toteutetuissa (ks. esim. Gunny & Zhang, 2013) tilintarkastuksissa (esim. Jermakowicz, Epstein & Ramamoorti, 2018; Gimbar, Hansen & Ozlanski, 2016). Nämä kriittiset seikat ovat Jermakowicz ym. (2018) mukaan olennaisilta osin KAM-seikkoja vastaavia (ks. myös IAASB, 2017), ja joissain tapauksissa listayhtiön tilintarkastuskertomuksella tulee kommunikoida *molemmat*. CAM-seikan erottaa KAM-seikasta heidän mukaansa pääasiallisesti se, että CAM-seikan on aina oltava läheisesti liitettävissä tilinpäätöksellä oleviin tileihin tai liitetietoihin ja sen on oltava olennainen tilinpäätöksen kannalta. Esimerkiksi *mahdolliset* tappiot, potentiaaliset lainsäädännölliset riita-asiat tai sisäisten kontrollien riittämättömyys eivät voi olla CAM-seikkoja, mutta ne voitaisiin määritellä KAM-seikoiksi (Jermakowicz ym., 2018). Koska CAM-seikat vastaavat olennaisilta osin KAM-seikkoja, niin on mielekästä arvioida niidenkin informaatiorelevanssia käsittelevää tutkimusta. Yksi tällaisista tutkimuksista on esimerkiksi Christensen, Glover & Wolfe (2013). He tutkivat, kuinka ei-ammattimaiset sijoittajat reagoivat raportoituihin CAM-seikkoihin, joissa kommunikoitiin käyvän arvon estimaattien tilintarkastuksesta. Valinta estimaatti-informaation esittämisestä vaikuttaisi olevan mielekäs, sillä estimaatti-informaatio on tilintarkastuksissa olennaista ja eräs merkittäväntä harkintaa (sekä johdon että tilintarkastajien) vaativista aihealueista (ks. esim. Bratten, Gaynor, McDaniel, Montague & Sierra, 2013). Christensen ym. (2013) tutkimus toteutettiin sellaisilla tutkimussubjekteilla, joilla oli jonkin verran sijoituskokemusta ja -osaamista. He havaitsivat, että ne tutkimussubjektit, joille näytettiin CAM-seikkoja niille varatussa CAM-sektiossa, muuttivat todennäköisemmin sijoituspäätöksiään, kuin ne subjektit, joille CAM-seikkoja ei näytetty lainkaan tai CAM-seikat kommunikoitiin alaindeksissä, ns. ”vai-vihkaa”. He havaitsivat lisäksi, että CAM-segmentin vaikutus sijoituspäätöksen muuttamiseen oli päinvastainen silloin, kun CAM-segmentin jälkeen raportoitiin segmentti, jossa raportoiduille CAM-seikoille tarjottiin seikkaperäisiä ratkaisuja (Christensen ym., 2013). Vaikuttaisi siltä, että myös CAM-seikkojen raportoinnilla on ollut ainakin jonkin verran tilinpäätöstietojen käyttäjien käyttäytymiseen vaikuttavaa informaatioarvoa.

Bédard, Coram, Espahbodi ja Mock (2016) tutkivat sitä, että tukeeko viimeaikainen akateeminen kirjallisuus ehdotettuja muutoksia tilintarkastajien raportointiin. Ehdotetuilla muutoksilla he tarkoittavat PCAOB:n, IAASB:n sekä FRC:n tilintarkastajan raportoinnin kehittämisen aloitteita, joihin esimerkiksi ISA 701 lukeutuu. Bédard ym. toteuttivat tutkimuksensa kirjallisuuskatsauksena käyden läpi kirjallisuutta, joka keskittyy 1) CAM-/KAM-seikkojen raportointiin, 2) tilintarkastajan muihin raportointivelvoitteisiin (muut raportoitavat asiat tilintarkastuskertomuksella, ISA 706, ks. esim. Hegazy & Kamareldawla, 2020), 3) tilintarkastajan ilmaistuun mielipiteeseen toiminnan jatkuvuuden arvioinnista (*going concern*), 4) päävastuullisen tilintarkastajan nimen julkaisemiseen tai julkaisemattomuuteen, sekä 5) riippumattomuutta ja toimikauden kestoa käsitteleviin julkilausumiin. Kirjallisuuskatsaus kattaa aikavälin 2007 – 2015, mutta suurin osa läpikäydystä kirjallisuudesta sijoittuu vuoden 2011 jälkeiselle ajalle. Bédard ym. argumentoivat, että 1) päävastuullisen tilintarkastajan nimeämisellä vaikuttaisi olevan odotuskuilua pienentävä vaikutus, 2) riippumattomuusseikkojen ja toimikauden keston liittyvien raportointisegmenttien olemassaolo pienentää odotuskuilua ainoastaan osittain, 3) tilintarkastajan toiminnan jatkuvuuden arviointi ei vaikuta odotuskuilun pienenemiseen, eikä 4) CAM-/KAM-seikkojen raportoinnin vaikutuksesta ole vielä riittävästi tietoa, jotta mielekkäitä johtopäätöksiä voisi tehdä (Bédard ym., 2016), joka johtunee siitä, että tutkimus on julkaistu 2016 ja tuolloin kokemusta kriittisten asioiden raportoisesta oli kohtalaisen vähän.

3.3 KAM-tutkimus: laatu ja informaatioarvo

Kitiwong ja Sarapaivanich (2020) löysivät tutkimuksessaan heikon yhteyden KAM-raportoinnin ja tilintarkastuksen parantuneen laadun välillä. Tarkastuksen laadun parantuminen johtuu siitä, että KAM-implemентаation myötä tilintarkastajat panostivat tilintarkastuksiinsa aiempaa enemmän. Tutkimuksessa analysoitiin tilastollisilla menetelmillä yli 1 500 yrityksestä kerättyä aineistoa kahden vuoden ajalta. Yritysten välillä eniten raportoidut KAM:t vaikuttivat olevan geneerisiä ja toistuvia, joka herätti skeptisyyttä KAM-raportoinnin toivottuun informaatioarvon lisäämiseen. Kitiwong ja Sarapaivanich (2020) korostavat sen lisäksi informaatioarvoa ainoastaan siinä tapauksessa, mikäli yrityskauppoihin liittyviä keskeisiä seikkoja oli raportoitu. Kommunikoitujen keskeisten seikkojen määrä ei kuitenkaan vaikuttanut olevan yhteydessä tilintarkastuksen laatuun eikä suurella määrällä seikkoja vaikuttanut olevan yhteyttä yhtiön riskisyyteen (Kitiwong & Sarapaivanich, 2020). Kaiken kaikkiaan vaikuttaisi siltä, että myöskään Kitiwong & Sarapaivanich (2020) eivät nähneet, että KAM-raportointi olisi täysin vastannut IAASB:n (2015) tavoitteisiin.

Hosseinniakani (2020) puolestaan tutki artikkeliväitöskirjassaan KAM-raportoinnin vaikutusta tilintarkastuksen laatuun, tilintarkastusveloitukseen, tilinpäätösraportoinnin laatuun, markkinareaktioihin, johdon ja tilintarkastajan väliseen kommunikaatioon ja tulosohtaukseen. Hänen artikkeliväitöskirjakokonsuutensa koostuu neljästä vertaisarvioidusta artikkelista, joista kukin käsittelee

KAM-raportointia. Näistä ensimmäisessä kirjoittaja tutki, paransiko KAM-raportoinnin käyttöönotto tilintarkastuksen laatua pörssiyrityksissä Euroopan Unionin alueella. Hosseinniakani (2020) ehdottaa sen olevan mahdollista siksi, että uudet tiedonantovaatimukset (KAM-implemентаatio) saisivat tilintarkastajat panostamaan tilintarkastuksiinsa aiempaa enemmän (ks. myös Kitiwong & Saraivaivanich, 2020). Vertailuryhminä toimivat EU-alueen maat, jotka olivat ottaneet standardin käyttöön jo aiemmin ja ne EU-alueen maat, jotka ottivat standardoinnin käyttöön joulukuussa 2016. Laatua mitattiin tilintarkastusveloitusten kasvulla ja tilintarkastuskertomusten kommunikoiduilla riippumattomilla mielipiteillä. Hän havaitsi, että ainakin tilintarkastusveloitukset kasvoivat jälkimmäiseksi mainitun vertailuryhmän kaikissa maissa, mutta ainoastaan kolmessa niistä maista, jotka olivat ottaneet standardin käyttöön jo aiemmin (Hosseinniakani, 2020), joten ainakin näillä muuttujilla mitattuna tilintarkastuksen laatu näyttää parantuneen KAM-implemентаation myötä. Toisessa esseessään Hosseinniakani (2020) tutki keskeisten seikkojen raportoinnin vaikutusta informaatioepäsymmetriaan ja markkinalikviditeettiin, käyttäen vertailuryhminä ensimmäistä esseetä vastaavia ryhmiä. Hänen mukaansa raportoinnin implementoinnilla oli vaikutusta epäsymmetriaan ja likviditeettiin, mutta ei kaikissa EU-alueen maissa ja hän toteaa, että KAM-raportoinnilla on potentiaalia parantaa tilintarkastuksen informaatioympäristöä ja sijoittajaluottamusta vasta pitkällä aikavälillä. Kolmannen esseen tutkimuspopulaationa olivat Tukholman pörssissä julkisen kaupankäynnin kohteena olevat yritykset, joiden osalta Hosseinniakani (2020) tutki, vaikuttaako KAM-implemентаatio organisaatioiden ja tilintarkastajien väliseen kommunikaatioon. Tutkimuksen tulosten perusteella hän toteaa, että yhtiöiden johto vaikutti olevan taipuvaisempi jakamaan yksityiskohtaisempaa estimaatti-informaatiota tilintarkastajien kanssa ISA 701:n implemентаation jälkeen. Tämä yhteys oli erityisen vahva niissä yhtiöissä, joissa toimi lisäksi tilintarkastuslautakunta (Hosseinniakani, 2020). Havainto on sikäli merkityksellinen, että estimaatti-informaatio ja kompleksisten estimaattien tarkastus vaikuttaisi olevan tilintarkastuksessa merkittävässä roolissa riittävästä ja oikeasta kuvasta luotettavan lausuman antamiseksi (ks. esim. Bratten ym., 2013; Griffith, Hammersley, Kadous & Young, 2014; Griffith, Hammersley & Kadous, 2014; Christensen, Glover & Wood, 2012; Ratzinger-Sakel & Theis, 2017). Neljännessä esseessään Hosseinniakani (2020) summaa KAM-raportoinnin vaikuttaneen myös yhtiöiden tulosohjaukseen ainakin 16:ssa EU-maassa.

Almulla ja Bradbury (2018) tutkivat KAM-raportoinnin vaikutusta tilintarkastuksen laatuun, jonka mittareina he käyttivät esimerkiksi tilintarkastusveloituksia ja epätavallisia jaksotuksia. Poiketen esimerkiksi Hosseinniakanin (2020) havainnoista laadun parantumisen suhteen, Almulla ja Bradbury (2018) eivät löytäneet merkitsevää yhteyttä KAM-implemентаation ja parantuneen tilintarkastuksen laadun välillä. He kuitenkin muistuttavat mittareidensa olevan suhteellisen kyvyttömiä kuvaamaan todellista tilintarkastuksen laatua, mutta niiden käyttö on pakollista parempien mittareiden puuttuessa. Heidän mielestään KAM-raportoinnilla ja keskeisillä seikoilla on kuitenkin arvorelevanssia ja niiden merkitys todennäköisesti kasvaa vasta pitkässä juoksussa (Almulla & Bradbury,

2018), joka vaikuttaisi olevan linjassa esimerkiksi Hosseinniakanin (2020) havainnon kanssa siitä, että KAM-raportoinnin potentiaaliset vaikutukset näkynevät selkeämmin vasta pitkällä aikavälillä.

Masdorin ja Shamsuddinin (2018) tutkimuksessa pyrittiin kartoittamaan KAM-implemентаation vaikutusta sijoittajareaktioihin ja tilintarkastuksen laatuun. Sekä heidän mukaansa, että aiempaan kirjallisuuteen perustuen, uudistettujen raportointivelvoitteiden odotettiin tuottavan monia hyötyjä, kuten tilintarkastuksen läpinäkyvyyden lisäämistä, toimeksiantokohtaisten päävastuullisten tilintarkastajien vastuullisuuden lisäämistä ja tilintarkastajien ammatillisen harkintakyvyn parantamista. Keskeiset seikat voivat heidän mukaansa olla hyödyllisiä myös sen takia, että ne saattavat tuottaa sijoittajille ja pääomittajille aiempaa hyödyllisempää taloudellista informaatiota. He kuitenkin muistuttavat, että osassa aiempaa tutkimusta todettiin KAM-raportoinnin olevan sijoittajille informaatioarvoltaan korkeintaan neutraalia eikä KAM:ien ja tilintarkastuksen parantuneen laadun välillä olla juurikaan nähty selkeää yhteyttä. Täten he summaavat KAM-raportoinnin vaikutusten perinpohjaisen ymmärtämisen vaativan tutkimusta huomattavasti pidemmältä aikaväliltä (Masdor & Shamsuddin, 2018). Näin ollen Masdor ja Samshuddin vaikuttaisivat liittyvän siihen joukkoon, jotka korostavat KAM-tutkimuksen ja luotettavan arvioinnin pitkän aikavälin merkitystä (ks. Almulla & Bradbury, 2018; Hosseinniakani, 2020). Edellä myös Gold ja Heilmann (2019) alleviivaavat kiinnostusta KAM-seikkojen aiheuttamia *odottamattomia* ja jopa *haitallisia* vaikutuksia kohtaan.

Sijoittajien kokemuksia tilintarkastuksen tuottamasta arvosta ja tilintarkastajan luotettavuudesta KAM-implemентаation jälkeiseltä ajalta tutkivat Moroney, Phang & Xiao (2020). Keskeisenä havaintonaan he toteavat, että KAM-osion nähtiin parantavan tilintarkastuksen informaatioarvoa ja tilintarkastajaa kohtaan koettua luottamusta ainoastaan silloin, kun tilintarkastuksen oli suorittanut suureen nelikkoon kuulumaton tilintarkastusyhteisö (ks. myös esim. Nguyen & Kend, 2021). Sidosryhmät vaikuttaisivatkin yleisesti arvostavan suuren nelikon yhteisöjen suorittamia tilintarkastuksia enemmän kuin niitä, jotka on suorittanut suureen nelikkoon kuulumaton yhteisö (esim. Eshleman & Guo, 2014; Teoh & Wong, 1993; Raman & Wilson, 1994). Moroney ym. (2020) jatkavat, että tutkimuksen valossa sijoittajien silmissä suureen nelikkoon kuuluvan tilintarkastusyhteisön suorittama tilintarkastus vaikuttaisi aina olevan ”laadukas” ja tilintarkastaja ”luotettava”, vaikka he muistuttavatkin, että havainnot tilintarkastajan koetusta luotettavuudesta saattavat olla KAM-seikkojen ja tilintarkastusyhteisön suuren koon yhteisvaikutusta. Lisäksi he havaitsivat, että KAM-segmentti tilintarkastuskertomuksessa voi ohjata sijoittajien huomiota ”väärälläkin” tavalla, pitäen sitä mahdollisena, että sijoittaja kiinnittäisi tällöin enemmän huomiota KAM-segmenttiin, kuin esimerkiksi varsinaiseen tilintarkastajan mielipiteeseen. Tutkimuksen tulokset antavat viitteitä siitä, että tilintarkastuskertomukseen sisällytetty KAM-segmentti on sidosryhmien kokeman arvon ja luottamuksen kannalta hyödyllistä ainoastaan niille tilintarkastusyhteisöille, jotka eivät kuulu suureen nelikkoon (Moroney ym., 2020). Vastaavia seikkoja tutkimuksessaan nostivat esille esimerkiksi Ferreira ja Morais (2020).

Júnior ja Galdi (2020) tutkivat KAM-raportoinnin informaatiorelevanssia brasilialaisten listayhtiöiden tilintarkastuskertomuksissa sijoittajien näkökulmasta. Tutkimusmetodina oli epätavallisten tuottojen ja arvonnousujen analysointi tilintarkastuskertomusten julkaisupäivinä verraten niitä sellaiseen ajanhetkeen, kun KAM-seikkojen raportointi ei ollut vielä pakollista. Tulosten mukaan KAM-seikkojen raportoinnin ja epätavallisten tuottojen välillä nähtiin selkeä positiivinen ja johdonmukainen yhteys, joten he toteavat, että KAM-segmentin sisällyttäminen tilintarkastuskertomuksille vaikuttaisi lisäävän informaatiorelevanssia sijoittajien näkökulmasta (Júnior & Galdi, 2020), joten vaikuttaisi siltä, että nämä tulokset tukevat esimerkiksi Christensen, Glover & Wolfe (2014) sekä Cordos & Fülöp (2015) tuloksia, mutta vaikuttaisi puolestaan olevan esimerkiksi Bédard ym. (2014) kanssa ristiriidassa.

Myös Suttipun (2021) tutki tilintarkastuksen laadun ja KAM-raportoinnin välistä suhdetta Thaimaan pörssiin (*Stock Exchange of Thailand, SET*) listayhtiöissä. Tutkimusta varten käytiin läpi yhteensä 100 yhtiön 400 vuosikertomusta vuosien 2016 ja 2019 väliltä. KAM-segmenttien arviointia varten laskettiin raporteissa olevia sanamääriä ja tilintarkastuksen laatua puolestaan arvioitiin käyttämällä modifioitua Jonesin mallia (*Modified Jones Model*), jota käytetään laajalti johdon tarkoituksenhakuisen laskenta- ja raportointikäyttäytymisen arvioinnissa ainakin kehittyvissä maissa (ks. esim. Islam, Ali & Ahmad, 2011), ja jota on myös muissa tutkimuksissa käytetty tilintarkastuksen laadun mittarina (ks. esim. Gold ym., 2020). Suttipun löysi tutkimuksessaan merkitsevän positiivisen korrelaation KAM-raportoinnin ja tilintarkastuksen laadun välillä. Lisäksi hän havaitsi tilintarkastajan toimikauden pituuden, tilintarkastusyhteisön koon, riippumattomuuden tason, asiakasyrityksen koon ja riskitason olevan yhteydessä tilintarkastuksen laatuun (Suttipun, 2021), ja näistä jälkimmäiset tukevat esimerkiksi alaluissa 2.10 ja 2.11 esiteltyjä tutkimustuloksia.

Informaatioarvon ja KAM-raportoinnin välistä suhdetta ovat tutkineet muuten muassa Seebeck ja Kaya (2021). Käyttäen tietokonelingvistiikasta (ks. esim. Hausser, 2014; Nuolijärvi & Tiittula, 2016) lainattuja menetelmiä he pystyivät toteamaan, että parantuneelle informaatioarvolle asetetut korvikemuuttujat (*proxy*), kuten luettavuus, visuaalisuus ja tarkkuus, vaikuttivat parantuneen ISA 701:n implementaation myötä. Näitä parannuksia kuitenkin alleviivaa se, että parantumisen taso ei ollut johdonmukaista ja yhteneväistä kaikkien tilintarkastusasiakkaiden tai tilintarkastusyhteisöjen osalta. Lisäksi volatilitteettiä informaatioarvon parantumisessa havaittiin riippuen KAM-muotoiluun liitettävien tekijöiden mukaan (ks. myös esim. Ong, Moroney & Xiao, 2021). Seebeck ja Kaya summaavat, että he pystyivät löytämään alustavaa näyttöä sille, että mahdollisimman tarkalla KAM-muotoilulla vaikuttaisi olevan merkitsevä ja positiivinen korrelaatio ainakin lyhyen aikavälin pääomamarkkinareaktioihin, joka kieli siitä, että sijoittajat arvostavat mahdollisimman tarkkaa informaatiota (Seebeck & Kaya, 2021), joka voisi tämän tutkimuksen kontekstissa toimia esimerkiksi perusteluna toistuvaisinformaation epätoivottuudelle. Seebeck ja Kaya (2021) summaavat, että heidän tutkimustuloksensa antavat viitteitä siitä, että ISA 701:n taustalla vaikuttanut tarve informaatioarvon parantamisesta vaikuttaisi olevan

saavutettu. Tähän tutkimukseen, kuten muihinkin tutkimuksiin, kohdistuu kuitenkin sekä maantieteellisiä että otoskokoon riittäviä rajoitteita, jotka heikentävät tulosten yleistettävyyttä.

3.4 KAM-tutkimus: muut asiat

Hegazy ja Kamareldawla (2020) havaitsivat tutkimuksessaan tilintarkastajien keskuudessa merkittävän määrän sekaannusta sen suhteen, miten keskeiset seikat määritellään ja miten ne erotetaan omaksi kokonaisuudekseen esimerkiksi toiminnan jatkuvuutta koskevasta raportointisegmentistä tilintarkastuskertomuksella. Tutkimuksen tarkoituksena oli kartoittaa, miten selkeinä tilintarkastajat itse kokevat raportointistandardit muodostaessaan riippumatonta mielipidetään asiakkaidensa tilinpäätöstiedoista. He argumentoivat, että tilintarkastajat pystyvät tunnistamaan erityiset ammatillisen mielenkiinnon kohteet toimeksiantoissa, mutta näiden kohteiden diskurssiivinen allokointi eri raportointisegmentteihin tilintarkastuskertomuksella vaikutti tuottaneen haasteita. Eri raportointisegmenteiksi he erittelevät toiminnan jatkuvuuteen liittyvän raportointivaatimuksen (ISA 570), keskeisten seikkojen raportointikokonaisuuden (ISA 701) ja muita raportoitavia seikkoja koskevan raportointikappaleen (ISA 706). Erityistä sekaannusta he korostivat havainneensa raportoitavien asioiden allokoimisessa ISA 570 ja ISA 706 -raportointisegmenttien välillä, mutta havaittu sekaantuneisuus varsinaisten ISA 701:n mukaisten keskeisten seikkojen raportoinnin suhteen vaikuttaisi tukevan Cordos ja Fülöp (2015) epäilystä IAASB:n mahdollisuuksista luoda riittävästi ohjausta tarjoava viitekehys KAM-raportoinnille ja -määrittelylle (Hegazy & Kamareldawla, 2020).

Velte ja Issa (2019) ovat sisällyttäneet esimerkiksi useasti siteeratun Bédardin ym. (2014) tutkimuksen osakseen omaa tutkimusartikkeliaan, jossa oli tehty kirjallisuuskatsaus yhteensä 49:een KAM-raportointia käsittelevään empiiriseen tutkimukseen. Sen mukaan KAM-raportoinnilla vaikuttaisi olevan jonkin verran vaikutusta johdon raportointi- ja laskentakäyttäytymiseen (earnings management) mutta melko vähän vaikutusta tilintarkastajien käyttäytymiseen. IAASB:n alkuperäisten regulaation taustalle olleiden motiivien (ks. IAASB, 2015; ks. myös McGeachy & Arnold, 2017) toteutumista Velte ja Issa pitävät kuitenkin kiistanalaisena empiiristen tutkimusten vaihtelevien ja ristiriitaisten tulosten takia. Heidän mielestään tulevaisuuden KAM-tutkimuksessa olisi tärkeää hyödyntää entistä monipuolisempia tutkimusmetodeja KAM-raportoinnin todellisten vaikutusten ymmärtämiseksi. Tilintarkastuskertomuksen tulisi heidän mukaansa olla raportti, josta ei löydy yhtään toistuvaisinformaatiota, sillä tällöin KAM-raportoinnilla voi olla jopa toivotusta päinvastainen vaikutus (Velte & Issa, 2019). Huolissaan toistuvaisinformaation esiintymisestä tilintarkastajan raportoinnissa olivat myös esimerkiksi Li ym. (2019), Bédard ym. (2014) sekä Ong, Moroney ja Xiao (2021).

Segal (2019) puolestaan tutki, kokivatko tilintarkastusalan ammattilaiset KAM-raportoinnin parantaneen tilintarkastuksen läpinäkyvyyttä.

Tutkimuksessa haastateltujen asiantuntijoiden mielestä KAM ei ollut saavuttanut IAASB:n (2015) kuvailemaa tavoitetta tilintarkastusraportoinnin läpinäkyvyyden parantamisesta. Hän jatkaa, että KAM-raportoinnissa tunnistettiin haastateltujen keskuudessa ylimääräisiin kustannuksiin ja vastuisiin liittyviä ongelmia. Edellä mainitut voivat johtaa sisäisen riskienhallintatyön määrän kasvuun, joka ei välttämättä ole kannattavaa koettuun hyötyyn suhteutettuna. Asiakkaissa KAM-raportointi ei ollut herättänyt merkittävää kiinnostusta (Segal, 2019). Tutkimuksen maantieteelliset ja aineiston kokoon liittyvät rajoitteet eivät kuitenkaan tue Segalin yhteenvedon pitämistä täysin edustavana.

Cordos ja Fülöp tutkivat KAM-raportointia ennen sen voimaantuloa vuonna 2015. Tutkimuksen tavoitteena oli tutkia, olivatko tilinpäätösten käyttäjät yhtä mieltä IAASB:n (2015) kanssa keskeisten seikkojen kommunikoinnin sekction lisäämisestä tilintarkastuskertomukseen informaatioarvon parantamiseksi. Tarve informaatioarvon parantamiseen ja odotuskuilun kaventamiseen johtuu heidän mukaansa yli ajan tapahtuneesta tilintarkastuksen koetun laadun heikkenemisestä. Tutkimuksessa analysoitiin EU-alueen entiteettien kommenttikirjeitä, jotka oli osoitettu IAASB:lle vuoden 2013 ISA 701:n esivalmisteluita koskeneen avoimen palautekierroksen aikana. Suuri osa kommentoijista oli selkeästi olenmaisilta osin yhtä mieltä standardikokonaisuuden kanssa, mutta huolenaiheita-kin nostettiin esille koskien erityisesti KAM-implemентаatioprosessia sekä KAM-raportoinnin potentiaalista vaikutusta tilintarkastusraportointiin. Esimerkiksi implementointiprosessin osalta kommentoijat olivat huolissaan siitä, pystyykö IAASB tosiasiallisesti tarjoamaan riittävän viitekehyksen keskeisten seikkojen määrittelyyn. Vastaavan havainnon tekivät esimerkiksi Hegazy ja Kama-reldawla (2020). Cordos ja Fülöp (2020) jatkavat, että kommentoijien keskuudessa nähtävästi jokseenkin positiivisen konsensuksen vallitessa KAM-raportointi on tärkeä konsepti, jonka implementoinnilla on positiivinen vaikutus koko tilintarkastusprosessiin ja globaaliin tilintarkastusympäristöön. He jatkavat, että KAM-standardoinnin saattaisi olla hyödyllistä ulottua myös listayhtiöitä pienempien yhtiöiden tilintarkastuskertomuksiin (Cordos & Fülöp, 2015).

Noin puoli vuotta ISA-701:n voimaantulon jälkeen Deloitte (2017) julkaisi ensimmäisen ekstensiivisen raportin keskeisten seikkojen kommunikoinnista globaalilla tasolla. Deloitte käytti tutkimuspopulaationa yli 6000 yrityksen tilintarkastuskertomuksia 43 maassa. Raportti tunnistaa vertailun haasteeksi sen, että tilintarkastajan raportoinnissa on merkittävää vaihtelua maiden välillä. Sama trendi näkyi raportin mukaan myös KAM-raportoinnin osalta: eri maissa eri tilintarkastajat tunnistivat lukuisia eri keskeisiä seikkoja sekä julkaisivat näiden yhteydessä yksityiskohtia vaihtelevalla laajuudella. Raportin mukaan KAM-raportoinnin tehokkuutta saattaisi parantaa se, mikäli itse KAM-raportointi standardoitaisiin yhteneväiseen muotoon. Kaiken kaikkiaan Deloitte kuitenkin summaa KAM-raportoinnin vaikuttavan olevan tärkeä osa informaatioarvon parantamista sekä tilintarkastuksen laadun ja tilintarkastusraportoinnin läpinäkyvyyden parantamista (Deloitte, 2017).

Wuttichindanon ja Issarawornrawanich (2020) tutkivat KAM-määrittelyn päätöksentekologiikkaa ja siihen liittyviä faktoreita 531 julkisen kaupankäynnin

kohteena olevan yhtiön tilintarkastuskertomuksista, joista suurimman osan oli laatinut suureen nelikkoon kuuluva tilintarkastusyhteisö. Heidän mukaansa vaikuttaa siltä, että keskeisten seikkojen lukumäärän ja suureen nelikkoon kuulumisen tai kuulumattomuuden välillä on positiivinen korrelaatio. Myös avainhenkilöiden määrä oli heidän mukaansa tekijä, jolla oli vaikutusta kommunikoitujen keskeisten seikkojen lukumäärään. He lisäksi täydentävät, että tilintarkastajan dikotomisesti koodatulla sukupuolella vaikuttaisi olevan vaikutusta keskeisten seikkojen raportointikokonaisuuden luettavuuteen. Liiketoiminnan monimutkaisuus, toimialan ominaispiirteet ja tarkastettavan yhtiön tuloksetekokyky tunnistettiin myös KAM-määrittelyyn liittyviksi tekijöiksi. Lisäksi yritykset, joilla on paljon tytäryrityksiä, sekä teknologia-, kiinteistö-, rakennus- ja rahoitus-alalla toimivat yritykset vaikuttaisivat raportoivat merkittävästi suuremman määrän keskeisiä seikkoja. Sen sijaan erittäin kannattavat yritykset raportoivat vähemmän keskeisiä seikkoja (Wuttichindanon & Issarawornrawanich, 2020; ks. myös Ferreira & Morais, 2020). Havainnot ovat sikäli tämän tutkimuksen kannalta kiinnostavia, sillä ne saattavat auttaa kvalitatiivisessa arvioinnissa ja siten edesauttaa mielekkäiden johtopäätösten tekemistä.

Gold ja Heilmann (2019) tarkastelivat KAM-raportoinnin implementaation vaikutuksia sidosryhmien käyttäytymiseen kirjallisuuskatsauksessaan, jonka tutkimusmetodologiaan kuului neljän erilaisen ”tutkimusvirran” (*stream of research*) läpikäynti: ensinnäkin he kävivät katsauksessaan läpi sellaisia tutkimuksia, jotka tutkivat KAM-raportoinnin vaikutusta IAASB:n (2015) alkuperäisten tavoitteiden valossa, jotka tiivistettynä (ks. esim. Velte & Issa, 2019; Kitiwong & Sarapaivanich, 2020; Li, 2017; Suttipun, 2021) liittyvät pääasiallisesti tilintarkastuskertomuksen informaatioarvon lisäämiseen. Toisena tutkimusten kokonaisuutena he tarkastelivat sellaista akateemista kirjallisuutta, jossa myös tilintarkastuksen laatu oli keskeisenä teemana. Näin toisen osakokonaisuuden kiinnostuksen kohteena olivat lähinnä tilintarkastajien itsensä näkökulmat ja mielipiteet KAM-raportoinnin implementaatiosta. Kolmas tutkimusvirta käsitteli KAM-raportoinnin myötä potentiaalisesti kasvanutta tilintarkastajien vastuuvollisuutta ja neljäs johdon raportointikäyttäytymisen muutoksia. Gold ja Heilmannin kirjallisuuskatsauksessa käytiin läpi yhteensä 22 tutkimusta, jotka olivat saatavilla vuoden 2018 elokuussa. Katsauksen mukaan usean tutkimuksen kohdalla havaittiin implikaatioita siitä, että KAM-raportoinnin implementaation vaikutus näyttäytyisi suotuisasti IAASB:n alkuperäisten tavoitteiden valossa. Osa kokeellisista tutkimuksista viittaa siihen, että keskeisillä seikoilla on potentiaalia vaikuttaa tilinpäätöstietojen käyttäjien päätöksentekoon, erityisesti ei-ammattimaisiin sijoittajiin. KAM-seikoilla vaikuttaisi lisäksi olevan potentiaalia ohjata tilinpäätöstietojen käyttäjien huomio oikeasti olennaisimpiin asioihin ja vähentää johdon tarkoitushakuista ja aggressiivista raportointikäyttäytymistä. Vaikka tulokset vaikuttavatkin lupaavilta, niin Gold ja Heilmann muistuttavat alustava tutkimuskokonaisuus ei vielä tue laajemman pääomamarkkinareaktion ymmärtämistä suhteessa KAM-raportointiin, mikä herättää kysymyksiä uudistetun raportointimallin tosiasiallisesta taloudellisesta merkittävydestä. Lisäksi KAM-raportoinnin havaittiin myös tuottaneen joitakin odottamattomia ja jopa

haitallisia vaikutuksia, joihin esimerkiksi kasvanut tilintarkastusviive ja kohonneet tilintarkastuksen kustannukset lukeutuvat. Muita odottamattomia tai ei-toivottuja vaikutuksia olivat tilintarkastajien vähentynyt ammatillinen skeptisyys KAM-seikkojen läsnä ollessa sekä johdon halukkuus jakaa taloudellista informaatiota tilintarkastajien kanssa (Gold & Heilmann, 2019). Huolta odottamattomista ja haitallisista vaikutuksista korostivat myös esimerkiksi Sirois, Bédard ja Bera (2017).

KAM-implemентаation vaikutuksia johdon raportointikäyttäytymiseen tutkivat puolestaan Gold, Heilmann, Pott ja Rematzki (2020). Uuden tilintarkastuskertomuksista löytyvän KAM-segmentin takia mahdollisesti vallitseva tilintarkastuksen parantunut läpinäkyvyys vaikuttaisi heidän mukaansa lisäävän johdon painetta olla toteuttamatta aggressiivista tilinpäätösraportointia, joka havaintona on heidän mukaansa linjassa aiemman psykologisen kirjallisuuden kanssa. KAM-raportoinnilla näyttäisi siis olevan potentiaalinen kyky parantaa taloudellisen raportoinnin laatua suitsemalla epätoivottua raportointikäyttäytymistä erityisesti tilinpäätösraportoinnin yhteydessä. Tämä potentiaalinen vaikutus taloudellisen raportoinnin laadun parantamiseen säilyy, vaikka itse KAM-segmentin informaationaallinen tarkkuus olisi heikkoa. Tutkijat pitävät informaation keskeisyyttä absoluuttista matemaattista tarkkuutta ratkaisevampana tekijänä. Lisäksi he jatkavat, että jo olosuhteet, jotka mahdollistavat tilintarkastusriskien kommunikoimisen kolmansille osapuolille vaikuttaisivat olevan riittävä motiivi johdolle välttää opportunistista raportointikäyttäytymistä keskeiseksi seikoiksi valittujen erien osalta, varsinaisen kommunikaatiosegmentin muotoilun ja tarkkuuden ollessa toissijaisia kiinnostuksenkohteita (Gold ym., 2020), joten vaikuttaisi siltä, että KAM-raportoinnilla on mahdollista edesauttaa laadukkaampaa taloudellista raportointia, joka voisi tarkoittaa esimerkiksi varovaisuuden periaatteen pieteettisempää noudattamista. Gold ym. (2020) totesivatkin tutkimuksensa johtopäätöksissä tutkimussubjektiansa johdon tehneen varovaisempia varauskirjauksia KAM-raportointivelvoitteen vallitessa.

Lisää syvyyttä KAM-raportoinnin kirjajaan tutkimuskenttään ovat tuoneet esimerkiksi Ferreira ja Morais (2020), joka myös osin liittyy Wuttichindanon ja Issarawornrawanich (2020) kanssa. Heidän tarkoituksenaan oli selvittää, vaikuttivatko tilintarkastuksen kohteena olevien PIE-yhteisöjen karakteristiikat raportoitujen keskeisten seikkojen absoluuttiseen volyyymiin. Tällä pystyttäisiin heidän mukaansa todentamaan ensinnäkin sitä, että standardinasetannan näkökulmasta KAM-segmentti olisi tehnyt tilintarkastuskertomuksista yhtiökohtaisesti spesifimpiä tarjoten aiempaa käyttökelpoisempaa tietoa kyseessä olevan yhtiön tilinpäätöstietojen käyttäjille. Toisekseen tutkimus voisi osoittaa tilinpäätöstietojen käyttäjille tilintarkastusraportoinnin läpinäkyvyyden parantuneen yhtiöiden ominaispiirteiden vaikuttaessa raportoitujen keskeisten seikkojen määrään. Tutkimuksessa tehtyjen havaintojen perusteella vaikuttaisi siltä, että raportoitujen KAM-seikkojen kappalemäärällä on positiivinen yhteys sekä tarkastuksen kohteena olevan yhtiön kompleksisuuden, että sen kanssa, onko tilintarkastuksen suorittanut suureen nelikkoon kuuluva yhtiö (ks. myös esim. Moroney ym., 2020). Tutkimuksesta tehtävien johtopäätösten mielekkyyttä heikentävät

kuitenkin tutkimuksen maantieteellinen sekä ajallinen kapeakatseisuus (Ferreira & Morais, 2020).

Myös Sirois, Bédard ja Bera (2017) ottivat hieman poikkeavan lähestymistavan arvioidessaan KAM-seikkojen raportoimisen vaikutusta tilintarkastuskertomusten informaatioarvoon tekemällä katseenseurantaan perustuvan tutkimuksen. Tutkijat manipuloivat kokeellisesti sekä KAM-seikkojen määrää (yksi tai kolme KAM-seikkaa), että formatointia, jolloin muutettiin sitä, että kerrottiinko seikan yhteydessä yleiskuvaus kyseistä seikkaa koskevista tilintarkastustoimenpiteistä, vai ei. Tutkimuksessaan he havaitsivat, että KAM-seikoilla on selvästi huomiota ohjaava vaikutus, sillä tilinpäätöksen käyttäjät suuntaavat huomionsa KAM-sektioon suhteellisen nopeasti ja käyttävät niihin suhteellisesti enemmän aikaa, kuin muun tilinpäätösinformaation lukemiseen. Jälkimmäisellä seikalla saattaa olla haitallisiakin sivuvaikutuksia, ja sen esiintyvyys korostui erityisesti silloin, kun lukijalle näytettiin enemmän kommunikoituja seikkoja: mitä enemmän seikkoja kertomuksella oli näkyvissä, sitä vähemmän lukija käytti suhteessa aikaa lukeakseen muuta tilinpäätösinformaatiota. He kuitenkin summaavat, että KAM-segmentin relevanssi tiedon lukijalle riippuu siitä, millä tasolla lukijan itsensä ymmärrys tilinpäätöstiedoista on: erityisesti KAM-seikoilla vaikuttaisi olevan huomiota ohjaava vaikutus silloin, kun tilinpäätöstiedon lukija ei ole erityisen perehtynyt taloudellisen raportoinnin ammattitermistöön, mutta tilanne saattaisi olla kokeneiden ammattilaisten kanssa toinen (Sirois ym., 2017).

Ong, Moroney ja Xiao (2021) puolestaan tutkivat raportoitujen KAM-seikkojen tunnistettavia piirteitä suhteessa siihen, miten ne vaikuttavat tilinpäätöstietojen ymmärrettävyyteen. Näiksi piirteiksi he tutkimuksessaan ennustivat ja tunnistivat luettavuuden helppouden ja kvantifioinnin, eli KAM-seikan esittämisen jollain tavalla mitattavassa muodossa. KAM-seikkojen luettavuus vaikutti lisäävän tilinpäätöstietojen ymmärrettävyyttä, ja kvantifiointi näytti vaikuttavan ymmärrettävyyteen useammalla, kuin yhdellä tavalla. Kun KAM-seikka oli helposti luettava, niin tällöin kvantifioitu esitysmuoto lisäsi tilinpäätöksen ymmärrettävyyttä entisestään, mutta silloin, kun KAM-seikka oli vähemmän helposti luettava, niin kvantifiointi puolestaan heikensi ymmärrettävyyttä. Näissä tapauksissa kvantifioinnin puuttuminen paransi ymmärrettävyyttä. Huonoin mahdollinen tilanne oli siis silloin, kun KAM-seikka oli heikosti luettava ja se oli esitetty kvantifioidussa muodossa. Keskeisenä johtopäätöksensä he esittävät, että KAM-seikat tarjoavat sidosryhmille eniten informaatioarvoa silloin, kun niiden luettavuus on hyvällä tasolla ja kvantifiointi ainoastaan silloin, kun edellä mainittu ehto täyttyy. He toteavat, että KAM-segmentin käytettävyyttä tilinpäätöstietojen käyttäjille riippuu huomattavissa määrin siitä, *miten* KAM-seikat on tilintarkastuskertomuksella kommunikoitu ja korostavat, että tilintarkastajia usein rohkaistaan välttämään toistuvaisinformaatiota (Ong ym., 2021), joka on myös tämän tutkimuksen kannalta keskeinen käsite (ks. alaluku 1.2).

Aiemmin mainittua, olennaista estimaatti-informaatiota ja sen tarkastusta suhteessa KAM-raportointiin kokeneiden tilintarkastajien keskuudessa tutkivat muiden muassa Ratzinger-Sakel ja Theis (2017). Kaksi muuttujaa oli tutkimusasetelmassa koodattu dikotomisesti: KAM-arviointi (läsnä/ei läsnä) sekä

asiakkaan suunnalta tuleva paine (korkea/matala). Tutkimukseen osallistui ainoastaan suureen nelikkoon kuuluvien tilintarkastusyhteisöjen tilintarkastajia ja näiden ammatillista skeptisyyttä testattiin koskien kuvitellun tilintarkastusasiakkaan liikearvon arvonalentumistestaukseen liittyvää tilinpäätöshetken kirjanpito-käsittelyä. Keskeisinä havaintoinaan he toteavat, että kokeneet tilintarkastajat vaikuttivat hyödyntävän merkittävässä määrin vähemmän ammatillista skeptisyyttä asiakkaan toiveisiin silloin, kun KAM-arviointi oli läsnä, verrattuna tilanteeseen, jossa KAM-arviointia ei tarvinnut tehdä. Tämä implikoi heidän mukaansa sitä, että kokeneetkin tilintarkastajat ovat taipuvaisia suhtautumaan asiakkaidensa aggressiiviseen raportointikäyttäytymiseen silloin, kun KAM-seikoja ollaan raportoimassa. Tämä vaikutus syntyi heidän uskoakseen siitä, että KAM-julkilausumat tarjoavat riittävän varmuuden siitä, että keskeisistä asioista on raportoitu adekvaatisti tilinpäätöstietojen käyttäjille. Asiakkaan suunnalta tulevalla paineella (toinen kontrolloitu muuttuja) ei puolestaan vaikuttanut olevan merkittävää vaikutusta tilintarkastajien käyttäytymiseen. Tätä vastoin havaittiin, että ammatillinen skeptisyys vaikutti olevan jopa tiukempaa erityisesti silloin, kun asiakkaan suunnalta annettu paine oli korkealla tasolla (Ratzinger-Sakel & Theis 2017).

Coram ja Wang (2020) tutkivat KAM-raportoinnin implementaation ja tilinpäätösstandardien noudattamisen tarkkuuden suhdetta tilintarkastuksen odotuskuiluun (ks. alaluku 2.7). Tutkimuksessaan he kartoittivat, että miten eroavaisuudet ISA 701-standardin tarkkuudessa vaikuttavat tilinpäätöstietojen käyttäjien kokemuksiin tilintarkastuksesta, joka on läheisesti kytkettävissä tilintarkastuksen odotuskuiluun (ks. esim. Jennings ym., 1993). Tutkimuksessaan Coram ja Wang havaitsivat, että noudattamalla tarkasti ISA 701-standardin mukaista KAM-raportointia, tilintarkastuksen odotuskuilua ei oikeastaan saatu kavennettua, joka vaikuttaisi olevan ristiriidassa esimerkiksi Pajunen ym. (2019) tulosten kanssa. He korostavatkin tämän tuloksen olevan linjassa muun aiemman kirjallisuuden kanssa (esim. Mock, 2013; Gutierrez, Minutti-Meza, Tatum & Vulhceva; Lennox, Schmidt & Thompson, 2019). Coram ja Wangin tutkimuksessa tilintarkastuksen odotuskuilu on jaettu Porterin (1993) teoreettisen viitekehyksen mukaisesti *suoriutumiskuiluun* ja *kohtuullisuuskiluun* (ks. alaluku 2.7), ja näistä jälkimmäiseen he totesivat tutkimuksensa tulosten antavan viitteitä jopa ei-toivotuun suuntaan: he argumentoivat KAM-raportoinnin jopa kasvattavan kohtuullisuuskuilua. Coram ja Wang summaavatkin, että tilintarkastuksen odotuskuilu ei ole ilmiö, jota saataisiin poistettua tai kavennettua ainoastaan lisäämällä ylimääräisiä raportointivaatimuksia (Coram & Wang, 2020), joka vaikuttaisi olevan linjassa esimerkiksi Lin (2017) sekä Vanstraelen ym. (2011) havaintojen kanssa. Huolta KAM-raportoinnin ei-toivotuista vaikutuksista nostivat lisäksi esille esimerkiksi Gold ja Heilmann (2019) sekä Sirois, Bédard ja Bera (2017).

3.5 KAM-tutkimus Suomessa

Vaikka tilintarkastus vaikuttaisi olevan Suomessa suosittu tutkimusalue, niin tarkastuksen kannalta keskeisiin seikkoihin keskittynyt tutkimus vaikuttaisi Suomessa olevan verraten harvinaista, joskin aihepiirin ympäriltä löytyy lukuisia opinnäytetyö-tasoisia tutkielmia, muiden muassa Torvinen (2017), Jalonen (2018), Virtanen (2018), Vääräniemi (2020) ja Käyhkö (2021). Pintapuolisesti läpikäytyjä pro gradu -tutkielmia vaikuttaisi yhdistävän se, että ne ovat kaikki tarkastelleet kohtalaisen lyhyttä aikaväliä ja ne käsittelevät KAM-raportointia suhteellisen yleisellä tasolla.

Seikkaperäisen tiedonhaun jälkeen vaikuttaisi siltä, että KAM-raportoinnista olisi Suomessa kirjoitettu ainoastaan kaksi vertaisarvioitua tutkimusta: Pajunen, Rautiainen ja Saastamoinen (2019): *Paraneeko tilintarkastuksen laatu keskeisten seikkojen raportoisella tilintarkastuskertomuksessa? Tilintarkastajien näkökulma.* sekä Rautiainen, Saastamoinen ja Pajunen (2021): *Do key audit matters (KAMs) matter? Auditor's perceptions of KAMs and audit quality in Finland.* Pajunen ym. (2019) tutkimusartikkelissa tutkittiin KAM-raportointia Suomessa. Artikkelin tarkoituksena oli analysoida, ovatko suomalaiset tilintarkastajat kokeneet tilintarkastuksen laadun parantumista KAM-raportoinnin voimaantumisen myötä. Kyselytutkimusten tulosten tilastollisen analysoinnin perusteella he totesivat, että ISA 701:n mukaiset uudistukset oli Suomessa koettu kaiken kaikkiaan hieman negatiivisesti. Tätä voisi heidän mukaansa selittää se, että Suomessa on aiemminkin nähty standardiuudistuksia, joiden hyödyntäminen Suomen oloissa ole välttämättä mielekäästä. Kyselytutkimuksen perusteella löydettiin kuitenkin viitteitä siitä, että KAM-raportointi lisäisi luottamusta tilintarkastukseen, pienentäisi odotuskulua ja toisi tiedonkäyttäjille lisäarvoa (Pajunen ym., 2019). Rautiainen ym. (2021) tutkimus puolestaan tarkentaa Pajunen ym. (2019) tekemiä huomioita käsittelemällä samaa aineistoa hieman erilaisilla regressio- ja faktoriratkaisuilla. Tulokset näiden tutkimusten välillä olivat siten yhteneväisiä.

Edellä kuvattujen asioiden pohjalta voidaan varovaisesti todeta, että KAM-tutkimuksen ollessa kansainvälisellä tilintarkastuksen tutkimuskentällä verraten yleistä, niin Suomessa kyseessä on kohtalaisen vähän tutkittu aihepiiri, ja KAM-tutkimus vaikuttaisikin kaipaavan lisää kotimaista akateemista mielenkiintoa ja tutkimusta.

4 EMPIIRINEN OSUUS

4.1 Taustaa

Tämän pääluvun tarkoituksena on esitellä tutkielman keskeinen aineisto, sekä tapa, joilla aineisto on kerätty ja miten sitä on käsitelty. Lisäksi tässä pääluvussa avataan ne määrälliset ja laadulliset menetelmät, joilla aineistonkeruun perusteella tehtyjä havaintoja analysoidaan. Empiirisen osuuden lopussa, alaluvusta 4.3 eteenpäin, on tarkoituksena jäsenellä aineiston analysoinnin perusteella tehtyjä havaintoja diskursiivisesti ja mallintaa niitä taulukoin ja kuvioin.

4.2 Aineisto ja menetelmät

4.2.1 Aineisto

Tämän tutkimuksen perusjoukko koostuu Helsingin pörssin päälistalla (OMX Helsinki) vuosina 2016–2022 listautuneina olleista pörssiyrityksistä. Perusjoukosta on rajattu pois ne yhtiöt, jotka ovat joko 1) tulleet päälistalle edellä mainitun aikavälin aikana, taikka 2) poistuneet päälistalta edellä mainitun aikavälin aikana. Tällä perusjoukon rajauksella pyritään tulosten yhtenäistämiseen.

Tutkimuksen aineisto puolestaan on valikoitu perusjoukosta. Aineistoon valikoituivat niiden päälistan pörssiyritysten tilintarkastuskertomukset, joiden tilintarkastusyhteisö oli vaihtunut aikavälillä 2016–2022. Vuosi 2016 oli ensimmäinen vuosi, jolloin KAM-seikkojen raportointi oli julkisen kaupankäynnin kohteena oleville yrityksille pakollista. Tarkoituksena on kuitenkin tutkia muutoksia KAM-raportoinnissa tilintarkastusyhteisön vaihtuessa, ei vuoden 2016 tilintarkastuskertomuksille ole olemassa mielekästä vertailukohtaa, vaikka yhteisö olisikin kauteen 2015 nähden vaihtunut. Näistä syistä vuonna 2016 vuodesta 2015 annetut tilintarkastuskertomukset on rajattu aineiston ulkopuolelle.

Aineistoon valikoituneet tilintarkastuskertomukset on haettu aineiston yhtiöiden omilta verkkosivuilta, sillä listayhtiöiden tilinpäätösdokumentit ovat kansallisen lainsäädännön (Arvopaperimarkkinlaki) mukaan julkisia dokumentteja ja täten kohtalaisen helposti elektronisesti saatavilla. Aineiston yhtiöistä haettiin ja luettiin myös tarvittaessa muuta tilinpäätösinformaatiota sekä vuosija toimintakertomustietoja siinä määrin, kuin laadulliselle analysoinnille oli tarvetta. Lisäksi yhtiöistä haettiin täydentäviä tietoja Nasdaq:n verkkosivuilta (www.nasdaqomxnordic.com) havaintojen esittämisen tueksi.

Ensimmäinen vaihe oli hakea Nasdaq:n verkkosivulta (www.nasdaqomxnordic.com; osakkeet; listayhtiöt; Nasdaq Helsinki) ajantasainen listaus Helsingin pörssin päälistalla heinäkuussa 2023 kaupankäynnin kohteena olevien yritysten osakkeista. Näin saatu populaation alkuperäinen koko oli 141 yhtiötä.

Seuraavaksi joukosta poistettiin saman yhtiön useammat osakesarjat, jonka jälkeen populaatioon jäi jäljelle 134 yhtiötä. Ne seitsemän yhtiötä, joiden toiset osakesarjat poistettiin, olivat Kesko Oyj (KESKOA/KESKOB), Metsä Board Oyj (METSÄ/METSB), Orion Oyj (ORNAV/ORNBV), SSAB (SSABAH/SSABBH), Stora Enso Oyj (STEAV/STERV), Ålandsbanken (ALBAV/ALBBV) sekä Oriola Oyj (OKDAV/OKDBV). Kahdenkertaisten osakesarjojen poistaminen on perusteltua, sillä osakesarjat koskevat yhtä ja samaa yhtiötä, ja niiden sisällyttäminen vääristäisi aineiston kvantitatiivista analysointia. Lisäksi aineistosta karsittiin pois Helsingin pörssin päälistan yhtiöt, joiden tilintarkastuskertomus annetaan jossain muualla kuin Suomessa. Tällä rajauksella pyritään myös tulosten ja niistä tehtävien johtopäätösten mielekkyyden yhtenäistämiseen. Tällaisia yhtiöitä olivat Nordea Bank Abp (NDAFI), SSAB (SSABAH/SSABBH), Telia Company (TE-LIA1), AS Tallink Grupp FDR (TALLINK) ja Sotkamo Silver AB (SOSI1). Edellä mainituista yhtiöistä muiden kuin AS Tallink Grupp FDR:n kertomukset annettiin Ruotsissa. AS Tallink Grupp FDR:n tilintarkastuskertomukset puolestaan allekirjoitettiin Tallinnassa. Yksittäistapauksena aineistosta poistettiin Koskisen Oyj (KOSKI), joka listautui pörssiin vasta aivan vuoden 2022 lopulla. Kyseisellä yhtiöllä ei täten ole olemassa tilintarkastuskertomuksia, joissa olisi raportoitu tarkastuksen kannalta keskeisiä seikkoja. Toisena yksittäistapauksena aineistosta poistettiin Alisa Pankki Oyj, joka syntyi Evli Pankki Oyj:n ja Fellow Finance Oyj:n sulautumisen seurauksena vuoden 2022 aikana. Myöskään Alisa Pankki Oyj:llä ei ole mielekkäitä vertailutietoja. Kolmantena yksittäistapauksena aineistosta poistettiin Wetteri Oyj, joka syntyi Soprano Oyj:n kanssa tehdyn yritysjärjestelyn seurauksena vuoden 2022 aikana, joten mielekkäitä vertailutietoja ei ole olemassa. Yllä esiteltyjen rajausten jälkeen yhtiömäärä putosi aiemmin mainitusta 134 yhtiöstä yhteensä 126 yhtiöön.

Tilintarkastusyhteisön vaihtumista tutkittiin käymällä kunkin yhtiön verkkopalveluista noudetut tilintarkastuskertomukset yksitellen manuaalisesti läpi. Mikäli kahden peräkkäisen tilikauden välillä tilinpäätösmerkinnän ja tilintarkastuskertomuksen allekirjoittava tilintarkastaja ja tilintarkastusyhteisö oli vaihtunut (ks. alaluku 2.6), tarkoitti tämä tutkimuksen kannalta olennaista tilintarkastusyhteisön vaihtumista ja se liputettiin myöhempää analysointia varten. Kaiken kaikkiaan tilintarkastuskertomuksia käytiin yllä mainitut rajaukset huomioon ottaen yhteensä 864 kappaletta. Tarkasteluajavälillä 2016 – 2022 tilintarkastusyhteisön vaihdoksia havaittiin yhteensä 50 yhtiössä. Näistä mainittava erityistapaus vaikutti olevan Etteplan Oyj:n (ETTE) vuosien 2018 – 2019 välinen muutos, jolloin tilintarkastus muuttui KPMG:n sekä DFK Finland Oy:n välisestä yhteistarkastuksesta (*joint audit*) ainoastaan KPMG:n tarkastukseksi. Näin ollen tutkittavia tilintarkastuskertomuksia oli yhteensä 100 kappaletta. Yhtiöt, joissa vaihdokset havaittiin, on järjestetty alle Taulukkoon 1 aakkosjärjestykseen sekä esitetty yhteisön vaihtumisaikaväli yhtiön nimen vieressä. Taulukko on lisäksi esitetty tarkemmin tutkimuksen liitteissä (Liite 2).

Yhtiön nimi	Vaihtumisaikaväli
Afarak Group	2020 – 2021

Apetit Oyj	2020 – 2021
Aspo Oyj	2019 – 2020
CapMan Oyj	2017 – 2018
Cargotec Oyj	2020 – 2021
Caverion Oyj	2017 – 2018
Digia Oyj	2021 – 2022
Dovre Group Oyj	2017 – 2018
Etteplan Oyj	2018 – 2019
Evli Oyj	2016 – 2017
Finnair Oyj	2019 – 2020
Fiskars Oyj Abp	2018 – 2019
Glaston Oyj Abp	2019 – 2020
HKScan Oyj	2017 – 2018
Honkarakenne Oyj	2017 – 2018
Huhtamäki Oyj	2019 – 2020
Incap Oyj	2021 – 2022
Innofactor Plc	2018 – 2019
Investors House Oyj	2017 – 2018
Kemira Oyj	2018 – 2019
Kesko Oyj	2019 – 2020
Kesla Oyj	2021 – 2022
KONE Oyj	2020 – 2021
Lassila & Tikanoja Oyj	2021 – 2022
Marimekko Oyj	2017 – 2018
Martela Oyj	2019 – 2020
Neste Oyj	2020 – 2021
NoHo Partners Oyj	2018 – 2019
Nokia Oyj	2019 – 2020
Nokian Renkaat Oyj	2020 – 2021
Olvi Oyj	2018 – 2019
Oriola Oyj	2017 – 2018
Orion Oyj	2017 – 2018
Outokumpu Oyj	2016 – 2017
Ovaro Kiinteistösi joitus Oyj	2020 – 2021
Panostaja Oyj	2020 – 2021
Ponsse Oyj	2019 – 2020
Raisio Oyj	2021 – 2022
Revenio Group Oyj	2016 – 2017
Saga Furs Oyj	2018 – 2019
Sampo Oyj	2020 – 2021
Sanoma Oyj	2016 – 2017
Stockmann Oyj Abp	2020 – 2021
Stora Enso Oyj	2018 – 2017
Tecnotree Oyj	2018 – 2019

Teleste Oyj	2020 – 2021
TietoEVRY Oyj	2017 – 2018
Tokmanni Group Oyj	2018 – 2019
Uponor Oyj	2019 – 2020
Wärstilä Oyj Abp	2016 – 2017

TAULUKKO 1 Tilintarkastusyhteisöjen vaihdokset 2016 – 2022.

4.2.2 Menetelmät

Tämän pro gradu -tutkielman tutkimuksen kohteena ovat Helsingin pörssin päälistalla julkisen kaupankäynnin kohteena olevien pörssiyritysten tilintarkastuskertomukset, jotka ajoittuvat tilintarkastusyhtiön vaihtumisajankohtaan ja jotka ovat annettu Suomessa. Tilintarkastuskertomuksista paikannetaan sekä ennen vaihdosta että vaihdoksen jälkeen tarkastuksen kannalta keskeiset seikat (KAM-seikat), ja näiden muutokset havainnoidaan vertailemalla ennen vaihdosta kommunikoituja KAM-seikkoja vaihdoksen jälkeen kommunikoituihin KAM-seikkoihin. Alaluvussa 4.2.1 kerrotun mukaisesti edellä mainittuja tilintarkastusyhteisön vaihdoksia havaittiin aikavälillä 2016–2022 yhteensä 50 kappaletta. Näistä vaihdoksista analysoitavaksi saatiin siten yhteensä 100 tilintarkastuskertomusta KAM-seikkoineen.

Tutkimus toteutetaan laadullisena tutkimuksena, ja koska KAM-seikat esitetään tilintarkastuskertomuksilla sanallisessa muodossa (ks. esim. alaluku 2.9), niin edellä mainituista tilintarkastuskertomuksista (N=100) löytyviä KAM-seikkoja on mielekästä analysoida esimerkiksi Tuomen ja Sarajärven (2018) määrittelemällä sisällön erittelyllä, joka perustuu yhdysvaltalaisen laadullisen tutkimuksen perinteen näkökulmaan. Tuomen ja Sarajärven kirjassa sisällön erittelyllä tarkoitetaan dokumenttien analyysia, jossa tekstin sisällöstä pyritään luomaan kvantitatiivinen, eli täsmällinen ja laskennallinen, kuva. Lisäksi esimerkiksi Malmberg (2020) kuvaa sisällön erittelyn soveltuvan laadullisten sisältöjen kvantifioimiseen ja että sen tavoite on mahdollistaa keskenään vertailukelpoisten havaintojen ja siten yleistysten tekeminen (ks. myös esim. Berelson, 1952). Kvantitatiivista sisällön erittelyä limitetään myös kvalitatiivisemmän sisällönanalyysin kanssa. Sisällönanalyysia Tuomi ja Sarajärvi (2018) kuvaavat analyysiksi, jolla dokumentteja analysoidaan ”systemaattisesti ja objektiivisesti”. Vastaavaa määritelmää sisällönanalyysista käyttivät esimerkiksi Kyngäs ym. (2011). Dokumentteiksi Tuomi ja Sarajärvi kuvaavat miltei mitä tahansa kirjoitetussa muodossa julkaistua tai kirjoitettuun muotoon saatettua materiaalia. Kyseisellä analyysimenetelmällä arvioitavasta ilmiöstä, eli tämän tutkimuksen kontekstissa KAM-seikkojen raportoinnin muutoksista, pyritään luomaan yleinen ja tiivistetty kuva kerätyn aineiston perusteella. Havaittuja muutoksia järjestellään muiden muassa yritysten kokoluokan, toimialan, tilintarkastusyhteisön sekä dikotomisesti koodatun päävastuullisen tilintarkastajan sukupuolen perusteella, jolla vaikuttaisi olevan ainakin jonkin verran vaikutusta tilintarkastajan raportointiin (ks. esim. Wuttichindanon & Issarawornrawanich, 2020; Abdelfattah, Elmahgoub &

Elamer, 2020; Hussin, Salleh, Ahmad & Rahmat, 2022; Muñoz-Izquierdo, Navallas, Camacho-Miñano & del Campo, 2023).

Aineiston käsittelymenetelmien ensimmäinen vaihe on siten tilintarkastusyhteisön vaihdoksien yhteydessä havaittujen KAM-seikkojen muutosten saattaminen yhteismitalliseen, kvantitatiiviseen ja vertailtavaan muotoon (sisällön erittely). Toisessa vaiheessa ne keskeisten seikkojen muutokset, jotka liittyvät esimerkiksi markkinavetoihin ilmiöihin, kuten merkittäviin yrityskauppoihin tai fuusioihin, pystyttäisiin rajaamaan pois niin, ettei kyseisiä muutoksia voisi assosoida suoraan tilintarkastusyhteisön vaihtumiseen liittyviksi. Tällä pyritään siihen, että tuloksista tehtävien johtopäätösten taustalla vaikuttavista tekijöistä voitaisiin suodattaa sellaiset raportoitujen KAM-seikkojen muutokset, jotka olisivat tapahtuneet ilman tilintarkastusyhteisön vaihtumistakin. Sisällönanalyysimenetelmää sovelletaan siis niin, että kunkin havaitun KAM-seikan muutoksen perusteita arvioidaan sekä tilintarkastuskertomuksen että kyseessä olevan yhtiön vuosikertomus- ja tilinpäätöstietojen pohjalta. Lisäsyvyyttä sisällönanalyysin ja sisällön erittelyn limittämiseen haetaan sillä, että havaittuja KAM-seikkojen muutoksia pyritään myös assosioimaan niitä koskevan yhtiön ominaispiirteisiin, joilla ainakin Wuttichindanon ja Issarawornrawanich (2020) sekä Ferreira ja Moraes (2020) mukaan on vaikutusta KAM-seikkojen raportointiin.

Tuomi ja Sarajärven (2018) mukaan esimerkiksi Miles ja Huberman (1994) kuvaavat aineistolähtöistä laadullista aineiston analyysia kolmivaiheiseksi prosessiksi, johon kuuluu

- aineiston redusointi, eli pelkistäminen,
- aineiston klusterointi, eli ryhmittely ja
- aineiston abstrahointi, eli teoreettisten käsitteiden luominen.

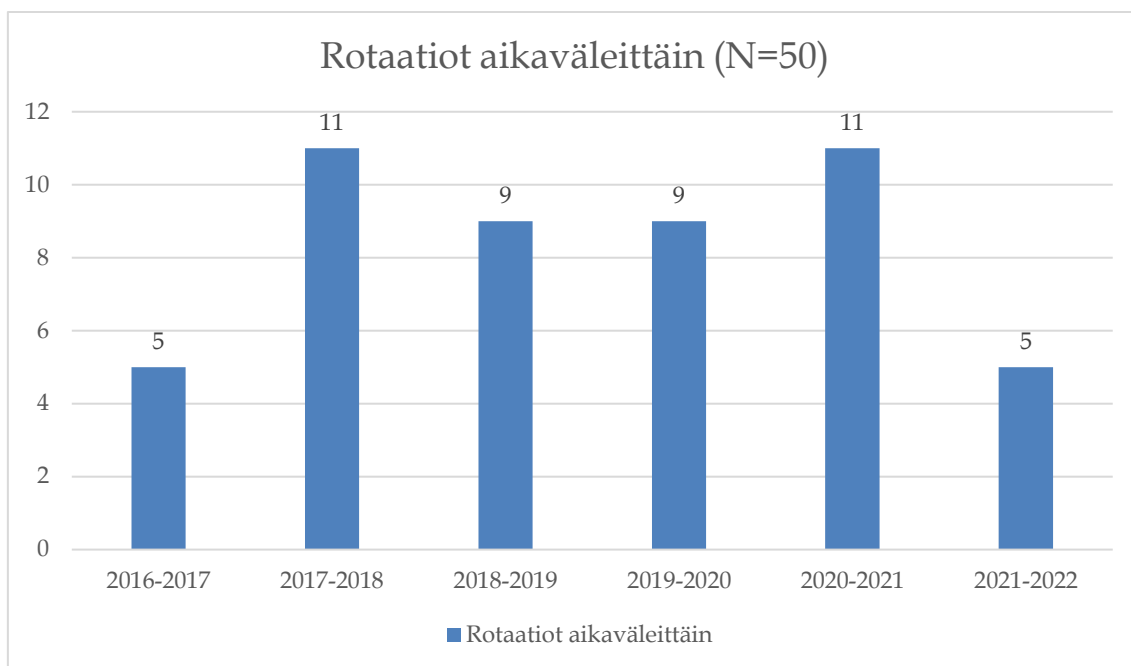
Redusointivaiheessa alkuperäisestä aineistosta karsitaan kaikki tutkimukselle epäolennainen pois, eli tämän tutkimuksen kontekstissa havaituista KAM-seikoista poistetaan ylimääräinen teksti ja seikat pyritään tiivistämään yhteen lauseeseen tai sanaan. Aineiston klusterointi tarkoittaa puolestaan sitä, että redusoidut havainnot yhdistetään omiksi, yksiselitteisiksi ryhmiksi. Tässä tutkimuksessa se tarkoittaa sitä, että raportoidut KAM-seikat pyritään ryhmittelemään mahdollisimman tiiviisti, käyttäen suuntaviivoina PRH:n julkaisemia listayhtiöiden raportoitujen keskeisten seikkojen seurantaraportteja vuosilta 2018 – 2019 sekä 2019 – 2020 (Liite 4 ja Liite 5). Laadullisen aineiston analyysin kolmatta osaprosessia eli aineiston abstrahointia ei tämän tutkimuksen tapauksessa tarvita, sillä aineisto on redusoinnin ja klusteroinnin jälkeisessä muodossa jo varsin hyvin analysoitavissa. Tämä käsittelytapa mukailee myös Miles ja Hubermanin (1994, 10) data-analyysin virtausmallia (*flow model*), jossa data 1) redusoidaan, 2) muotoillaan esiteltäväksi ja josta 3) tehdään johtopäätöksiä.

4.3 Aineiston analysointi ja tulokset

Tämän tutkimuksen kannalta olennaisia murroskohtia eli tilintarkastajarotaatiota havaittiin yhteensä 50 Helsingin pörssin päälistan yhtiössä aikavälillä 2016–2022. Alaluvussa 4.3.1 aineistoa ensin analysoidaan yleisesti, jonka tarkoituksena on syventää ymmärrystä siitä, missä ja milloin tilintarkastajarotaatioita on tapahtunut. Alaluvussa 4.3.2 puolestaan esitellään tuloksia, eli varsinaiset muutokset KAM-seikoissa, niiden taulukointi ja analysointi.

4.3.1 Tilintarkastajarotaatiot

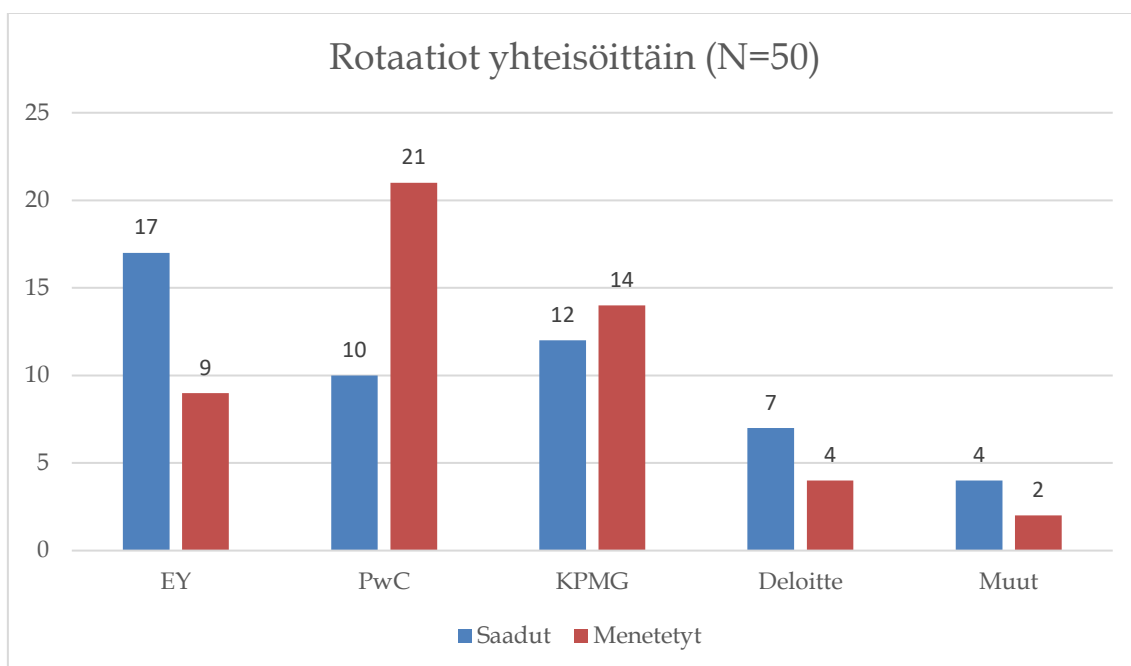
Tässä alaluvun alaluvussa esitetään havaitut tilintarkastajarotaatiot graafisesti 1) aikavälien mukaan (Kuvio 4), 2) tilintarkastusyhteisön mukaan (Kuvio 5), 3) kokuokan (markkina-arvo) mukaan (Kuvio 6), sekä 4) toimialan mukaan (Kuvio 7) jaoteltuina. Kuviossa 4 on esitetty tilintarkastajarotaatioiden (N=50) jakautuminen aikaväleittäin.

KUVIO 4 Tilintarkastajarotaatiot aikaväleittäin 2016–2022.

Suurin määrä havaintoyhtiöissä todetuista tilintarkastajarotaatioista on sijoittunut vuosien 2017 ja 2018 sekä 2020 ja 2021 välille, kun taas pienimmät määrät rotaatioita havaittiin aikaväleillä 2016–2017 ja 2021–2022. Noin 30 % kaikista havainnoista osui aikaväleille 2017–2018 ja 2020–2021. Vuosien 2018 ja 2021 välissä tapahtui puolestaan noin 57 % kaikista rotaatioista. Kullakin havaintoyhtiöllä tilintarkastajarotaatioita oli tapahtunut tutkimusaikavälillä 2016–2022 ainoastaan yhden kerran, joka voisi kieliä siitä, että julkisen kaupankäynnin kohteena

olevissa yhtiöissä tilintarkastusyhteisöä ei lähdetä vaihtamaan suurella frekvenssillä, vaikka toimikauden ensimmäisinä vuosina havaittaisiinkin ongelmia (ks. esim. Cameran ym., 2015). Rotaatioita tapahtui pääasiallisesti suureen nelikkoon kuuluvien tilintarkastusyhteisöjen välillä, mutta joitakin rotaatioita tapahtui myös niin, että tilintarkastusasiakas oli siirtynyt pois pienemmältä yhteisöltä tai vaihtoehtoisesti siirtyi suuresta yhteisöstä pienemmän yhteisön tilintarkastusasiakkaaksi. Kullekin suureen nelikkoon kuuluvalle yhtiölle on annettu oma pylväänsä, mutta kaikki loput tilintarkastusyhteisöt on selkeyden nimissä niputettu pylvääseen ”Muut”. Sellaisia tilintarkastajarotaatioita, joissa asiakasyritys olisi siirtynyt pienemmän tilintarkastusyhteisön palveluiden piiristä toisen pienemmän tilintarkastusyhteisön asiakkaaksi, ei havaittu lainkaan. Tilintarkastusyhteisökohtaista rotaatiojakaumaa havainnollistaa Kuvio 5.

KUVIO 5 Tilintarkastajarotaatiot yhteisöittäin 2016 – 2022.

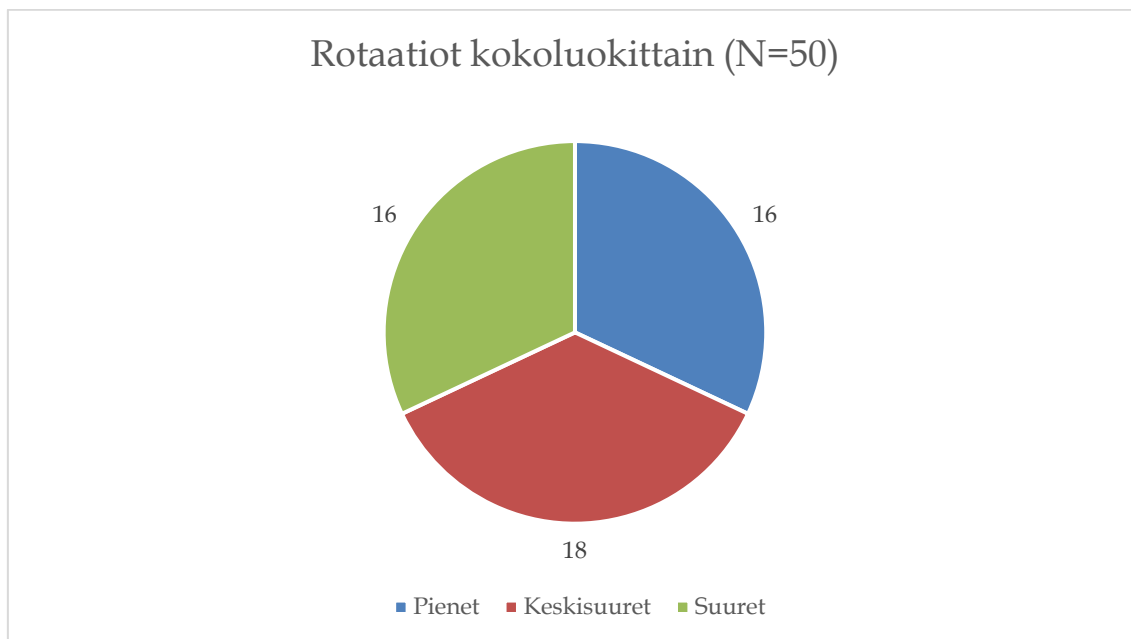
Aikavälillä 2016 – 2022 uusien saatujen asiakkaiden lukumäärällinen voittaja vaikuttaisi taulukoinnin mukaan olevan EY sekä suurin häviö PwC. Aineistonkeruuvaiheessa selvitettiin myös tilintarkastusrotaation vaikutus havaintoyhtiön raportoimiin tilintarkastuksen kustannuksiin, jotka löytyivät pääasiallisesti konsernin tuloslaskelman liitetiedoista, liiketoiminnan muiden kulujen ryhmästä. Koko aineiston keskimääräinen muutos tilintarkastuskustannuksissa oli hieman alle 17 000 euroa negatiivinen, eli vaikuttaisi siltä, että tilintarkastusrotaatiolla oli tässä tutkimuksessa tilintarkastuskustannuksia laskeva vaikutus, joka vaikuttaisi olevan ristiriidassa esimerkiksi Cameran ym. (2015) havaintojen kanssa. Suurimmat yksittäiset muutokset tilintarkastuskustannuksissa havaittiin kuitenkin suuren markkina-arvon (markkina-arvo yli miljardi euroa) pörssi-yhtiöissä, joissa tilintarkastusyhteisö vaihtui suureen nelikkoon kuuluvasta tilintarkastusyhteisöstä toiseen suureen nelikkoon kuuluvaan tilintarkastusyhteisöön. Nämä yhtiöt

olivat KONE Oyj (KNEBV), Wärtsilä Oyj Abp (WRT1V) sekä Nokia Oyj (NOKIA), mutta jokaisen kohdalla muutos tilintarkastuskustannuksissa oli negatiivinen, eli yhtiön uusi tilintarkastusyhteisö oli ainakin ensimmäisenä toimikautenaan veloittanut vähemmän tilintarkastuspalveluistaan, kuin vanha tilintarkastusyhteisö oli veloittanut omista palveluistaan viimeisenä toimikautenaan. Merkittävimmät tilintarkastuskustannusten kasvut nähtiin puolestaan keskisuudessa (markkina-arvo yli 150 miljoonaa, mutta alle miljardi euroa) Stockmann Oyj Abp:ssa (STOCKA) ja suuressa TietoEVRY Oyj:ssä (TIETO), joista kummankin tilintarkastuskustannukset kasvoivat rotaation jälkeen noin 300 tuhatta euroa. Pienten yhtiöiden kokoluokassa (markkina-arvo alle 150 miljoonaa euroa) tilintarkastuskustannukset vaikuttivat keskiarvolla mitattuna pääasiallisesti hieman laskeneen. Merkittävä kustannusten muutos pienissä yhtiöissä havaittiin kuitenkin Afarak Group Oyj:n (AFAGR) kohdalla, jossa tilintarkastusyhteisö vaihdettiin suureen nelikkoon kuuluvasta EY:stä suureen nelikkoon kuulumattomaan Tietotili Audit Oy:hyn. Tilintarkastuskustannukset laskivat kyseisessä tapauksessa yhteensä noin 405 euroa. Tilintarkastuskustannusten muutoksia havainnollistetaan kokoluokittain Taulukossa 2. Tilintarkastuspalkkioiden muutokset on lisäksi esitetty yhtiöittäin tämän tutkimuksen liitteissä, Liitteessä 3.

Kokoluokka	Palkkiot ennen rotaatiota, keskiarvo, 1000 €	Palkkiot rotaation jälkeen, keskiarvo, 1000 €	Muutos	Muutos %
Pienet	186,69	166,00	- 20,69	- 11,08 %
Keskisuuret	304,14	323,91	+ 19,77	+ 6,50 %
Suuret	3.225,13	3.162,50	- 62,63	- 1,95 %
Kaikki yhteensä (ka)	1.238,65	1.217,47	- 21,18	- 1,71 %

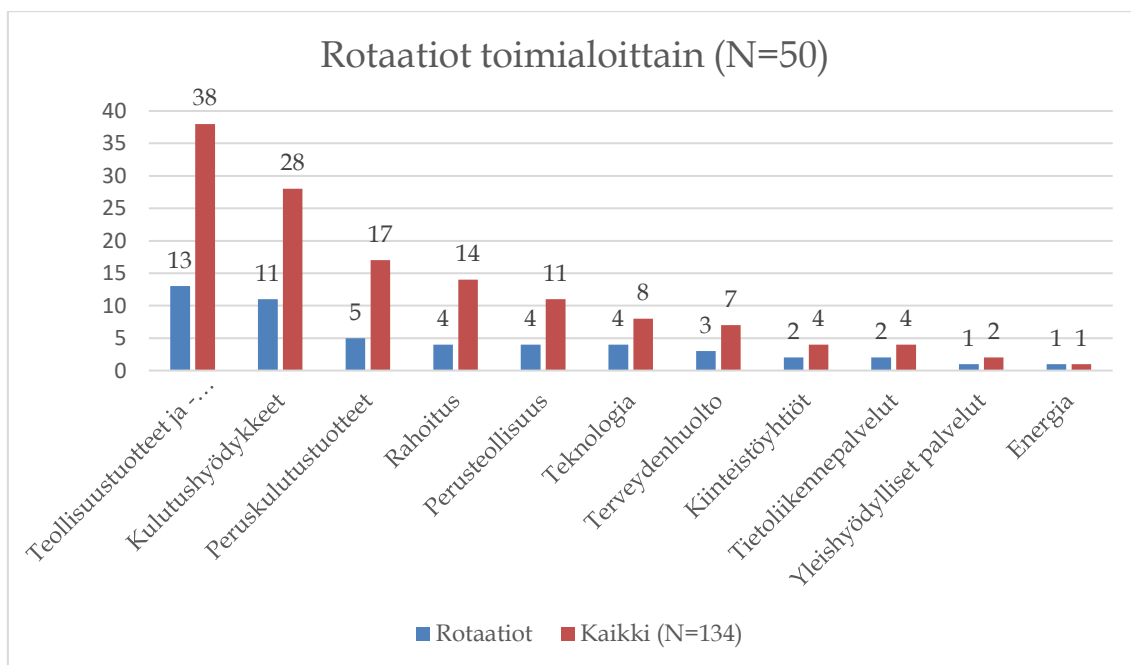
TAULUKKO 2 Tilintarkastuspalkkioiden muutos 2016 – 2022.

Lisäksi alla Kuviossa 6 on havainnollistettu tilintarkastajarotaatioiden jakautumista aikavälillä 2016 – 2022 havaintoyhtiöiden kokoluokittain. Kuvion 6 mukaisesti tilintarkastajarotaatioita vaikutti tapahtuneen tasaisesti havaintoyhtiöiden kokoluokasta riippumatta, mutta suurin määrä rotaatioita tapahtui (N=18) keskisuurten yritysten (markkina-arvo yli 150 miljoonaa, mutta alle miljardi euroa) joukossa. Pienten yritysten (markkina-arvo alle 150 miljoonaa euroa) ja suurten yritysten (markkina-arvo yli miljardi euroa) keskuudessa puolestaan tapahtui saman verran rotaatioita (N=16) tutkimusaikavälillä 2016 – 2022. Jakauma voisi kieliä siitä, että ainakaan Suomessa julkisen kaupankäynnin kohteena olevien yhtiöiden kontekstissa tilintarkastajarotaatio ei ole muita kokoluokkia yleisempää minkään tietyn kokoluokan yhtiöissä. Tämän johtopäätöksen yleistettävyyttä heikentää kuitenkin suhteellisen lyhyt tutkimusaikaväli.

KUVIO 6 Tilintarkastajarotaatiot kokoluokittain 2016 – 2022.

Lopuksi rotaatioita on vielä analysoitu toimialoittain, jota havainnollistaa alla Kuvio 7. Kuvio on järjestetty niin, että kullekin toimialalle (N=11) on annettu oma palkkiparinsa, joista vasemmanpuoleinen vastaa havaittuja rotaatioita toimialalla ja oikeanpuoleinen vastaa kyseisen toimialan kaikkien yritysten lukumäärää Helsingin pörssin päälistalla.

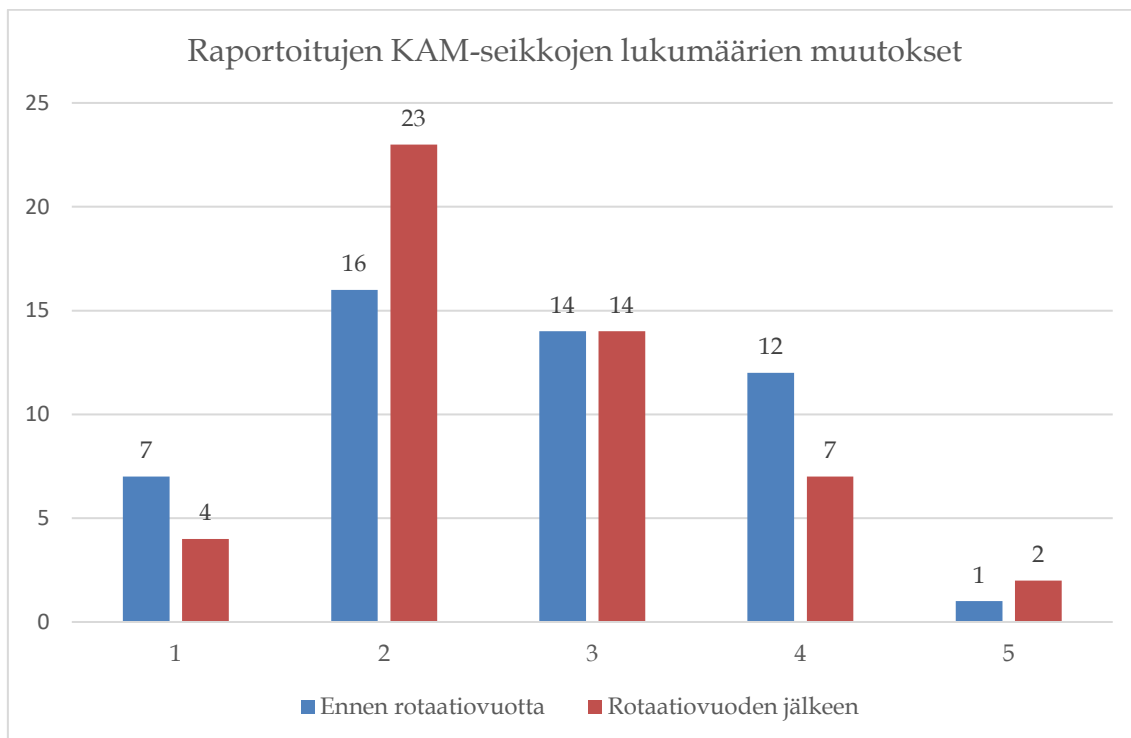
KUVIO 7 Tilintarkastajarotaatiot toimialoittain 2016 – 2022.

Kuviota 7 havainnoimalla voidaan todeta, että suurin määrä rotaatioista tapahtui teollisuustuotteiden ja -palveluiden sekä kulutushyödykkeiden toimialoilla. Kun rotaatioiden määrää toimialoittain havainnoidaan koko populaation (kaikki pörssi-yhtiöt) rinnalla, niin voitaisiin todeta, että rotaatioiden jakauma noudattelee melko pitkälti koko populaation jakaumaa. Tämän suhteen voitaisiin katsoa, että rotaatioita on tapahtunut esimerkiksi teollisuustuotteiden ja -palveluiden sekä kulutushyödykkeiden toimialoilla eniten siksi, että kyseisten toimialojen yrityksiä on Helsingin pörssin päälisellä edustettuna suurin kappalemäärä.

4.3.2 KAM-seikat

Tässä alaluvussa tarkoituksena on käydä läpi tutkimustuloksia raportoitujen KAM-seikkojen osalta, jotka ovat tämän tutkimuksen keskeisin mielenkiinnon kohde. KAM-seikkojen muutokset luokiteltiin aineiston järjestelyn ja tutkimisen aikana kahteen havaintoluokkaan, joista ensimmäiseen kuuluvaan luokkaan luokiteltiin ne muutokset raportoiduissa KAM-seikoissa, joissa KAM-segmentistä oli pudotettu kokonaisia aihealueita pois tai otettu täysin uusia KAM-seikkoja raportointiin mukaan. Toiseen luokkaan puolestaan kuuluvat ne KAM-seikkojen muutokset, joissa KAM-seikat olivat muutoin pysyneet samana, mutta ne oli raportoitu merkitsevästi eri tavalla, esimerkiksi KAM-seikkaa koskevan sanamäärän muutoksella mitattuna. Ensimmäisenä Kuviossa 8 esitellään raportoitujen KAM-seikkojen lukumäärien muutosta tarkasteluajavälillä 2016–2022. Tässä vertailussa ei olla vielä suodatettu KAM-seikkojen muutoksista niitä muutoksia, jotka johtuvat vuosikertomusinformaation perusteella esimerkiksi markkinave-toisista ilmiöistä, vaan tarkoituksena on havainnollistaa koko otoksen kaikkia ab-soluuttisia KAM-seikkojen lukumäärällisiä muutoksia. On siis huomioitava, että vaikka lukumäärällistä muutosta ei tietyn yhtiön kohdalla olisi tapahtunut, on KAM-seikoissa itsessään tai samojen KAM-seikkojen sanamäärässä voinut tapah-tua muutoksia. Näitä muutoksia havainnollistetaan myöhemmin tässä alalu-vussa. Otoksen 50 havaintoyhtiössä raportoitujen KAM-seikkojen lukumäärä ja-kautui yhden ja viiden raportoidun KAM-seikan välille sekä tilintarkastajarotaatiota edeltävinä, että tilintarkastajarotaation jälkeisinä vuosina. Yli viittä rapor-toitua KAM-seikkaa ei tämän tutkimuksen kohteena olleissa yhtiöissä tarkaste-luajavälillä 2016–2022 havaittu. Suurimmat yksittäiset muutokset olivat aino-astaan kahden raportoidun seikan suuruisia, loput muutokset koostuivat yh-destä ainoasta lukumäärällisestä muutoksesta. Kuvio 8 on muotoiltu niin, että vaaka-akselilla on esitetty luvut yhdestä viiteen, ja pystyakselilla puolestaan esi-tetty kutakin KAM-lukumäärää edustavien tilintarkastuskertomusten luku-määrä. Pystyakselilla kutakin vaaka-akselin arvoa edustaa kaksi pylvästä, joista vasemmanpuoleinen edustaa tilintarkastuskertomusten havaittu lukumäärä ro-taatiota edeltäviltä vuosilta ja oikeanpuoleinen puolestaan edustaa tilintarkas-tuskertomusten havaittua lukumäärä rotaation jälkeisiltä vuosilta. Sekä vasem-man- että oikeanpuoleisten pylväiden arvojen yhteenlasketut summat ovat 50.

KUVIO 8 Raportoitujen KAM-seikkojen lukumäärien muutokset 2016–2022.

Suurin osa tässä tutkimuksessa havainnoiduista tilintarkastuskertomuksista piti sisällään sekä rotaatiota edeltävänä, että sen jälkeisenä vuonna kaksi raportoitua KAM-seikkaa. Rotaatiota edeltävänä vuonna näitä kertomuksia havaittiin 16 kappaletta ja rotaation jälkeisenä vuonna puolestaan yhteensä 23 kappaletta. Kahden KAM-seikan raportointi vaikuttaisikin tämän kokoisen otannan valossa olevan yleisin raportoitujen KAM-seikkojen lukumäärä. Seuraavaksi eniten raportoitujen KAM-seikkojen lukumäärä oli puolestaan kolme raportoitua seikkaa, joita havaittiin rotaatiota edeltävänä ja sen jälkeisenä vuonna saman verran, eli 14 kappaletta. Suurin määrä raportoituja KAM-seikkoja oli puolestaan edellä todetun mukaisesti viisi kappaletta, mutta tämä määrä raportoituja seikkoja havaittiin ainoastaan kahdessa yhtiössä: Outokumpu Oyj:ssä (sekä rotaatiota edeltävänä vuonna 2016, että sen jälkeisenä vuonna 2017) ja Finnair Oyj:ssä (ainoastaan rotaation jälkeisenä vuonna 2020). Alla Taulukossa 3 on esitetty koko otoksessa havaittujen KAM-seikkojen yhteenlasketut lukumäärät rotaatiota edeltäviltä vuosilta sekä rotaation jälkeisiltä vuosilta ja näistä lasketut keskiarvot.

	Rotaatiota edeltävä vuosi	Rotaation jälkeinen vuosi	Muutos
Lukumäärä	134,00	130,00	- 4,00
Keskiarvo	2,68	2,60	- 0,08

TAULUKKO 3 KAM-seikkojen lukumäärälliset muutokset yhteensä 2016–2022.

Tässä tutkimuksessa läpikäydyissä tilintarkastuskertomuksissa havaittiin edeltävän taulukon mukaisesti aikavälillä 2016–2022 yhteensä 134 raportoitua KAM-seikkaa ennen tilintarkastajarotaatiota ja 130 raportoitua seikkaa tilintarkastajarotaation jälkeen, raportoitujen seikkojen keskiarvojen ollessa 2,68 ja 2,60. Tällä otannalla vaikuttaisi siltä, että rotaation jälkeisellä ajalla raportoitujen KAM-seikkojen lukumäärä on hieman laskenut.

KAM-seikkojen lukumäärälliset muutokset korkealla tasolla eivät kuitenkaan anna selkeää kuvaa KAM-seikoissa tapahtuneista tosiasiallisista muutoksista. Seuraavaksi on vuorossa KAM-seikoissa havaittujen tosiasiallisten muutosten esittäminen, joka sekkin on jaettu kahteen osaan. Ensimmäisessä osassa esitellään KAM-seikkojen tosiasialliset muutokset niin, ettei havainnoista ole vielä siivottu markkinavetoisten ilmiöiden takia tapahtuneita muutoksia. Nämä muutokset on suodatettu havainnoista vasta jälkimmäisessä taulukoinnissa. Suunta-viivoina KAM-havaintojen luokittelussa on käytetty Liitteiden 4 ja 5 mukaisia PRH:n luokitteluryhmiä. Kyseessä ovat ne KAM-seikkojen luokitteluryhmät, joita PRH oli eniten havainnut omissa tutkimuksissaan vuosien 2018, 2019 ja 2020 aikana suomalaisissa listayhtiöissä. Alla Taulukossa 4 on ensin esitelty tiivistetyksi PRH:n raportoinnin (2018–2020) mukaiset luokitteluryhmät. On huomattava, että PRH julkaisi omaa KAM-raportointiaan sekä aikaväliltä 2018–2019 että 2019–2020 taulukoidussa muodossa, ja näiltä aikaväleiltä taulukoinnit poikkeavat toisistaan niin, että aikaisemmalla aikavälillä (N=10) sijoitusomaisuuden arvostus ja sijoituskiinteistöt oli eroteltu omiksi KAM-pääluokikseen, kun puolestaan jälkimmäisellä tarkastelukaudella (N=9) nämä oli yhdistetty toisiinsa. Selkeyden vuoksi tässä tutkimuksessa on käytetty jälkimmäisen aikavälin 2019–2020 luokitteluja (N=9). Luokitteluryhmät on järjestetty PRH:n 2018–2020 havaitseman esiintymisfrekvenssin mukaan suurimmasta pienimpään.

Luokitteluryhmät (PRH)
Liikevaihdon tuloutus (sisältää pitkäaikaishankkeet)
Liikearvon (ja aineettomien hyödykkeiden) arvostus
Vaihto-omaisuuden arvostus, olemassaolo ja varaukset
Tytäryhtiöosakkeiden arvostus (emoyhtiö)
Sijoitusomaisuuden arvostus / sijoituskiinteistöt
Laskennalliset verosaamiset
Myyntisaamisten arvostus
Rahoituksen riittävyys
IT-järjestelmät / taloudellisen raportoinnin kontrolliympäristö

TAULUKKO 4 KAM-seikkojen luokitteluryhmät (Mukailtu PRH, 2021).

Tässä tutkimuksessa havaitut tosiasialliset KAM-seikkojen muutokset järjestettiin PRH:n luokitteluja mukailevalla tavalla. Havaintojen luokitteluryhmät on esitetty Taulukossa 5 (N=12). Kullekin luokitteluryhmälle on myös annettu oma järjestysnumeronsa, sillä tämän tutkimuksen Liitteessä 6 on esitetty kaikki havaitut KAM-seikkojen muutokset kyseisellä järjestelynumerolla indeksoituna.

Niissä tapauksissa, joissa havaittua KAM-seikkaa ei pystytty diskursiivisesti lo-keroimaan mihinkään tiettyyn PRH:n luokitteluryhmään, on käytetty omaa luokitteluryhmää ”Muut”, johon sisältyy esimerkiksi IFRS 16:n käyttöönottoon ja työsuhde-etuuksiin liittyviä keskeisiä seikkoja. Lisäksi luokitteluryhmä ”Tytär-yhtiöosakkeiden arvostus (emoyhtiö)” pudotettiin pois sen takia, että mielenkiin-non kohteena olivat nimenomaan konsernitilinpäätösten keskeiset seikat, jotka raportoidaan erillään emoyhtiön tilinpäätöksen keskeisistä seikoista. Konsernitilinpäätöksissä konsernin sisäiset liiketapahtumat ja omistukset on eliminoitu pois, joten kyseisen luokitteluryhmän seikkoja konsernitilinpäätöksiä koskevissa raporttisegmenteissä ei esiinny. Läpinäkyvyyden vuoksi todettakoon, että tutki-muksen aikana emoyhtiön tilinpäätöksiä koskevia KAM-seikkoja havaittiin koko otoksessa ainoastaan kaksi kappaletta. Kaikki osakkuusyrityksiä ja niiden arvos-tusta koskevat raportoidut KAM-seikat on täten luokiteltu kuuluvan ryh-mään ”Sijoitusomaisuuden arvostus / sijoituskiinteistöt”. Luokitteluryhmiin on myös sisällytetty kiinteään käyttöomaisuuteen liittyvä luokitteluryhmä, siltä osin, kun kiinteään käyttöomaisuuteen liittyvät KAM-seikat pystyttiin selkeästi erottelemaan sijoitusomaisuuden arvostamista koskevista KAM-seikoista. Tä-män lisäksi mielekkäiksi luokitteluryhmiksi katsottiin myös yritysjärjestelyt, sillä niihin liittyviä kertaluontoisia raportoituja KAM-seikkoja havaittiin kuusi kap-paletta ennen rotaatiota ja viisi kappaletta rotaation jälkeen, sekä varaukset ja eh-dolliset velat, joita havaittiin puolestaan neljä kappaletta ennen rotaatiota ja yksi kappale rotaation jälkeen.

Luokitteluryhmät	#
Liikevaihdon tuloutus (sisältää pitkäaikaishankkeet)	1
Liikearvon (ja aineettomien hyödykkeiden) arvostus	2
Vaihto-omaisuuden arvostus, olemassaolo ja varaukset	3
Sijoitusomaisuuden arvostus / sijoituskiinteistöt	4
Laskennalliset verosaamiset	5
Myyntisaamisten arvostus	6
Rahoituksen riittävyys	7
IT-järjestelmät / taloudellisen raportoinnin kontrolliympäristö	8
Muut	9
Kiinteän käyttöomaisuuden arvostus ja varaukset	10
Yritysjärjestelyt	11
Varaukset ja ehdolliset velat	12

TAULUKKO 5 Tutkimuksessa käytetyt KAM-luokitteluryhmät.

Edellä esiteltyjen luokitteluryhmien mukainen havaintojen ja muutosten taulu-kointi on esitelty alla Taulukossa 6. Taulukko on järjestetty diskursiivisesti siten, että havainnot on järjestetty esiintymisfrekvenssiltään suurimmasta pienimpään rotaatiota edeltäneen vuoden mukaan. Lisäksi taulukossa on esitetty havaintojen prosenttiosuus kaikista havainnoista (ennen rotaatiota N=134, rotaation jälkeen N=130). Taulukon sarakkeissa ”E” tarkoittaa havaintoja ennen rotaatiota ja ”J”

rotaation jälkeisiä havaintoja. Kyseiseen merkitsemistapaan päädyttiin muotoilumahdollisuuksien rajallisuuden vuoksi. Prosenttiosuudet on pyöristetty lähimpään merkitsevään prosenttiin.

Luokitteluryhmä	E	%	J	%	Muutos
Liikearvon (ja aineettomien hyödykkeiden) arvostus	36,00	27 %	35,00	27 %	-1,00
Liikevaihdon tuloutus (sisältää pitkäaikaishankkeet)	35,00	26 %	39,00	30 %	+4,00
Vaihto-omaisuuden arvostus, olemassaolo ja varaukset	20,00	15 %	18,00	14 %	-2,00
Muut	11,00	8 %	8,00	6 %	-3,00
Sijoitusomaisuuden arvostus / sijoituskiinteistöt	10,00	7 %	9,00	7 %	-1,00
Yritysjärjestelyt	6,00	4 %	5,00	4 %	-1,00
Varaukset ja ehdolliset velat	4,00	3 %	1,00	1 %	-3,00
Laskennalliset verosaamiset	4,00	3 %	5,00	4 %	+1,00
Myyntisaamisten arvostus	3,00	2 %	3,00	2 %	0,00
IT-järjestelmät / taloudellisen raportoinnin kontrolloympäristö	2,00	1 %	1,00	1 %	-1,00
Kiinteän käyttöomaisuuden arvostaminen ja varaukset	2,00	1 %	3,00	2 %	+1,00
Rahoituksen riittävyys	1,00	1 %	3,00	2 %	+2,00

TAULUKKO 6 KAM-luokitteluryhmissä tapahtuneet muutokset.

Edellä esitellyn taulukoinnin mukaisesti voidaan todeta, että tässä tutkimuksessa tehtyjen havaintojen mukaan KAM-seikkojen esiintyvyys noudattelee hyvin pitkälti PRH:n tutkimuksissa havaittua frekvenssijakaumaa. Toisin sanottuna liikearvon ja aineettomien hyödykkeiden arvostus, liikevaihdon tuloutus sisältäen pitkäaikaishankkeet sekä vaihto-omaisuuden arvostus varauksineen muodostavat selkeästi suurimman osan kaikkien tarkasteluajankohtien KAM-havainnoista, kumulatiivisten prosenttiosuuksien summautuen lähelle 70 % kaikista havainnoista. Loput 30 % muodostuvat yhteensä yhdeksästä muusta havaintoluokasta, joista merkittävin yksittäinen luokka oli tässäkin tutkimuksessa sijoitusomaisuuden tai sijoituskiinteistöjen arvostus, ottaen huomioon, että sen edellä frekvenssiltään suurempaan havaintoluokkaan ”Muut” lukeutui useampia yksittäisiä, pieniä havaintoluokkia.

Edellä on esitelty raportoiduissa KAM-seikoissa havaittuja tosiasiallisia muutoksia havaintoyhtiöissä aikavälillä 2016–2022. Seuraavassa taulukossa (Taulukko 7) esitellään puolestaan luokitteluryhmittäin tapahtuneet sanamäärien muutokset. On huomattava, että aineiston käsittelyvaiheessa sanamäärämuutoksista on suodatettu pois sellaiset muutokset, joissa tietty KAM-seikka on ilmestynyt kokonaan uutena tai jokin tietty KAM-seikka on poistunut rotaation

yhteydessä, sillä näiden sanamäärämuutosten sisällyttäminen tarkasteluun vääristäisi tuloksia merkittävästi. Taulukossa on käytetty sanamäärien esittämisen yhteydessä keskiarvoja kaikista havaituista KAM-seikoista, jotka kuuluvat kyseiseen luokitteluryhmään. Luvut on pyöristetty lähimpään merkitsevään lukuun.

Luokitteluryhmä	Sanamäärä ennen rotaatiota	Sanamäärä rotaation jälkeen	Muutos	%
Liikearvon (ja aineettomien hyödykkeiden) arvostus	157	161	+ 4	+3 %
Liikevaihdon tuloutus (sisältää pitkäaikaishankkeet)	142	158	+ 16	+12 %
Vaihto-omaisuuden arvostus, olemassaolo ja varaukset	128	126	- 2	-1 %
Muut	154	117	- 36	-24 %
Sijoitusomaisuuden arvostus / sijoituskiinteistöt	143	143	0	0 %
Yritysjärjestelyt	164	167	+ 3	+2 %
Varaukset ja ehdolliset velat	149	175	+ 26	+17 %
Laskennalliset verosaamiset	101	104	+ 3	+3 %
Myyntisaamisten arvostus	118	183	+ 66	+56 %
Kiinteän käyttöomaisuuden arvostaminen ja varaukset	144	148	+ 4	-3 %
Rahoituksen riittävyys	205	191	- 14	-7 %
Kaikki yhteensä (ka)	146	152	+ 6	+4 %

TAULUKKO 7 Havaitut muutokset KAM-seikkojen sanamäärissä.

Yllä olevan taulukon mukaisesti merkittävimmät sanamäärälliset muutokset havaittiin luokitteluryhmissä "Myyntisaamisten arvostus" (kasvua keskimäärin 66 sanaa tai 56 %), "Muut" (laskua keskimäärin 36 sanaa tai 24 %), sekä "Varaukset ja ehdolliset velat" (kasvua keskimäärin 26 sanaa tai 17 %). Luokitteluryhmissä "Liikearvon (ja aineettomien hyödykkeiden) arvostus", "Vaihto-omaisuuden arvostus, olemassaolo ja varaukset", "Sijoitusomaisuuden arvostus / sijoituskiinteistöt", "Yritysjärjestelyt", "Laskennalliset verosaamiset" ja "Kiinteän käyttöomaisuuden arvostaminen ja varaukset" nähtiin hyvin vähän tai ei lainkaan muutosta. Sanamäärän laskiessa keskiarvo muutokselle oli 17 sanaa vähemmän, kun puolestaan sanamäärän kasvaessa keskiarvo muutokselle oli 14 sanaa enemmän. Koko otoksessa edellä mainituilla rajoitteilla sanamäärät kasvoivat rotaation seurauksena hieman, yhteensä noin kuusi sanaa tai 4 %.

Seuraavaksi tarkoituksena on suodattaa havaituista muutoksista pois ne, joiden voidaan vuosikertomusinformaation perusteella luotettavasti osoittaa olevan liitettävissä johonkin markkinavetoiseen tai kertaluontoiseen ilmiöön, eikä niitä siten voida assosoida liittyvän nimenomaan tilintarkastajarotaatiosta johtuviin näkemyseroihin. Tällaisia KAM-seikkoja saattaisivat muiden muassa olla

yhdelle tilikaudelle kohdistuvat yritysjärjestelyseikat tai ERP-järjestelmien käyttöönottoprojektit. Esimerkiksi IT-järjestelmäprojektit olivat tässä tutkimuksessa sellaisia havaittuja keskeisiä seikkoja, joita havaittiin ainoastaan toisella puolella rotaatiota, tarkoittaen sitä, että missään tapauksessa samassa yhtiössä ei ollut havaintoluokkana "IT-järjestelmät / taloudellisen raportoinnin kontrolliympäristö" molemmilla puolilla rotaatiota. Alla Taulukossa 8 on esitetty yhtiöittäin KAM-seikkojen tosiasialliset, tilintarkastajarotaatioon assosioitavissa olevat, muutokset tai niiden puuttuminen. Sarakkeessa "KAM-seikat muuttuneet" dikotomisen "Kyllä" / "Ei" -koodauksen "Kyllä"-vastaus tarkoittaa sitä, että KAM-seikat ovat muuttuneet edellä kuvatulla, rotaatioon assosioitavissa olevalla tavalla. Muutoksen luonne on vielä lisäksi selvennetty sarakkeessa "Markkinavetoinen / rotaatio", jossa merkintä "N/A" tarkoittaa sitä, ettei KAM-seikoissa ole tapahtunut muutoksia, "M" tarkoittaa, että kyse on markkinavetoisesta tai kertaluontoisesta ilmiöstä ja "R" puolestaan sitä, että kyseessä on rotaatioon assosioitavissa oleva muutos. Merkinnällä "R/M" tarkoitetaan sellaista tilannetta, että KAM-seikkojen lukumäärässä on tapahtunut useamman kuin yhden raportoidun seikan muutos, mutta jossa ainoastaan osa seikkojen muutoksista voidaan assosioida rotaatioon. Rotaatioon assosioitavissa olevat muutokset on taulukon alla käsitelty tarkemmin, kun puolestaan markkinavetoiset muutokset on lyhyesti käyty yhtiöittäin taulukkomuodossa läpi tämän alaluvun loppupuoliskolla.

Yhtiö	KAM-seikat muuttuneet	Lukumäärän muutos	Markkinavetoinen / rotaatio
Afarak Group Oyj	Ei	0,00	N/A
Apetit Oyj	Ei	0,00	N/A
Aspo Oyj	Kyllä	- 1,00	R
CapMan Oyj	Kyllä	+ 1,00	R
Cargotec Oyj	Kyllä	- 2,00	R/M
Caverion Oyj	Ei	0,00	N/A
Digia Oyj	Kyllä	+ 1,00	M
Dovre Group Oyj	Ei	0,00	N/A
Etteplan Oyj	Ei	0,00	N/A
Evli Oyj	Kyllä	- 1,00	M
Finnair Oyj	Kyllä	+ 1,00	R/M
Fiskars Oyj Abp	Ei	0,00	N/A
Glaston Oyj Abp	Kyllä	- 1,00	M
HKScan Oyj	Kyllä	0,00	R/M
Honkarakenne Oyj	Ei	0,00	N/A
Huhtamäki Oyj	Ei	0,00	N/A
Incap Oyj	Kyllä	- 1,00	R
Innofactor Plc	Kyllä	+ 1,00	R
Investors House Oyj	Ei	0,00	N/A
Kemira Oyj	Kyllä	+ 1,00	R

Kesko Oyj	Kyllä	- 1,00	R/M
Kesla Oyj	Kyllä	+ 1,00	R/M
KONE Oyj	Kyllä	+ 1,00	R
Lassila & Tikanoja Oyj	Ei	0,00	N/A
Marimekko Oyj	Ei	0,00	N/A
Martela Oyj	Kyllä	- 1,00	R
Neste Oyj	Kyllä	- 1,00	R/M
NoHo Partners Oyj	Kyllä	- 1,00	M
Nokia Oyj	Kyllä	0,00	R/M
Nokian Renkaat Oyj	Ei	0,00	N/A
Olvi Oyj	Ei	0,00	N/A
Oriola Oyj	Kyllä	- 1,00	M
Orion Oyj	Kyllä	+ 1,00	R/M
Outokumpu Oyj	Kyllä	0,00	R/M
Ovaro Kiinteistösijoitus Oyj	Ei	0,00	N/A
Panostaja Oyj	Ei	0,00	N/A
Ponsse Oyj	Ei	0,00	N/A
Raisio Oyj	Ei	0,00	N/A
Revenio Group Oyj	Ei	0,00	N/A
Saga Furs Oyj	Kyllä	+ 1,00	R
Sampo Oyj	Kyllä	- 1,00	M
Sanoma Oyj	Kyllä	+ 1,00	M
Stockmann Oyj Abp	Kyllä	+ 1,00	R
Stora Enso Oyj	Kyllä	- 1,00	R
Tecnotree Oyj	Ei	0,00	N/A
Teleste Oyj	Kyllä	- 1,00	R/M
TietoEVRY Oyj	Kyllä	- 1,00	M
Tokmanni Group Oyj	Kyllä	0,00	R/M
Uponor Oyj	Kyllä	0,00	R
Wärtsilä Oyj Abp	Kyllä	0,00	R

TAULUKKO 8 Suodatetut muutokset raportoiduissa KAM-seikoissa.

Ensimmäinen rotaatioon assosioitavissa oleva KAM-seikkojen raportoinnin muutos havaittiin Aspo Oyj:n (ASPO) tilikautta 2020 koskevassa tilintarkastuskertomuksessa, kun tilikauden 2019 tilintarkastuskertomuksessa KAM-seikkana raportoitu vaihto-omaisuuden arvostaminen. Vuonna 2019 EY:n tilintarkastaja oli perustellut vaihto-omaisuuden arvostamisen valikoituneen tilintarkastuksen kannalta keskeiseksi seikaksi sen suuren määrän, noin 55,9 miljoonaa euroa, takia. Lisäksi mainittiin, että se kattaa noin 14 % kaikista varoista ja 46 % omasta pääomasta. Vuoteen 2020 tultaessa vaihto-omaisuuden määrä oli pudonnut 42,3 miljoonaan euroon, mutta se kattoi edelleen 11 % kaikista varoista ja 37 % omasta pääomasta. Kyseisellä tilikaudella se voitaisiin edelleen katsoa merkittäväksi tase-eräksi, joka voitaisiin raportoida KAM-seikkana.

Toinen rotaatiomuutos KAM-seikoissa havaittiin CapMan Oyj:n vuoden 2018 tilintarkastuskertomuksessa, kun se siirtyi PwC:ltä EY:lle. Tuolloin aiemman yhden KAM-seikan (Sijoitusomaisuuden arvostus) rinnalle oli nostettu myös liikevaihdon tuloutus sillä perusteella, että tuloutuksen ajoitukseen voi liittyä arvionvaraisuutta. Liikevaihto oli vuosien välillä kasvanut ainoastaan miljoonan euron verran, joten se olisi voitu katsoa KAM-seikaksi jo vuonna 2017.

Kolmas rotaatioon mahdollisesti assosioitava muutos nähtiin Cargotec Oyj:n (CGCBV) tilikautta 2021 koskevassa tilintarkastuskertomuksessa, kun aiemman neljän KAM-seikan sijasta uusi tilintarkastaja oli raportoinut ainoastaan kaksi KAM-seikkaa, liikevaihdon tuloutuksen ja liikearvon arvostuksen, jotka löytyivät myös yhtiön kauden 2020 tilintarkastuskertomuksesta. Pois pudonneet KAM-seikat olivat vaihto-omaisuuden arvostus ja uudelleenjärjestelyvarausten ja -kulujen kirjaaminen, joista jälkimmäinen voidaan assosioida vuonna 2020 tapahtuneisiin liiketoimintojen myynteihin ja näistä johtuviin uudelleenjärjestelyvarauksiin ja -kuluihin. Kuluja oli vuonna 2020 yhteensä 131 miljoonaa euroa, kun niiden määrä oli puolestaan vuonna 2021 pudonnut noin sadalla miljoonalla eurolla. Vaihto-omaisuus oli tilikaudella 2020 KAM-seikka sen suuruuden (579,7 miljoonaa euroa) ja siihen sisältyvän epäkuranttiusvarauksen vaatiman johdon harkinnan takia, ja vaikka se oli ajanhetkeen 31.12.2021 mennessä noussut 213,2 miljoonaa euroa, ei sitä ollut nostettu vuoden 2021 tilintarkastuskertomuksessa KAM-seikaksi.

Myös Finnair Oyj:n (FIA1S) tilintarkastuskertomuksessa tilikaudelta 2020 havaittiin sellaisia KAM-seikkojen muutoksia, joilla voi olla tekemistä tilintarkastusrotaation kanssa. Yksi muuttunut seikka oli IFRS 16:n käyttöönotto, joka astui voimaan vuoden 2019 alusta, joten vaikuttaisi perustellulta, ettei sitä nostettu enää vuonna 2020 keskeiseksi seikaksi. Vuoden 2020 puolella oli puolestaan nostettu rahoituksen riittävyys keskeiseksi seikaksi, mutta vuosi 2020 piti sisällään COVID19-pandemian, joka vaikutti merkittävästi lentoliikenteeseen, joten kyseessä on markkinavetoinen, eikä rotaatioon assosioitavissa oleva muutos. Rotaatioon assosioitavissa oleva KAM-seikkojen raportoinnin muutos löytyi kuitenkin, kun vuonna 2020 laivaston arvostus oli raportoitu keskeiseksi seikaksi, laivaston arvon ollessa 2,213 miljoonaa euroa ja sen muodostaen 61 % konsernitaseen loppusummasta. Konsernitaseen 31.12.2019 mukaan laivasto muodosti tuolloinkin noin 59 % konsernitaseen loppusummasta, mutta sitä ei tästä huolimatta ollut nostettu KAM-seikaksi.

HKScan Oyj:n (HKS AV) tilintarkastuskertomuksessa koskien tilikautta 2018 oli puolestaan nostettu laskennallisten verosaamisten arvostaminen tarkastuksen kannalta keskeiseksi seikaksi sen takia, että sen määrittämiseen ja esimerkiksi tappioiden käytettävyyteen ajan kuluessa liittyy uuden tilintarkastajan mielestä merkittävä määrä johdon harkintaa. Vuosikertomusinformaation perusteella laskennallisten verosaamisten määrä oli ajanhetkestä 31.12.2017 ajanhetkeen 31.12.2018 tullessa kasvanut 9,7 miljoonaa euroa, eli 33,2 miljoonasta eurosta 42,9 miljoonaan euroon. Jo aiemmin, vuonna 2017, verosaamisten määrä on ollut merkittävä, joten tämä KAM-raportoinnin muutos voitaisiin katsoa olevan

assosioitavissa markkinavetoisuuden tai kertaluontoisuuden sijasta tilintarkastajarotaatioon.

Incap Oyj:n (ICP1V) tilintarkastuskertomuksien 2021 ja 2022 välillä nähtiin rotaatioon assosioitavissa oleva muutos, kun tilikautta koskevalla tilintarkastuskertomuksella EY oli kommunikoinut liikearvon arvostuksen ja arvonalentumistestauksen KAM-seikaksi perustuen sen määrään (6 % kaikista varoista ja 12 % omasta pääomasta) ja arvonalentumiseen liittyvään johdon harkinnan tarpeeseen. Ajanhetkellä 31.12.2022 liikearvon määrä oli kyllä laskenut (noin 400 tuhatta euroa), mutta se kattoi tuolloinkin 4 % kaikista varoista ja 8 % omasta pääomasta. Tämän muutoksen voitaisiin katsoa olevan assosioitavissa tilintarkastajarotaatiosta johtuviin näkemyseroihin.

Kuten HKScan Oyj:n tapauksessa, myös Innofactor Plc:n (IFA1V) rotaatioon vuosien 2018 ja 2019 välillä assosioitavissa oleva KAM-seikkojen muutos liittyy laskennallisiin verosaamisiin. Vuotta 2019 koskevassa tilintarkastuskertomuksessa uusi tilintarkastaja kommunikoi laskennallisten verosaamisten (2,9 miljoonaa euroa käyttämättömistä tappioista ja 2,7 miljoonaa euroa konserniyhdistelyistä) muodostavan olennaisen erän konsernin tilinpäätöksessä ja lisäksi niihin liittyvän paljon johdon harkintaa. Edellä mainitut määrät eivät olleet ajanhetkestä 31.12.2018 ajanhetkeen 31.12.2019 tultaessa (pyöristettynä) muuttuneet, joten kyseinen erä olisi voitu myös tilikauden 2018 tilintarkastuskertomuksella nostaa KAM-seikaksi.

Ernst & Young oli nostanut Kemira Oyj:n (KEMIRA) tilikauden 2019 tilintarkastuskertomuksessa uutena tilintarkastajana liikevaihdon tuloutuksen KAM-seikaksi sillä perusteella, että liikevaihto on yhtiön taloudellisen suorituskyvyn keskeinen mittari ja korostanut sitä lisäksi EU-asetuksen 537/2014 10. artiklan 2c -kohdassa tarkoitettuksi merkittäväksi olennaisen virheellisyyden riskiksi, kun aiempänä vuonna vanha tilintarkastaja Deloitte ei ollut KAM-segmentissä liikevaihdon tuloutukseen ottanut kantaa. Vuosikertomuksen mukaan konsernilla oli aikavälillä 1.1. – 31.12.2018 liikevaihtoa yhteensä 2,593 miljoonaa euroa kun sitä 1.1. – 31.12.2019 kertyi 2,659 miljoonaa euroa. Kasvu ei ole kokonaisuuteen suhteutettuna niin merkittävä, etteikö liikevaihtoa ja sen tuloutusta ollut voitu katsoa vuotta 2018 koskevalla tilintarkastuskertomuksella tarkastuksen kannalta keskeiseksi seikaksi, joten tässä saattaisi olla kyse tilintarkastajien välisestä näkemyseroista.

Kesko Oyj (KESKOA/KESKOB) puolestaan kuuluu niihin tapauksiin, jonka KAM-seikkojen muutoksista osa voidaan assosoida liittyvän markkinavetoisiin tai kertaluontoisiin ilmiöihin ja osan puolestaan rotaatioon. Markkinavetoiseksi ilmiöksi katsotaan IFRS 16 -standardin käyttöönnotosta raportoitu KAM-seikka, kuten Finnair Oyj:n tapauksessa. Rotaatioon liittyviä muutoksia olivat puolestaan vuonna 2019 mutta ei vuonna 2020 raportoitu vaihto-omaisuuden arvostus, ja vuonna 2020 mutta ei vuonna 2019 raportoitu liikevaihdon tuloutus. Vuosikertomusinformaatioon sisältyvän konsernitaseen mukaan vuodesta 2019 vuoteen 2020 tultaessa vaihto-omaisuuden määrä oli laskenut 200,8 miljoonaa euroa, mutta se kattoi edelleen yli 10 % kokonaisvaroista. Lisäksi vuodesta 2019 vuoteen 2020 tultaessa liikevaihto oli itse asiassa laskenut noin 50 miljoonaa

euroa, eli se oli myöhemmällä tilikaudella raportoitu keskeisenä seikkana, erän arvon ollessa edellistä tilikautta alhaisemmalla tasolla. Edellä mainituissa muutoksissa voitaisiin katsoa olevan kyse uuden ja vanhan tilintarkastajan välisistä näkemyseroista.

Vastaavasti Kesla Oyj:llä (KELAS) oli havaittavissa sellaisia muutoksia, joista osa voitiin assosioida rotaatioon, yhden ollessa liitettävissä markkinavetoisiin tai kertaluontoisiin ilmiöihin. Näistä jälkimmäiseen kategoriaan lokeroitiin tässä tapauksessa maksuvalmiuteen liittyvä KAM-seikka, jonka uusi tilintarkastaja PwC oli kommunikoinut tilikautta 2022 koskevalla tilintarkastuskertomuksella. Perusteluina oli konsernin laajan tuloslaskelman osoittama 1,2 miljoonan euron tappio, kun edellisvuonna konserni oli tehnyt 1,7 miljoonaa euroa tulosta, ja se vaikuttaisi vuosikertomusinformaation perusteella olevan ensimmäinen tappiollinen vuosi vähintään kuuteen vuoteen. Vaihto-omaisuuden arvostuksen oli KAM-seikkana kommunikoinut kumpikin tilintarkastaja, mutta rotaatiota edeltävällä kaudella oli kommunikoitu myyntisaamisten arvostus KAM-seikkana, kun PwC ei ollut sitä myöhemmällä tilikaudella tehnyt. Sen sijaan PwC oli kommunikoinut liikevaihdon tuloutuksen uutena KAM-seikkana johtuen liikevaihtotapahtumien suuresta lukumäärästä. Liikevaihdon tuloutus olisi voinut olla KAM-seikka myös edellisellä tilikaudella, sillä liikevaihto oli vuosien välillä kasvanut ainoastaan noin 400 tuhatta euroa. Myyntisaamisten osalta edellinen tilintarkastaja oli perustellut KAM-seikaksi nostamista sillä, että se kattoi 15 % yhtiön kokonaisvaroista. PwC ei ollut kuitenkaan nostanut myyntisaamisten arvostusta KAM-seikaksi omalla kertomuksellaan vuodelta 2022, vaikka myyntisaamisten kattavuus yhtiön kokonaisvaroista oli samalla tasolla edellisvuoden kanssa.

KONE Oyj:n (KNEBV) tapauksessa uusi tilintarkastaja EY oli tilikautta 2021 koskevalla tilintarkastuskertomuksella kommunikoinut myynnin tuloutuksen (muuttumaton vuodesta 2020) lisäksi myyntisaamisten arvostuksen KAM-seikkana. Valikoituminen keskeiseksi seikaksi oli perusteltu tase-erän suuruudella (31.12.2021: 2,421 miljoonaa euroa) ja sitä netottavalla arvonalentumisvarauksella (31.12.2021: 284 miljoonaa euroa), joka vaatii johdon harkintaa. Myyntisaamiset olivat vuosien välillä kasvaneet hieman alle 250 miljoonaa euroa, 2,179 miljoonasta eurosta 2,421 miljoonaan euroon, mutta jo tilinpäätöshetkellä 31.12.2020 myyntisaamiset kattoivat yhtiön kokonaisvaroista 8,792 miljoonasta eurosta yhteensä noin 25 %, joten myyntisaamisten merkitystä ei vaikuttaisi oltu voineen pitää vähäisenä, sillä sen kattavuus kokonaisvaroista oli 31.12.2021 tultaessa itse asiassa hieman laskenut. Tässä saattaisi siis olla kyse rotaatioon assosioitavissa olevasta muutoksesta KAM-raportoinnissa.

Vaihto-omaisuuden arvostus oli raportoitu KAM-seikka, joka oli pudonnut pois Martela Oyj:n (MARAS) tilintarkastuskertomuksesta vuonna 2020, liikevaihdon tuloutuksen ja liikearvon arvostuksen pysyessä muuttumattomina. Rotaation jälkeisenä uutena tilintarkastajana toimiva EY oli jättänyt vaihto-omaisuuden arvostamisen kommunikoimatta KAM-seikkana, vaikka sen tasearvo oli ajanhetkien 31.12.2019 ja 31.12.2020 välillä kasvanut yhteensä yli 1,1 miljoonaa euroa. Vastaavasti kyseisen tase-erän merkitys osana kokonaisvaroja oli kasvanut yli kolme prosenttiyksikköä. Kyseinen muutos KAM-raportoinnissa

voitaisiin siis katsoa kelvolliseksi assosioida uuden ja vanhan tilintarkastajan näkemyseroihin liittyväksi.

Seuraava yhtiö, jossa KAM-muutoksia havaittiin, oli Neste Oyj (NESTE). Helsingin pörssin jättiyhtiössä oli tilikausien 2020 ja 2021 tapahtunut yhteensä kolme muutosta KAM-raportoinnissa, jotka oikeuttivat sen tässä tutkimuksessa R/M-merkintään. Vuonna 2020 oli kommunikoitu neljä KAM-seikkaa, kun vuonna 2021 niitä oli ainoastaan kolme, liikevaihdon tuloutuksen ja vaihto-omaisuuden arvostuksen (uusiutuvien polttoaineiden kannustimet Yhdysvalloissa) KAM-seikkojen pysyessä vuosien välillä muuttumattomana. Vuonna 2020 oli nostettu kaksi markkinavetoiseksi katsottua KAM-seikkaa, jotka puuttuivat vuoden 2021 tilintarkastuskertomuksesta: riita-asiat ja oikeusprosessit sekä järjestelmäympäristö ja sisäiset kontrollit. Vuosikertomusinformaation perusteella Neste on vuonna 2020 mukana merkittävässä oikeusprosessissa, mutta yhtiö korostunut kommunikointia aiheen tiimoilta ei havaittu vuoden 2021 vuosikertomuksella. Tämän lisäksi tilintarkastaja kertoi vuoden 2020 KAM-segmentissä, että kyseisenä vuonna oli aloitettu uusien järjestelmien käyttöönotto, eikä siitä ollut ekstensiivisesti mainittu enää vuoden 2021 vuosikertomuksella. Vaihto-omaisuuden arvostus pysyi vuosien välillä samana, siltä osin, kun kyse oli uusiutuvien polttoaineiden kannustimista Yhdysvalloissa, jotka tilintarkastaja kertoo yhtiön käsittelevän osana vaihto-omaisuutta. Vuonna 2021 uusi tilintarkastaja KPMG oli kuitenkin nostanut toisen vaihto-omaisuuden arvostusta koskevan KAM-seikan KAM-segmenttiin, perustellen sen valikoitumista uusiutuvien tuotteiden segmentin varastonarvostuslaskennan monimutkaisuudella. Vuosikertomusinformaation läpikäynnissä ei havaittu mitään sellaisia segmenttejä, joissa olisi mainittu, että varastonarvostuslaskenta olisi vuosien välillä olennaisesti muuttunut, joten tämä olisi kohtuullisella varmuudella voitu katsoa myös edellisenä vuonna KAM-seikaksi vanhan tilintarkastajan (PwC) toimesta.

Nokia Oyj:n (NOKIA) tilintarkastuskertomusten välillä vuosina 2019 ja 2020 havaittiin myös muutoksia, jotka voitaisiin katsoa aiheutuvan rotaatiosta. Liikevaihdon tuloutuksen pysyessä keskeisenä seikkana molemmilla kertomuksilla, oltiin vuonna 2019 raportoitu laskennalliset verosaamiset keskeiseksi seikaksi ja sen tilalla vuonna 2020 liikearvon arvostus. Laskennalliset verosaamiset olivat vuosien välillä yli puolittuneet, 4,7 miljardista eurosta (2,8 miljardia Suomeen) 1,8 miljardiin euroon (Suomeen liittyviä ei eritelty). Koska erä oli pudonnut niin merkittävästi, voidaan melko luotettavasti muutoksen arvioida liittyvän markkinavetoiseen ilmiöön, eikä niinkään rotaatioon. Vuoden 2020 kertomuksella mainittu liikearvon arvostus vaikuttaisi puolestaan olevan rotaatiovetoinen muutos. Sen kerrotaan muodostuvan pääasiallisesti Alcatel-Lucent-liiketoimintakaupasta, joka vuosikertomuksen mukaan saatiin päätökseen jo vuonna 2016. Liikearvon määrä oli lisäksi edelleen pienentynyt tultaessa 31.12.2019 ajanhetkestä ajanhetkeen 31.12.2020, joten ainakaan vähemmän merkittävästä erästä suhteutettuna taseen loppusummaan ei vaikuttaisi olevan kyse. Lisäksi liikearvon usein liittyä paljon johdon arvionvaraisuutta, joten tämä KAM-muutos näyttäisi johtuvan rotaation johdannaisena uuden ja vanhan tilintarkastajan välisistä näkemyseroista.

Terveydenhuollon suuryrityksessä Orion Oyj:ssä (ORNAV/ORNBV) tapahtui tilintarkastajarotaatio vuosien 2017 ja 2018 välillä KPMG:n ottaessa asiakkuuden PwC:ltä. Aiemmalla tilintarkastuskertomuksella oli PwC kommunikoinut toisena kahdesta KAM-seikasta aineettomien oikeuksien arvostuksen, perustuen niiden merkittävän määrään konsernin taseella (36,7 miljoonaa euroa). Vuoteen 2018 tultaessa aineettomien oikeuksien määrä oli kasvanut 47,5 miljoonaan euroon, mutta niitä KPMG ei ollut kuitenkaan nostanut KAM-seikaksi. Sen sijaan se oli uutena seikkana markkinavetoisen yritysjärjestelyseikan lisäksi kommunikoinut vaihto-omaisuuden arvostuksen perustuen sen merkittävään kattavuuteen kokonaisvaroista. Mielenkiintoista on se, että vuosikertomusinformaation perusteella vaihto-omaisuus oli itseasiassa vuosien välillä laskenut 225,4 miljoonasta eurosta 222,1 miljoonaan euroon, mutta se ei ollut siltikään aiemmassa tilintarkastuskertomuksessa keskeinen seikka. Sillä on lisäksi aiempina vuonna ollut yli prosenttiyksikön suurempi merkitys osana yhtiön kokonaisvarallisuutta, kuin jälkimmäisenä vuonna, jolloin se on vasta kommunikoitu. Edellä mainitut seikat huomioon ottaen kaksi kolmesta Orionin kertomuksilla havaituista seikkamuutoksista voitaisiin kohtuullisen luotettavasti assosoida liittyvän tilintarkastajarotaatioon.

Outokumpu Oyj (OUT1V), joka 2,140 miljoonan euron markkina-arvolla (28.7.2023) kuuluu myös Helsingin pörssin suurimpiin yhtiöihin, näki tilintarkastajarotaation vuosien 2016 ja 2017 välillä. Outokumpu oli koko otoksen kaikista yhtiöistä se, jolla oli eniten kommunikoituja KAM-seikkoja sekä rotaatiota ennen, että sen jälkeen, lukumäärän ollessa viisi rotaation molemmilla puolilla. Rotaation kummallakin puolella olivat vaihto-omaisuuden arvostus, liikearvon arvostus, kiinteän käyttöomaisuuden arvostus ja laskennalliset verosaamiset pysyneet muuttumattomana. Muuttuneet seikat olivat varaukset (kommunikoitu 2016, mutta ei 2017) ja järjestelmäympäristö ja sisäiset kontrollit (kommunikoitu 2017, mutta ei 2016). Kumpikin näistä voitaisiin vuosikertomusinformaation perusteella katsoa olevan assosiointikelpoisia liittyen tilintarkastajarotaatioon. Varausten määrä oli pudonnut vuosien 2016 ja 2017 välillä 40 miljoonaa euroa 133 miljoonasta eurosta 93 miljoonaan euroon, mutta on korostettava, että varauksiin ja ehdollisiin velkoihin liittyy merkittävä määrä johdon harkintaa, joten epäolennaisesta erästä ei ole voinut olla kyse silloinkaan, kun sen nettosuuruus on ollut 93 miljoonaa euroa vuonna 2017. Lisäksi järjestelmäympäristön kohdalla uusi tilintarkastaja on vuoden 2017 kertomuksessaan korostanut sen hajanaisuutta ja eri järjestelmien välisen tiedonsiirron merkitystä taloudellisen ja ei-taloudellisen informaation raportoinnissa ja luotettavuudessa. Vuosikertomusinformaation perusteella ei ollut havaittavissa merkittäviä IT-järjestelmäprojekteja, joten voidaan kohtalaisen luotettavasti olettaa, että IT-järjestelmäympäristö on jo vuoden 2016 aikana ja sitä aiemmin ollut vähintään jokseenkin hajanainen.

Saga Furs Oyj:n (SAGCV) tilintarkastajarotaation 2018–2019 yhteydessä havaittuun KAM-raportoinnin muutokseen vaikuttaisi olevan rotaatioperustainen syy. Vaikka vuosien välillä kertomuksilla kommunikoidut seikat ovatkin enemmän tai vähemmän samoja, niin uusi tilintarkastaja on katsonut, että tuotajasaamiset ja ostajasaamiset olisi kommunikoitava toisistaan erillisinä

keskeisinä seikkoina. Aiempi tilintarkastaja (EY) on niputtanut nämä kaksi erää yhdeksi keskeiseksi seikaksi, joten tämän muutoksen voisi ajatella johtuvan tilintarkastajien välisistä näkemyseroista.

Stockmann Oyj Abp (STOCKA) on yksi Helsingin pörssin päälistan vanhimmista yhtiöistä, ja sen tilintarkastaja vaihtui tilikausien 2020 ja 2021 välillä. Aiemman kolmen KAM-seikan sijaan vuonna 2021 uusi tilintarkastaja kommunikoi neljä KAM-seikkaa, muiden kolmen (yrityssaneeraus ohjelman vaikutus tilinpäätökseen, liikearvon arvostus ja vaihto-omaisuuden arvostus) pysyessä edellisvuoden kanssa samoina. Vuonna 2021 mukaan tullut uusi KAM-seikka oli liikevaihdon tuloutus. Uusi tilintarkastaja (Ernst & Young) perusteli liikevaihdon tuloutuksen mukaan ottamista KAM-segmenttiin myyntitapahtumien suurella määrällä, toimitustapojen monimuotoisuudella, kanta-asiakasbonusten määrällä sekä palautusoikeuksiin liittyvällä johdon harkinnalla. Liikevaihto oli kylläkin vuosien 2020 ja 2021 välillä kasvanut noin sadalla miljoonalla eurolla, mutta se ei muuta sitä faktaa, että liikevaihto on usein merkittävä taloudellisen suoriutumisen mittari yhtiöstä riippumatta (ks. esim. Huang, Marquardt & Zhang, 2015; Zhu, 2000; Wagenhofer, 2014). Vuosikertomusinformaation läpikäynnin perusteella mitään olennaisia muutoksia yhtiön liiketoimintamallissa ei havaittu tapahtuneen ainakaan kommunikoidusti, joten voidaan kohtalaisen luotettavasti katsoa, että liikevaihdon tuloutus olisi voinut olla kommunikoitu KAM-seikka myös vuonna 2020. Täten tämä KAM-muutos assosioidaan liittyvän tilintarkastajarotaatioon.

Stora Enso Oyj (STEAV/STERV) on myös yksi Helsingin pörssin päälistan suurimmista yhtiöistä yli 8 miljardin valuaatiollaan (4.8.2023). Tilintarkastusasiakkuus siirtyi Deloitteelta PwC:lle tilikausien 2017 ja 2018 vaihteessa, ja aiemmin kommunikoidun kolmen KAM-seikan sijasta PwC kommunikoi vuoden 2018 tilintarkastuskertomuksessa ainoastaan kaksi KAM-seikkaa, jotka pysyivät molemmat muuttumattomina edellisvuodesta (Vaihto-omaisuuden arvostus sekä varaukset ja ehdolliset velat). Deloitte oli kuitenkin vuotta aikaisemmin kommunikoinut KAM-seikkana aineellisten hyödykkeiden ja liikearvon ja muiden aineettomien hyödykkeiden arvostuksen. Se oli maininnut liikearvon tasearvon olevan 237 miljoonaa euroa sekä aineellisten käyttöomaisuushyödykkeiden arvon olevan 5,539 miljoonaa euroa. Näistä ensimmäinen oli vuoden 2018 tilinpäätöksen mukaan kasvanut 237 miljoonasta 243 miljoonaan ja jälkimmäinen puolestaan hieman laskenut 5,310 miljoonasta (konsernitaseen mukaan) 5,234 miljoonaan. Luvut ovat edelleen merkittäviä, sillä kiinteä käyttöomaisuus kattoi vuoden 2018 lopussa edelleen yli 40 % konsernin nettovarallisuudesta. Koska ainakaan lukujen valossa ei voida katsoa, että edellä mainitut erät olisivat merkityksettä tilinpäätöksen kannalta kokonaisuutena, niin tämä muutos KAM-raportoinnissa assosioidaan liittyvän tilintarkastajarotaatioon.

Tietoliikennekonserni Teleste Oyj:n (TLT1V) tilintarkastajarotaatio vuosien 2020 ja 2021 välillä aiheutti joitakin muutoksia raportoituihin KAM-seikkoihin. Niiden lukumäärä putosi neljästä raportoidusta seikasta kolmeen, liikearvon ja vaihto-omaisuuden arvostuksen pysyessä samana. Vuonna 2020 vanha tilintarkastaja raportoi yritysjärjestelyistä, jotka tilintarkastuskertomuksen ja

vuosikertomuksen mukaan liittyvät tilikauteen 2020, ja näistä ei ollut kommunikoitu enää vuonna 2021, jonka ansiosta yhtiö sai tässä kategorisoinnissa R/M-merkinnän. Lisäksi vuonna 2021 oli kommunikoitu aktivoituista kehittämismenoista, jotka vuosikertomusten mukaan olivat kasvaneet vuosien välillä yli 10 miljoonaa euroa. Näistä ollut mainintaa vuoden 2020 tilintarkastuskertomuksella, mutta erän rahallisen kasvun takia tämä katsotaan markkinavetoiseksi muutokseksi. Ainut rotaatiovetoinen muutos vaikuttaisikin siten olevan liikevaihdon tuloutus (myynnin oikeellisuus), joka kommunikoiitiin KAM-seikkana vanhan tilintarkastajan toimesta 2020, mutta ei enää uuden tilintarkastajan toimesta 2021. Perustelu sen sisällyttämiselle 2020 kertomukselle oli myyntitapahtumien suuri lukumäärä ja suuret projektikonaisuudet ennakkomaksuineen. Liikevaihto oli vuonna 2021 hieman yli miljoonan pienempi kuin vuonna 2020, mutta vuosikertomusinformaation perusteella merkittäviä muutoksia liiketoimintamalliin ei ollut havaittavissa, joten liikevaihdon arvioinnin puuttuminen KAM-seikkana 2021 voidaan kohtalaisen luotettavasti katsoa johtuvan tilintarkastajien näkemyseroista.

Tokmanni Group Oyj (TOKMAN) on Helsingin pörssin päälistalla kohtalaisen uusi tulokas vuodelle 2016 ajoittuvalla listautumispäivämäärällään, ja se näki tilintarkastajarotaation tilikausien 2018 ja 2019 välissä. Tuolloin muuttumattomina keskeisinä seikkoina pysyivät liikearvon ja vaihto-omaisuuden arvostus. Uutena tilintarkastajana PwC oli kommunikoinut IFRS 16 -standardin käyttöönotosta, joka tämän tutkimuksen kontekstissa on puhtaasti markkinavetoinen ilmiö, mutta se oli jättänyt kommunikoida liikevaihdon tuloutuksesta, joka puolestaan vanhalla tilintarkastajalla KPMG:llä oli kommunikoitu KAM-seikkana. KPMG oli perustellut liikevaihdon tuloutuksen nostamista KAM-seikaksi sillä, että myyntitapahtumia on merkittävä määrä ja että liikevaihtoon liittyvien järjestelmien kontrollit, valvonta ja tietoturva korostuvat liikevaihdon oikeellisuutta arvioitaessa. Nämä asiat eivät vaikuttaneet vuoden 2019 vuosikertomusinformaation perusteella muuttuneen, ja lisäksi liikevaihto oli kasvanut yli 70 miljoonaa euroa vuosien välillä, joten ainakaan vähemmän merkittävästä erästä ei vaikuttaisi olevan kyse. Edellä mainitut seikat huomioon ottaen liikevaihdon tuloutuksen puute KAM-seikoista vuonna 2019 katsotaan assosioitavaksi tilintarkastajarotaatioon.

Rakennus- ja ympäristötekniikan järjestelmätoimittaja Uponor Oyj (UPONOR) kävi läpi tilintarkastajarotaation vuosien 2019 ja 2020 välillä, jolloin KAM-seikkojen raportoitu lukumäärä ei muuttunut, mutta varauksista kommunikointi vaihtui päikseen liikevaihdon tuloutukseen, liikearvon arvostuksen pysyessä samana. Vuonna 2019 varausten ja ehdollisten velkojen sisällyttäminen KAM-seikaksi oli vanhan tilintarkastajan Deloitte'n puolesta perusteltu niihin sisältyvällä harkinnanvaraisuudella, tasearvon ollessa 30 miljoonaa euroa. Varaukset olivat kasvaneet ajanhetkeen 31.12.2020 mentäessä yhteensä noin 7 miljoonalla eurolla, mutta uusi tilintarkastaja KPMG ei ollut varauksia sisällyttänyt KAM-segmenttiinsä, joten kyse saattaisi olla rotaatioon liittyvistä näkemyseroista. Samaan kategoriaan luokitellaan myös liikevaihdon tuloutus vuodelta 2020, jota ei kommunikoitu 2019. KPMG perusteli tuloutusta

myyntitapahtumien suurella lukumäärällä ja myynnin kertymisen maantieteellisellä laaja-alaisuudella. Miljardiluokan liikevaihto oli vuoden aikana kasvanut ainoastaan hieman yli 30 miljoonaa euroa, joten liikevaihto ei konsernituloslaskelman lukujen valossa ole vuonna 2019 ollut ainakaan merkittävästi vähäpätöisempi erä kuin 2020, joten myös tämä KAM-muutos katsotaan liittyväksi tilintarkastajien välisiin näkemyseroihin. Vuosikertomusinformaation perusteella merkittäviä muutoksia liiketoimintamallissa tai liikevaihdon kerryttämismetodeissa ei ollut tapahtunut.

Otoksen viimeinen yhtiö, jossa rotaatioassosioitavia muutoksia havaittiin, on kansainvälisesti johtava merenkulun ja energiamarkkinoiden voimaratkaisujen tuottaja Wärtsilä Oyj Abp (WRT1V), jossa tilintarkastajarotaatio tapahtui vuosien 2016 ja 2017 välillä asiakkuuden siirtyessä KPMG:ltä PwC:lle. Lukumäärä oli pysynyt samana, kuten myös sisältö suurimmilta osin: liikearvon arvostus, yritysjärjestelyt ja liikevaihdon tuloutus oli kommunikoitu kumpanakin vuonna sekä vanhan että uuden tilintarkastajan toimesta. Muutoksena havaittiin se, että vuonna 2016 KPMG oli kommunikoinut varaukset ja ehdolliset velat, kun PwC oli sen tilalla kommunikoinut vuonna 2017 myyntisaamisten arvostuksen. Sopimusperustaisten varausten sisällyttämistä KAM-seikkoihin KPMG perustelee vuoden 2016 kertomuksella johdon arvionvaraisuuden tarpeella varausten määrittämisessä. Varaukset olivat lisäksi kasvaneet vuosien välillä 44 miljoonasta eurosta 52 miljoonaan euroon, joten kyseessä saattaisi olla rotaatioon liittyvä muutos KAM-seikoissa. Lisäksi PwC oli kommunikoinut omalla kertomuksellaan vuonna 2017 myyntisaamisten arvostuksen perustuen sen merkittävään rahalliseen arvoon ja siihen sisältyvään arvonalentumis-/epäkuranttiusvaraukseen. Nettomyyntisaamiset olivat 31.12.2017 konsernitaseella 1,307 miljoonaa euroa, kattaen noin 23 % kokonaisvaroista. Kasvua oli vuoteen 2016 verraten tapahtunut hieman alle sata miljoonaa euroa, ja kattavuus kokonaisvaroista oli 31.12.2016 hieman yli 22 %. Kyseessä on siis edellisvuonnakin nähtävästi ollut merkittävä erä, mutta KPMG ei ole myyntisaamisten arvostusta kuitenkaan KAM-seikkana kommunikoinut. Tässä vaikuttaisi siis olevan kyseessä rotaatioon assosioitavissa oleva muutos.

Alla Taulukossa 9 on esitelty ne KAM-seikkojen muutokset, jotka havaittiin ja kategorisoitiin liittyvän markkinavetoisiin tai kertaluontoisiin ilmiöihin tilintarkastajarotaation sijasta.

Yhtiö	Muutoksen markkinavetoinen selite
Digia Oyj	Yritysjärjestelyt
Glaston Oyj Abp	Yritysjärjestelyt
NoHo Partners Oyj	Yritysjärjestelyt
Oriola Oyj	ERP-järjestelmäprojekti
Sampo Oyj	Yritysjärjestelyt
Sanoma Oyj	Yritysjärjestelyt
TietoEVERY Oyj	Yritysjärjestelyt

TAULUKKO 9 Markkinavetoisten muutosten selitteet yhtiöittäin.

Otokseen valikoituneiden yhtiöiden tilintarkastuskertomuksissa havaittiin yhteensä 50 muutosta, joista yhteensä rotaatioon assosioitavia muutoksia oli 29 kappaletta. Kyseisiä muutoksia havaittiin otoksen 50 yhtiöstä yhteensä 23 yhtiössä. Rotaatiovetoisia muutoksia analysoidaan tarkemmin seuraavassa alaluvussa.

4.4 Rotaatiovetoiset KAM-seikkojen muutokset

Tässä alaluvussa tarkoituksena on edelleen käsitellä ja taulukoida havaittuja KAM-muutoksia, jotka kohtalaisen luotettavasti pystyttiin edellisessä alaluvussa assosioimaan tilintarkastajarotaatioon. Tällä pyritään siihen, että havaitusta muutoksista pystyttäisiin esimerkiksi yhtiön toimialan, koon, tilintarkastajan sukupuolen ja rotaation motiivin perusteella tekemään entistä mielekkäämpiä yleistyksiä ja johtopäätöksiä. Ensin alla Taulukossa 10 on eritelty Taulukosta 8 ainoastaan ne muutokset, joiden katsottiin edellisessä alaluvussa olevan rotaatiovetoisia (N=29). Sarakkeeseen "KAM 1" on yhtiöittäin kerätty ne raportoidut KAM-seikat, jotka vanha tilintarkastaja oli raportoinut ennen rotaatiota. Sarakkeeseen "KAM 2" on puolestaan yhtiöittäin kerätty ne raportoidut KAM-seikat, jotka uusi tilintarkastaja oli raportoinut rotaation jälkeen. Tyhjä solu jonkin yhtiön kohdalla sarakkeessa KAM 1 tai KAM 2 tarkoittaa sitä, että yhtiön tilintarkastaja on joko kommunikoinut rotaatiota edeltävänä vuonna jonkin seikan, jonka uusi tilintarkastaja on jättänyt pois, taikka että uusi tilintarkastaja on kommunikoinut rotaation jälkeisenä vuonna jonkin täysin uuden KAM-seikan. Esimerkkitapauksena ensimmäisessä havaintoyhtiössä Aspö Oyj:ssä vaihto-omaisuus on kommunikoitu rotaatiota ennen KAM-seikkana, mutta se on jätetty kokonaan kommunikoida rotaation jälkeisenä vuonna. Toisena esimerkkitapauksena toisessa havaintoyhtiössä CapMan Oyj:ssä liikevaihdon tuloutus oli kommunikoitu rotaation jälkeisenä vuonna, mutta sitä ei ollut kommunikoitu lainkaan rotaatiota edeltävänä vuonna. Kolmantena esimerkkitapauksena taulukon yhdeksännessä havaintoyhtiössä Kesko Oyj:ssä oli kommunikoitu vaihto-omaisuus KAM-seikkana rotaatiota edeltävänä vuonna, mutta se oltiin rotaation jälkeisenä vuonna jätetty pois mutta puolestaan tuotu liikevaihdon tuloutus uutena kommunikoituna KAM-seikkana. Muotoilusyistä KAM-seikkojen otsikointia on typistetty.

Yhtiö	KAM 1	KAM 2
Aspö Oyj	Vaihto-omaisuus	-
CapMan Oyj	-	Liikevaihdon tuloutus
Cargotec Oyj	Vaihto-omaisuus	-
Finnair Oyj	-	Kiinteä käyttöomaisuus
HKScan Oyj	-	Laskenn. verosaamiset
Incap Oyj	Liikearvo	-

Innofactor Plc	-	Laskenn. verosaamiset
Kemira Oyj	-	Liikevaihdon tuloutus
Kesko Oyj	Vaihto-omaisuus	Liikevaihdon tuloutus
Kesla Oyj	Myyntisaamiset	Liikevaihdon tuloutus
KONE Oyj	-	Myyntisaamiset
Martela Oyj	Vaihto-omaisuus	-
Neste Oyj	-	Vaihto-omaisuus
Nokia Oyj	-	Liikearvo
Orion Oyj	Liikearvo	Vaihto-omaisuus
Outokumpu Oyj	Varaukset	IT-järjestelmät
Saga Furs Oyj	-	Muut saamiset
Stockmann Oyj Abp	-	Liikevaihdon tuloutus
Stora Enso Oyj	Liikearvo	-
Teleste Oyj	Liikevaihdon tuloutus	-
Tokmanni Group Oyj	Liikevaihdon tuloutus	-
Uponor Oyj	Varaukset	Liikevaihdon tuloutus
Wärtsilä Oyj Abp	Varaukset	Myyntisaamiset

TAULUKKO 10 Rotaatiovetoiset muutokset yhtiöittäin.

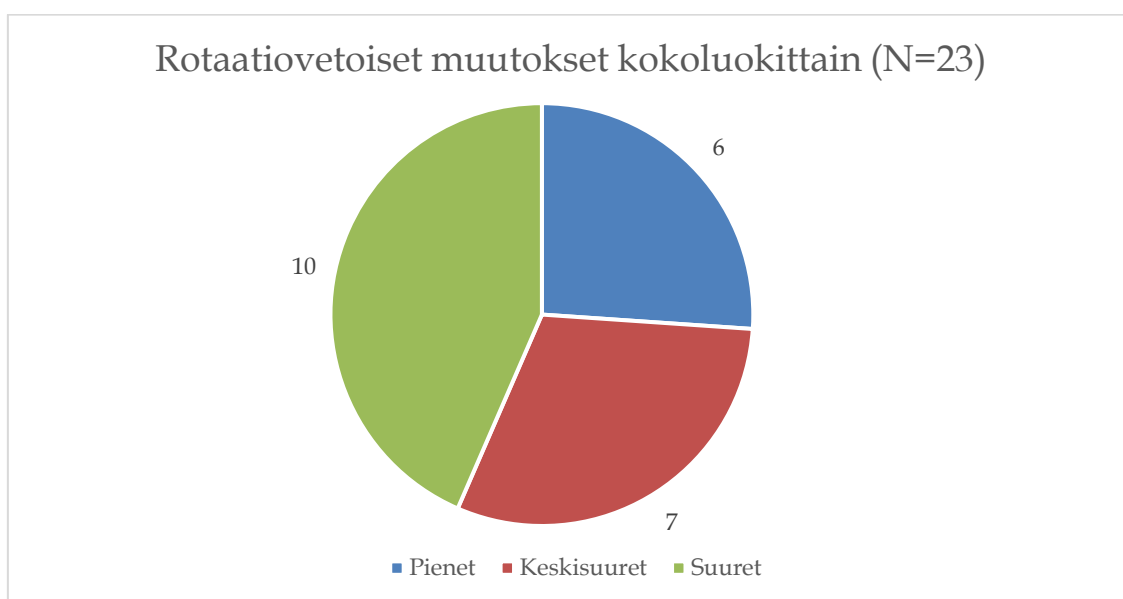
Kaikissa rotaatiovetoisten muutosten tapauksissa tilanne oli yksi kolmesta: 1) vanha tilintarkastaja oli kommunikoinut yhden keskeisen seikan, jota uusi tilintarkastaja ei ollut kommunikoinut lainkaan, 2) uusi tilintarkastaja oli kommunikoinut yhden keskeisen seikan, jota vanha tilintarkastaja ei ollut kommunikoinut lainkaan, tai 3) uusi tilintarkastaja oli kommunikoinut jonkin uuden keskeisen seikan, joka oli korvannut vanhan tilintarkastajan kommunikoidun toisen keskeisen seikan. Yhtäkään sellaista tapausta ei havaittu, jossa uusi tai vanha tilintarkastaja olisi kommunikoinut useamman kuin yhden rotaatiovetoisesti poikkeavan seikan vertailupariinsa nähden. Alla Taulukossa 11 on esitetty edellä esiteltyt KAM-seikkojen muutokset luokitteluryhmittäin esiintymisfrekvenssin mukaan suurimmasta pienimpään.

Luokitteluryhmä	Lukumäärä
Liikevaihdon tuloutus (sisältää pitkäaikaishankkeet)	8
Vaihto-omaisuuden arvostus, olemassaolo ja varaukset	6
Liikearvon (ja aineettomien hyödykkeiden) arvostus	4
Myyntisaamisten arvostus	3
Varaukset ja ehdolliset velat	3
Laskennalliset verosaamiset	2
Kiinteän käyttöomaisuuden arvostus ja varaukset	1
IT-järjestelmät / taloudellisen raportoinnin kontrollit	1
Muut	1

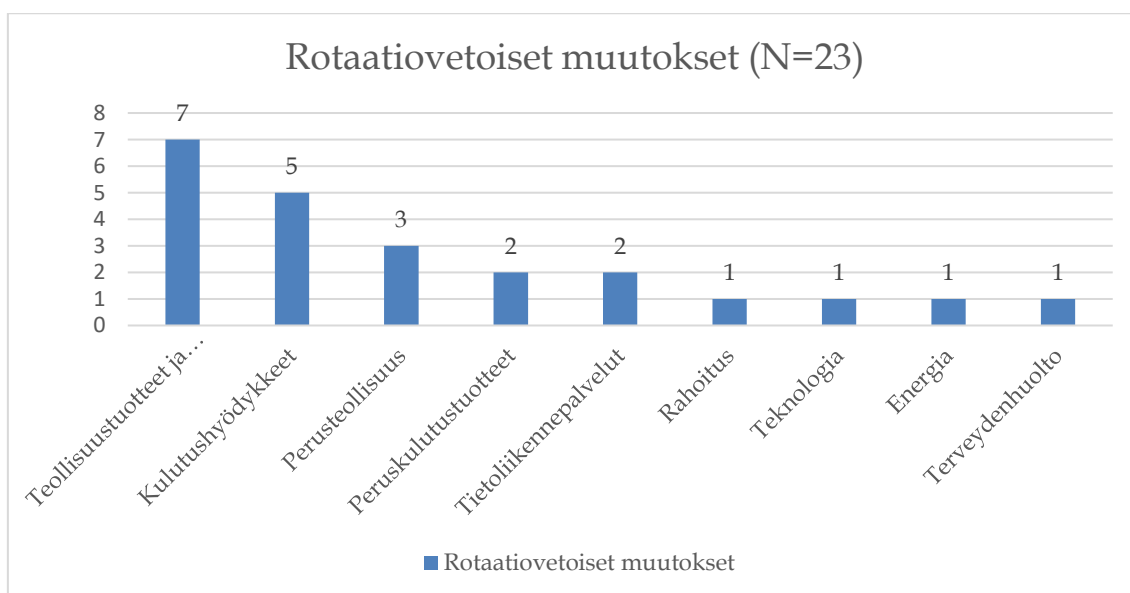
TAULUKKO 11 Muutosten esiintymisfrekvenssi luokitteluryhmittäin.

Kaikki rotaatiovetoiset muutokset tapahtuivat sellaisissa tilanteissa, kun tilintarkastusyhteisö oli vaihtunut yhdestä suureen nelikkoon kuuluvasta tilintarkastusyhteisöstä toiseen suureen nelikkoon kuuluvaan tilintarkastusyhteisöön. Merkittävin määrä rotaatiovetoisista muutoksista tapahtui silloin, kun PwC oli jommallakummalla puolella rotaatiota. Tämä lienee johtuva siitä, että PwC oli myös koko otoksen yhteisöistä eniten vaihtuvuutta kokenut tilintarkastusyhteisö (N=31, tapahtumia yhteensä 100).

Alla on Kuviossa 9 ensin eritelty havaitut rotaatiovetoiset muutokset yhtiöiden kokoluokittain ja sen jälkeen Kuviossa 10 toimialoittain.

KUVIO 9 Rotaatiovetoiset muutokset kokoluokittain.

KUVIO 10 Rotaatiovetoiset muutokset toimialoittain.

Eniten rotaatiovetoisia KAM-seikkojen muutoksia havaittiin suurissa yhteisöissä, joka on sikäli mielenkiintoista, sillä otokseen valikoituneissa yhtiöissä oli eniten keskisuuria yrityksiä, joka pitää rotaatiovetoisten muutosten esiintyvyydessä toista sijaa. Lisäksi toimialakohtaisessa vertailussa ei havaittu esiintyvyytrendin kannalta suuria yllätyksiä teollisuusyhtiöiden ja kulutushyödykkeitä tarjoavien yhtiöiden pitäessä kärkisijoja. Näitä yhtiöitä oli sekä otoksessa, että Helsingin pörssin päälistalla (koko populaatio) kaikista eniten. Loput havainnot jakautuivat melko tasaisesti muiden toimialojen yritysten välille.

Alla Taulukossa 12 on havainnollistettu rotaatiovetoisten muutosten yhteydessä havaittuja päävastuullisen tilintarkastajan muutoksia dikotomisesti koodatussa sukupuolella.

Yhtiö	Sukupuoli ennen	Sukupuoli jälkeen	Lukumäärä ennen	Lukumäärä jälkeen	Muutos, kpl
Aspo Oyj	M	M	3,00	2,00	- 1,00
CapMan Oyj	M	N	1,00	2,00	+ 1,00
Cargotec Oyj	M	M	4,00	2,00	- 2,00
Finnair Oyj	M	N	4,00	5,00	+ 1,00
HKScan Oyj	M	M	4,00	4,00	0,00
Incap Oyj	M	N	3,00	2,00	- 1,00
Innofactor Plc	M	M	2,00	3,00	+ 1,00
Kemira Oyj	M	M	2,00	3,00	+ 1,00
Kesko Oyj	M	M	3,00	2,00	- 1,00
Kesla Oyj	M	M	2,00	3,00	+ 1,00
KONE Oyj	M	M	1,00	2,00	+ 1,00
Martela Oyj	M	M	3,00	2,00	- 1,00
Neste Oyj	M	N	4,00	3,00	- 1,00
Nokia Oyj	M	N	2,00	2,00	0,00
Orion Oyj	M	N	2,00	3,00	+ 1,00
Outokumpu Oyj	N	M	5,00	5,00	0,00
Saga Furs Oyj	N	M	4,00	3,00	- 1,00
Stockmann Oyj Abp	M	N	3,00	4,00	+ 1,00
Stora Enso Oyj	M	M	3,00	2,00	- 1,00
Teleste Oyj	M	N	4,00	3,00	- 1,00
Tokmanni Group Oyj	M	M	3,00	3,00	0,00
Uponor Oyj	M	M	2,00	2,00	0,00
Wärtsilä Oyj Abp	N	M	4,00	4,00	0,00

TAULUKKO 12 Päävastuullisten tilintarkastajien sukupuolet.

Yllä olevan Taulukon 12 mukaan rotaatiovetoisia muutoksia havaittiin eniten (N=12) sellaisissa tilanteissa, kun päävastuullisen tilintarkastajan sukupuoli oli pysynyt rotaation molemmin puolin samana. Toiseksi eniten rotaatiovetoisia muutoksia havaittiin puolestaan niissä tilanteissa, joissa miestilintarkastaja oli

vaihtunut rotaation yhteydessä naistilintarkastajaksi (N=8). Tämä on sikäli merkityksellinen havainto, sillä koko otoksessa (N=50) oli ainoastaan 12 sellaista tapausta, jossa päävastuullinen tilintarkastaja oli vaihtunut miehestä naiseksi. Suurimmassa osassa näistä tapauksista oli siis myös tapahtunut rotaatioon assosioitavissa oleva muutos tarkastuksen kannalta keskeisten seikkojen raportoinnissa. Loput (N=3) Taulukon 12 havainnoista koskevat sellaisia tilanteita, joissa rotaation yhteydessä vaihtui päävastuullinen naistilintarkastaja miestilintarkastajaksi. Taulukoinnin perusteella havaittiin, että naistilintarkastajat olivat keskimäärin raportoineet hieman enemmän KAM-seikkoja, kuin miestilintarkastajat. Tämä trendi havaittiin kahden suuntaisena: niissä tapauksissa, joissa tilintarkastaja oli vaihtunut naisesta mieheksi, rotaation jälkeinen miestilintarkastaja raportoi hieman vähemmän KAM-seikkoja, ja niissä tapauksissa, joissa tilintarkastaja oli vaihtunut miehestä naiseksi, rotaation jälkeinen naistilintarkastaja raportoi hieman enemmän KAM-seikkoja. Tämä on linjassa esimerkiksi Abdelfattah ym. (2020) kanssa.

Alla on lisäksi Taulukossa 13 havainnollistettu niiden yhtiöiden, joissa rotaatiiovetoisia KAM-seikkojen muutoksia havaittiin, tilintarkastuspalkkioiden kehitys rotaatiota edeltävältä vuodelta rotaation jälkeiseen vuoteen. Tilintarkastuspalkkiot ja niiden muutokset on esitetty alla tuhansissa euroissa.

Yhtiö	Palkkiot ennen	Palkkiot jälkeen	Muutos (+/-)	Muutos %
Aspo Oyj	381,00	304,00	- 77,00	- 25,33 %
CapMan Oyj	257,00	176,00	- 81,00	- 46,02 %
Cargotec Oyj	3.000,00	3.200,00	+ 200,00	+ 6,25 %
Finnair Oyj	300,00	500,00	+ 200,00	+ 40,00 %
HKScan Oyj	500,00	500,00	0,00	0,00 %
Incap Oyj	143,00	158,00	+ 15,00	+ 9,49 %
Innofactor Plc	107,00	109,00	+ 2,00	+ 1,83 %
Kemira Oyj	1.500,00	1.400,00	- 100,00	- 7,14 %
Kesko Oyj	900,00	1.000,00	+ 100,00	+ 10,00 %
Kesla Oyj	105,00	121,00	+ 16,00	+ 13,22 %
KONE Oyj	3.700,00	3.200,00	- 500,00	- 15,63 %
Martela Oyj	86,00	73,00	- 13,00	- 17,81 %
Neste Oyj	1.500,00	1.300,00	- 200,00	- 15,38 %
Nokia Oyj	22.700,00	22.300,00	- 400,00	- 1,79 %
Orion Oyj	100,00	100,00	0,00	0,00 %
Outokumpu Oyj	1.900,00	1.900,00	0,00	0,00 %
Saga Furs Oyj	167,00	148,00	- 19,00	- 12,84 %
Stockmann Oyj Abp	400,00	700,00	+ 300,00	+ 42,86 %
Stora Enso Oyj	4.000,00	4.000,00	0,00	0,00 %
Teleste Oyj	140,00	107,00	- 33,00	- 30,84 %
Tokmanni Group Oyj	100,00	105,00	+ 5,00	+ 4,76 %

Uponor Oyj	900,00	800,00	- 100,00	- 12,50 %
Wärtsilä Oyj Abp	3.300,00	2.900,00	- 400,00	- 13,79 %
Kaikki yhteensä (ka)	2.008,09	1.960,91	- 47,17	- 3,07 %

TAULUKKO 13 Tilintarkastuspalkkioiden kehitys rotaatiovetoisten muutosten yhteydessä.

Edellä olevan taulukon mukaisesti niissä yhtiöissä, joissa rotaatiovetoisia KAM-seikkojen muutoksia havaittiin, olivat tilintarkastuspalkkiot rotaatiota edeltävältä ajalta hieman laskeneet rotaation jälkeiselle tilikaudelle tultaessa. Listalle sattuu sisältymään myös koko otoksen (N=50) suurimmat laskijat KONE Oyj (KNEBV), Nokia Oyj (NOKIA) ja Wärtsilä Oyj Abp (WRT1V).

Pääluvussa 4 on nyt käsitelty tutkimuksen aineisto, aineiston käsittelymenetelmät ja esitelty aineiston käsittelyn perusteella saadut tulokset. Seuraavassa pääluvussa, eli pääluvussa 5, tarkoituksena on tehdä tuloksista mielekkäitä johtopäätöksiä, reflektoida tutkimustyötä ja hahmotella sopivaksi katsottuja jatko-tutkimusaiheita.

5 JOHTOPÄÄTÖKSET

5.1 Yleistä

Tämän tutkimuksen tavoitteena oli kartoittaa, oliko tilintarkastajarotaatio aiheuttanut muutoksia KAM-seikkojen raportointiin suomalaisissa pörssiyhtiöissä aikavälillä 2016–2022 ja vastata tutkimuskysymykseen ”monipuolistaako tilintarkastajarotaatio ISA 701:n mukaista KAM-raportointia?”.

Tutkimuspopulaationa toimi Helsingin pörssin (OMX Helsinki) päälistalla kesällä 2023 listattuna olleet yritykset, ja tutkimusotokseen koko populaatiosta valikoituivat ne yhtiöt, joissa oli tapahtunut tilintarkastajarotaatio vuosien 2016 ja 2022 välillä. Edellä mainitulla aikavälillä tapahtuneita tilintarkastajarotaatioita havaittiin alaluvun alaluvussa 4.2.1 mainitut rajaukset huomioon ottaen yhteensä 50 kappaletta. Listaus yhtiöistä on nähtävissä tämän tutkimuksen liitteissä (Liite 2). Koska yhdessäkään populaation yhtiössä ei havaittu ajanhetkien 2016 ja 2022 välillä yli yhtä rotaatiota, on 50 rotaatiota samalla myös synonyymi sille, että otokseen kuuluu tasan 50 yhtiötä.

Aineistoksi puolestaan valikoitui kaikissa edellä mainituissa 50 yhtiössä ne tilintarkastuskertomukset, jotka oli 1) annettu ennen rotaatiota ja 2) ensimmäisenä vuonna rotaation jälkeen, joka tarkoittaa analysoitavien tilintarkastuskertomusten määrässä mitattuna yhteensä 100:a tilintarkastuskertomusta. Tilintarkastuskertomuksilta käytiin läpi KAM-segmentti, ja kunkin yhtiön kaikki raportoidut KAM-seikat kirjattiin ylös ja niitä vertailtiin rotaatiota edeltävältä tilikaudelta rotaation jälkeiselle tilikaudelle, ja useassa tapauksessa myös toisin päin. KAM-seikkojen ja niiden sisällön (sanamäärä) lisäksi tilintarkastuskertomuksilta ja vuosikertomuksilta etsittiin tietoja tilintarkastuspalkkioista, markkinalähtöisistä ilmiöistä ja päävastuullisen tilintarkastajan sukupuolesta, joilla kaikilla pyrittiin hakemaan väkevämpää vipuvartta mielekkäiden johtopäätösten tekemisen tekemisten tueksi.

Erityisen olennaiseksi osoittautui markkinalähtöisten ilmiöiden suodattaminen havaituista muutoksista KAM-seikoissa. Markkinalähtöisillä ilmiöillä tarkoitetaan siis tämän tutkimuksen kontekstissa sellaisia olennaisesti tilinpäätökseen vaikuttavia tapahtumia, jotka ovat tapahtuneet kohdeyritykselle markkinavetoisesti ja joista tilintarkastaja olisi KAM-seikkana kohtuullisella varmuudella raportoinut rotaatiosta huolimatta. Esimerkiksi merkittävät yrityskaupat luokiteltiin tässä tutkimuksessa markkinalähtöisiksi KAM-seikoiksi. Rotaatiovetoisiksi muutoksiksi KAM-seikoissa puolestaan kategorisoitiin pääasiallisesti sellaisia muutoksia, joissa jokin tilinpäätökseen tavanomaisesti sisältyvä erä, esimerkiksi myyntisaamiset, olisi korvattu jollakin muulla tilinpäätökseen tavanomaisesti sisältyvällä erällä, kuten vaihto-omaisuudella, ilman, että kummankaan kyseessä olevan erän merkityksellisyys osana tilinpäätöstä kokonaisuutena olisi rotaatiovuosien välillä juurikaan muuttunut. Tutkimuksellinen mielenkiinto kohdistui siis nimen omaisesti näihin tilintarkastajarotaatioon assosioitavissa oleviin

KAM-muutoksiin, joita havaittiin otoksen 50 yhtiöstä yhteensä 23 yhtiössä (Taulukko 10), joiden analysoinnin tuloksista keskeisimmät ja mielekkäimmät johtopäätökset pyritään tekemään seuraavassa alaluvussa.

5.2 Päätelmät

Koko populaation 134 yhtiöstä rotaatioita havaittiin aikavälillä 2016 – 2022 yhteensä 50 yhtiössä (Liite 2). Näistä 50 yhtiöstä edelleen 23 yhtiössä havaittiin sellaisia KAM-seikkojen muutoksia, jotka kohtalaisella varmuudella pystyttiin päätellessä 4 kuvatulla tavalla assosioimaan liittyvän tilintarkastajarotaation perusteella syntyneisiin uuden ja vanhan tilintarkastajan välisiin näkemuseroihin tilinpäätökseen sisältyvistä olennaisimmista tai riskipitoisimmista eristä. Tämän alaluvun ensimmäisellä puoliskolla käydään läpi koko aineiston analysoinnista tehtyjä johtopäätöksiä ja toisella puoliskolla puolestaan rotaatiovetoisiksi arvioitujen KAM-muutosten analysoinnista tehtyjä johtopäätöksiä.

Tilintarkastajarotaatioiden ajallisesta hajautumisesta aikavälillä 2016 – 2022 (Kuvio 4) ei havaittu merkittäviä selittäviä tai edes kuvaavia trendejä. Lukumäärällisesti suurin määrä rotaatioista osui vuosien 2017 – 2018 ja 2020 – 2021 taitteisiin (kummassakin N=11), mutta listayhtiöiden rotaatioajankohdat vaikuttaisivat olevan toisiinsa nähden hyvinkin satunnaisia, eikä tilintarkastajarotaatio ole muutenkaan sellainen hallinnollinen muutos, johon mielellään taikka heppoisin perustein lähdetäisiin. Tästä kieli myös se, että koko aineistossa ei yli yhtä rotaatiota havaittu yhtiötä kohden tarkasteluajavälillä. Se voisi kertoa esimerkiksi siitä, ettei uudesta tilintarkastajasta palata vanhaan, vaikka ongelmia havaittaisiinkin ensimmäisten tarkastusvuosien aikana. Tilintarkastusyhteisöittäin järjestellyistä rotaatioaineistosta havaittiin se, että suurin osa rotaatiosta tapahtui suureen nelikkoon kuuluvien yhteisöjen välillä, jotka muutenkin pitävät hallussaan suurinta osaa listayhtiöasiakkuuksista. Näistä suurin häviöjä tarkasteluajavälillä oli PwC (21 menetettyä asiakkuutta, netto -11) ja suurin voittaja puolestaan EY (17 saatua asiakkuutta, netto +8). Listayhtiöasiakkuudet vaikuttaisivat tällä hetkellä jakautuvan melko tasaisesti PwC:n, KPMG:n ja EY:n välille (Liite 2). Aikavälillä 2016 – 2022 PwC:n nousu suurimmaksi asiakkuuksien häviöjäksi (asiakkaiden muutos eniten nettonegatiivinen) johtunee siitä, että EU-alueella tilintarkastajarotaatiosäädökset astuivat efektiivisesti voimaan vuoden 2016 puolessa välissä (esim. Cameran, Negri & Pettinicchio, 2015; Horton, Livne & Pettinicchio, 2020), joka osuu juuri sopivasti tämänkin tutkimuksen tarkasteluajavälille. Tällöin lienee melko selvää, että juuri sen tilintarkastusyhteisön, jolla on vallitsevassa tilanteessa eniten tilintarkastusasiakkaita, on myös suurimmasta määrästä asiakkuuksia luovuttava pakollisten rotaatiosäädösten astuessa voimaan. Deloitte markkinaosuuden ollessa Suomessa suuren nelikon yhtiöistä selkeästi pienin, oli tällä myös kyseisestä joukosta pienin rotaatioiden esiintyvyys. Mikäli akateemista kirjallisuutta on uskominen, niin Helsingin pörssin listayhtiöt vaikuttaisivat tämän tuloksen perusteella arvostavan suureen nelikkoon kuuluvien yhteisöjen toteuttamia tilintarkastuksia ja niiden mukanaan tuomaa korkeaa

tilintarkastuksen laatua, vaikka kategoriaan ”Muut” (pienemmät tilintarkastusyhteisöt) netto aikavälillä 2016 – 2022 olikin +2 saatua asiakkuutta. Muille, kuin suureen nelikkoon kuuluville yhteisöille, menneet asiakkuudet olivat poikkeuksetta pieniä tilintarkastusasiakkaita (kokoluokkien kolmijaon ”pienet”, ”keskisuuret” ja ”suuret” mukaan), joka voisi kertoa siitä, että keskisuurissa ja suurissa yrityksissä uskotaan suureen nelikkoon kuuluvien tilintarkastusyhteisöiden parempaan tilintarkastuksen laatuun ja tasoon enemmän kuin pienissä yrityksissä. Tämä vaikuttaisi olevan linjassa esimerkiksi alaluvussa 2.11 esiteltyihin seikkoihin koskien suuren nelikon tilintarkastusyhteisöjen roolia tilintarkastusmarkkinoilla.

Kiinnostava havainto, joka on esimerkiksi Cameran ym. (2015) näkemyksien vastainen, oli se, että Taulukon 2 mukaisesti tilintarkastuspalkkiot vaikuttivat rotaation seurauksena koko otoksessa hieman laskeneen, kun Cameran ym. vakuuttivat, että rotaatio pääsääntöisesti kasvattaa tilintarkastuskustannuksia. Tämä herättää myös kysymyksen tilintarkastuksen laadusta ainakin silloin, kun laadun korvikemuuttujana käytetään tilintarkastuskustannuksia (esim. Hoitash, ym. 2007). Tilintarkastajien palkkiot olivat laskeneet keskiarvoilla mitattuna yhteensä noin 20 tuhannen euron edestä rotaatiota edeltävältä vuodelta rotaation jälkeiselle vuodelle tultaessa. Tilintarkastuskustannusten lasku koko aineiston osalta saattaisi siis kieliä mahdollisesta pudotuksesta tilintarkastuksen laadussa, mutta tällaisen johtopäätöksen tekemistä lienee syytä varoa tutkimuksen rajallisuus huomioon ottaen. Esimerkiksi Cameran ym. (2015), Myers ym. (2003), Nashwa (2004) ja Lennox (2014) korostavatkin rotaation ja tilintarkastuksen laadun välisen kausaalisuhteen olevan ainakin toistaiseksi ristiriitainen.

Kokoluokkien ja toimialojen puolesta suuria, selittäviä tai kuvaavia trendejä rotaatioiden osalta ei havaittu. Rotaatiot jakautuivat kolmijakoisten kokoluokkien välillä suhteellisen tasaisesti, 50 rotaatiosta keskisuuret olivat voittaja 18 rotaatiollaan ja loput 32 jakautuivat 50/50-suhteessa pienten ja suurten välille: kummassakin havaittiin 16 rotaatiota aikavälillä 2016 – 2022. Rotaatioiden jakautuminen toimialoille Kuvion 7 mukaisesti heijastelee koko Helsingin pörssin kaikkien yhtiöiden toimialajakaumaa. Rotaatioita havaittiin eniten teollisuus-, kulutushyödyke- ja peruskulutustuote-yhtiöissä, joita on muutenkin Helsingin pörssin päälistalla kaikkein eniten ja vieläpä melko samassa suhteessa, kuin tässä tutkimuksessa tehdyt havainnot toisiinsa ovat.

Itse KAM-seikkojen puolesta havainnollistettiin Kuviossa 8 sitä, miten KAM-seikkojen lukumäärä oli kehittynyt rotaatiota edeltävältä ajalta rotaation jälkeiselle ajalle tultaessa. Tulokset vaikuttaisivat olevan linjassa esimerkiksi Duboisée de Ricquebourg ja Maroun (2022) kanssa, joiden mukaan tilintarkastajarotaatiolla ei olisi ainakaan merkittävää vaikutusta raportoitujen KAM-seikkojen lukumäärään tai pituuteen, sillä tässä tutkimuksessa havaittiin hyvin minimaalinen muutos KAM-seikkojen lukumäärässä. Rotaatiota edeltävillä vuosilla raportoitiin yhteensä 134 KAM-seikkaa, kun niiden määrä oli rotaation jälkeisenä vuotena ainoastaan 130. Muutos on niin pieni, ettei sitä voi pitää merkitseväenä. Keskimäärin yhdessä tilintarkastuskertomuksessa raportoitiin ennen rotaatiota noin 2,68 seikkaa, kun niitä raportoitiin rotaation jälkeen 2,60. Negatiivista muutosta

havaittiin siis tässä keskiarvokategoriassa ainoastaan 0,08 raportoidun seikan verran. Johtopäätöksenä todettakoon linjassa aiemman tutkimuksen kanssa, ettei tilintarkastajarotaatio vaikuttaisi juurikaan vaikuttavan KAM-seikkojen lukumäärään tilintarkastuskertomuksilla.

KAM-seikkojen sisältöä ja sanamäärää havainnollistettiin puolestaan Taulukoissa 6 ja 7. Seikkojen luokitteluryhmät oli rakennettu PRH:n raportoinnin pohjalta ja ne esiteltiin Taulukossa 5. Tässä tutkimuksessa havaittu jakauma kaikkien luokitteluryhmien välillä noudatteli hyvin pitkälti PRH:n vuosina 2018 – 2020 havaitsemien luokitteluryhmien frekvenssijakaumaa, ja se on lisäksi selkeästi linjassa esimerkiksi Ecim ym. (2023) kanssa. Tilintarkastajarotaatiolla ei vaikuttaisi siis olevan merkittävää vaikutusta KAM-seikkojen luokitteluryhmiin, vaan niistä asioista, joista normaalistikin kommunikoidaan eniten, kommunikoidaan myös rotaation yhteydessä eniten. Sanamäärien (Taulukko 7) puolesta merkittäviä yllätyksiä ei havaittu, koko aineiston kaikkien raportoitujen KAM-seikkojen sanamäärän keskiarvon kasvaessa 146 sanasta 152 sanaan rotaation yhteydessä, jolloin voidaan arvioida, että rotaatio on vain hieman kasvattanut seikkojen sanamääräistä esittämistä, mutta muutos ei ole merkitsevä. Tämä on myös linjassa Duboisée de Ricquebour ja Maroun (2022) kanssa, jotka totesivat, ettei rotaatiolla ole KAM-seikkojen sanamäärään merkitsevää vaikutusta.

Koko aineistossa (N=50) havaittiin yhteensä 50 KAM-seikkojen muutosta, joista rotaatioon assosioitavia muutoksia oli yhteensä 29 kappaletta yhteensä 23 yhtiössä. Kaikissa rotaatiovetoisten muutosten tapauksissa tilanne oli yksi kolmesta: 1) vanha tilintarkastaja oli kommunikoinut yhden keskeisen seikan, jota uusi tilintarkastaja ei ollut kommunikoinut lainkaan, 2) uusi tilintarkastaja oli kommunikoinut yhden keskeisen seikan, jota vanha tilintarkastaja ei ollut kommunikoinut lainkaan, tai 3) uusi tilintarkastaja oli kommunikoinut jonkin uuden keskeisen seikan, joka oli korvannut vanhan tilintarkastajan kommunikoidun toisen keskeisen seikan. Yhtäkään sellaista tapausta ei havaittu, jossa uusi tai vanha tilintarkastaja olisi kommunikoinut useamman kuin yhden rotaatiovetoisesti poikkeavan seikan vertailupariinsa nähden Rotaatiovetoisiksi arvioidut muutokset esiteltiin yhtiöittäin Taulukossa 10. Suurin osa (N=18) rotaatiovetoisista muutoksista havaittiin liittyvän liikevaihdon tuloutukseen (N=8), vaihtomaisuuden arvostukseen (N=6) ja liikearvon arvostukseen (N=4). Tässäkin tapauksessa havaintojen jakauma noudatteli PRH:n raportointia vuosilta 2018 – 2020. Rotaatiovetoisissa muutoksissa kaikki muutokset havaittiin niissä tapauksissa, kun tilintarkastusyhteisö oli vaihtunut yhdestä suureen nelikkoon kuuluvasta tilintarkastusyhteisöstä toiseen suureen nelikkoon kuuluvaan tilintarkastusyhteisöön. Toimialajakauman puolesta yllätyksiä ei havaittu: myös rotaatiovetoisten muutosten tapauksessa jakauma noudatti koko populaation toimialajakaumaa. Kiinnostavin havainto tehtiin päävastuullisen tilintarkastajan sukupuoliarvioinnissa. Koko aineistossa (N=50) oli yhteensä 12 sellaista tapausta, jossa päävastuullinen tilintarkastaja oli vaihtunut miestilintarkastajasta naistilintarkastajaksi, ja näistä 12 tapauksesta yhteensä kahdeksan osui rotaatiovetoisten muutosten joukkoon. Tästä voisi varovaisesti päätellä esimerkiksi sen, että tilintarkastajarotaatiolla on todennäköisemmin raportoitavia KAM-seikkoja

muuttava vaikutus silloin, kun tilintarkastaja vaihtuu rotaation yhteydessä miehestä naiseksi.

Kaiken kaikkiaan tämän tutkimuksen tulosten perusteella vaikuttaisi siltä, että tilintarkastajarotaatiolla ei ole juurikaan vaikutusta KAM-seikkojen raportointiin. Vastattaessa tutkimuskysymykseen ”monipuolistaako tilintarkastajarotaatio ISA 701:n mukaista KAM-raportointia”, vastaus kuulunee yksinkertaisesti ”ei juurikaan”. Raportoidut KAM-seikat rotaation jälkeen ovat kyllä joissain tapauksissa muuttuneet, mutta ne kuuluvat edelleen esimerkiksi PRH:n raportointiin sisältyviin yleisimpiin pääluokkiin, eikä niiden esittämistavassa tai sanamäärissä ole havaittu merkitseviä muutoksia. KAM-seikat vaikuttaisivat olevan kohtalaisen homogeenisiä koko aineistossa, ja samanlaista laskentatoimelle ja ”yritysjargonille” ominaista kielenkäyttöä viljellään yhtiön toimialasta, kokoluokasta, ja liiketoimintamallista riippumatta, joka antaa viitteitä siitä, että KAM-seikoista hyötyisivät ennen kaikkea ne, joilla on jo valmiiksi kokemusta laskentatoimen ammattisanastosta esimerkiksi työkokemuksen kautta. Tämä havainto on linjassa aiemman akateemisen tutkimuksen kanssa (ks. esim. Ecim, ym. 2023; Li, 2017). KAM-seikkojen rotaatiovetoisia muutoksia havaittiin kuitenkin eniten suhteessa koko aineiston kaikkiin sukupuolipermutaatioihin edellä mainitun mukaisesti niissä tapauksissa, kun tilintarkastajan sukupuoli vaihtui miehestä naiseksi rotaation yhteydessä, joka lienee tutkimuksen mielenkiintoisin tulos ja joka saattaisi poikia kaikkein eniten mielekkäitä jatkotutkimusaiheita. Lisäksi naiset raportoivat hieman miehiä enemmän KAM-seikkoja (lukumäärällisesti), joka on linjassa esimerkiksi Abdelfattah ym. (2020) kanssa. Tilintarkastajarotaatio ei vaikuttaisi Suomen kontekstissa juurikaan monipuolistavan KAM-raportointia tai vähentävän toistuvaisinformaation määrää tilintarkastuskertomuksilla, josta huolta osoittivat esimerkiksi Velte ja Issa (2019), Li ym. (2019), Bédard ym. (2014) sekä Ong ym. (2021). Tämä saattaisi johtua esimerkiksi siitä, että tilintarkastuksen ja tilinpäätösinformaation sisäsyntyinen luonne vaikuttaisi olevan kohtalaisen homogeenistä, eikä KAM-raportoinnilta voi siten odottaakaan liikoja. Tarpeeseen oikeasti erilaisen (heterogeenisen), yrityskohtaisen ja vuosispesifin tilinpäätösinformaation, josta kaikki käyttäjät voisivat tasapuolisesti ammentaa, KAM-raportointi ei vaikuttaisi ainakaan vielä olevan kunnolla vastannut.

5.3 Tutkimustyön reflektointi ja jatkotutkimusaiheet

Tähän tutkimukseen, kuten muihinkin tutkimuksiin, kohdistuu rajoituksia, jotka heikentävät johtopäätösten yleistämiskelpoisuutta. Ensinnäkin KAM-raportoinnin muutosten arviointi tuijottamalla sokeasti rotaatiota edeltävää vuotta ja heti sen jälkeistä vuotta tuntuu melko kyseenalaiselta ja voisikin olla, että mielekkäämpiin tuloksiin päästäisiin tekemällä syväluotaavampaa arviointia KAM-raportoinnista esimerkiksi kolmelta rotaatiota edeltävältä vuodelta ja kolmelta sen jälkeiseltä – joka melko lailla kattaisikin koko sen ajan, kun ISA 701 on ollut voimassa. Tämän kautta päästään siihen, että ISA 701:n implementaatiosta ei ole

ehtinyt tiettyjen tutkimusmetodien valossa kulua vielä riittävän kauaa, jotta oikeasti mielekkäitä ja populaatiota määrittäviä johtopäätöksiä saataisiin tehtyä.

Jonkin KAM-seikan puuttuminen edellisvuoteen verraten tai toisen KAM-seikan mukaan ottaminen ei myöskään välttämättä ole paras mahdollinen tapa arvioida absoluuttisia muutoksia KAM-seikkojen raportoinnissa. Muutosten kategorisointi markkina-/ei-markkinavetoisiin muutoksiin tuntui loogiselta ja siinä onnistuttiin melko hyvin, mutta väkisinikin herää kysymys, että kuinka paljon se todellisuudessa kuvastaa muutoksia KAM-seikoissa. Seikkojen analysointiin voisi käyttää kehittyneempiäkin tilastollisia menetelmiä, arvioida muutoksia seikkojen sanoittamisen ”äänensävyyn” suhteen ja ennen kaikkea haastattelemalla seikkoja laatineita tahoja. On muistettava, että KAM-seikkojen määrittely ei ole ainoastaan tilintarkastajalähtöinen prosessi, vaan seikat määritellään yhteistyössä johdon kanssa (esim. McGeachy & Arnold, 2017), joten saattaisi olla syytä myös tutkia rotaation yhteydessä, hieman sitä ennen tai hieman sen jälkeen tapahtuneita muutoksia kohdeyhtiön päätöksentekijöissä ja johtohenkilöstössä.

Pajunen ym. (2019) mainitsevat, että tilintarkastusalalla on nähty KAM-raportoinnin ohella useampiakin uudistuksia, joiden mielekkyys ei ole ollut selvää Suomen oloissa. Voi siis olla, että KAM-raportointia koskevien teemojen tutkimus Suomen kontekstissa ei ole edes mielekäästä, mikäli mahdollisimman yleistettäviin johtopäätöksiin haluttaisiin pyrkiä. Kansainväliset tilintarkastusstandardit ovat IAASB-lähtöisiä, jolla on juuret Yhdysvalloissa ja muilla suurilla kansainvälisillä markkinoilla. Suomalaisen tilintarkastuslainsäädännön ollessa tilintarkastusvelvollisuuden kokorajojen suhteen poikkeuksellisen tiukkaa, kaikki kansainväliset tilintarkastusstandardit eivät sovellu suomalaiseen luottamusyhteiskuntaan yhtä hyvin, kuin ne sopivat esimerkiksi yhdysvaltalaisille tilintarkastusmarkkinoille, jossa tarkastetaan käytännössä vain isoimpia yrityksiä ja jossa merkittävien kirjanpitoskandaalien esiintyvyys on historiankin valossa ollut moninkertaista koto-Suomeen verrattuna. Erilaiset skandaalit luovat sekä kysyntää että hedelmällistä kasvualustaa standardoinnille ja sääntelylle. Ilmiöt ja niistä tehdyt johtopäätökset, joita tässä tutkimuksessa esiteltiin, eivät siis välttämättä kovin hyvin kuvaa esimerkiksi KAM-raportointia kokonaisuutena. Vaikka tutkimuksen tulosten mukaisesti mullistavia johtopäätöksiä ei päästy tekemään, niin poiki itse tutkimustyön aikana aineiston läpikäyminen melko kiinnostavia aihioita mahdollisiksi jatkotutkimusaiheiksi, joista osa koskettaa KAM-raportoinnin suhdetta rotaatioihin ja osa puolestaan KAM-raportointia tai tilintarkastajarotaatiota itsenäisempänä ilmiönä.

Ensimmäinen kiinnostava tema tutkimustyön tekemisen yhteydessä oli se, että jotkut listayhtiöt julkaisevat tilintarkastuskertomuksen osana vuosikertomusta niin, että sen stilisointi on yhtenäistetty muun vuosikertomusinformaation kanssa. Osa puolestaan näyttäisi toimivan niin, että tilintarkastajan toimittama, tilintarkastusyhteisön omilla fonteilla ja muotoiluilla varustettu tilintarkastuskertomus julkaistaan joko vuosikertomuksen lopulla tai omana dokumenttinaan. Voisi olla kiinnostavaa tutkia, miten tilintarkastuskertomuksen stilisointiseikat vaikuttavat tilinpäätöstietojen käyttäjien mielipiteisiin esimerkiksi tilintarkastuskertomuksen luotettavuuden suhteen, jolla voisi siten olla myös vaikutus

IAASB:n toivomaan informaatioarvon paranemiseen myös KAM-seikkojen kautta.

KAM-raportoinnin yhteydessä vaikuttaisi esiintyvän melko paljon ammattispesifiä sanastoa, jota kohtaan osoittivat huolta mm. Ecim ym. (2023) ja Li (2017). Tämän tutkimuksen perusteella suomalaisissa tilintarkastuskertomuksissa tiettyä teemaa käsittelevä KAM-seikka oli muotoiltu usein kahteen sarakkeeseen, joista toisessa kuvattiin seikkaa yleisesti ja toisessa kuvattiin, että miten sitä oli käsitelty tilintarkastuksessa. Näistä jälkimmäisessä vaikutti melko useasti esiintyvän sana ”tarkastimme”, mutta tilinpäätöstietojen keskivertokäyttäjillä tuskin on tosiasiallisesti mahdollisuutta ymmärtää, mitä tietyn asian ”tarkastamisella” voidaan tarkoittaa. Olisi mielenkiintoista tutkia, minkälaisia mielikuvia KAM-segmentin läpikäynti tuottaa tilinpäätöstietojen käyttäjille tarkastuksen tosiasiallisesta sisällöstä, silloin kun kyseessä ei ole ammattisanastoon etukäteen perehtynyt lukija, ja mitä tilintarkastuksen ammattilaiset ja standardinasettajat voisivat puolestaan tehdä sen eteen, että KAM-segmenteistä saataisiin ymmärrettävämpiä.

Tutkimusta varten käytiin läpi satoja vuosikertomuksia tilintarkastuskertomuksineen, ja näiden välillä erilaisia muotoiluja ja esittämistapoja vaikutti olevan melko paljon. Kun tilintarkastuskertomuksilta on tarpeen etsiä jokin tieto nopeasti, esimerkiksi tämän tutkimuksen kontekstissa piti löytää raportoidut KAM-seikat, niin saattaisi olla perusteltua, että jo tilintarkastuskertomuksen ensimmäisellä sivulla olisi nähtävissä jonkinlainen summaus tehdystä työstä niin, ettei lukijan joka kerta tarvitsisi sukeltaa koko kertomuksen läpi, josta suurin osa KAM-segmenttiä ja muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta on juridista toistuvaisinformaatiota. Tällaisen summaussegmentin käyttämistä ja sitä kohtaan kohdistuvia mielipiteitä saattaisi olla mielekäästä tutkia, mikäli tiedeyhteisössä ja lainsäätäjien päässä ollaan edelleen kiinnostuneita tilintarkastuskertomusten luettavuuden parantamisesta.

Joissakin tapauksissa kahdessa eri yrityksessä raportoidun saman KAM-seikan yhteydessä, esimerkiksi liikevaihdon tuloutuksen suhteen, toisen yrityksen tilintarkastaja oli raportoinut liikevaihtoluvut kyseiseltä vuodelta KAM-seikan yhteydessä, mutta toinen ei. Useassa tapauksessa vuoden luvut ja erityisesti vertailuvuoden tiedot jouduttiin hakemaan erikseen vuosikertomukselta, jotka monesti voivat olla keskivertokäyttäjille epäjohdonmukaisia ja vaikeaselkoisia dokumentteja yksittäisen, spesifin tiedonjyvän etsimiseen. Tutkimuksen yhteydessä heräsi kysymys siitä, että voisiko KAM-seikan yhteydessä raportoidut avainluvut, esimerkiksi liikevaihdon kertymän kyseiseltä vuodelta sekä kumulatiiviset vertailuvuoden tiedot olla perusteltua esittää KAM-seikan yhteydessä - niin ikään luettavuuden, ymmärrettävyyden ja informaatioarvon parantamiseksi. Tutkimusta aiheen tiimoilta voitaisiin tehdä esimerkiksi haastattamalla sekä tilintarkastajia että tilinpäätöstietojen käyttäjiä.

Tässä tutkimuksessa käytiin läpi muutoksia KAM-seikoissa. Rotaatiovetoiksi muutoksiksi pystyttiin melko luotettavasti arvioimaan sellaiset seikat, jotka eivät olleet esiintyneet jommassakummassa tilintarkastuskertomuksessa (ennen/jälkeen rotaation), mutta joilla selkeästi oli kyseisenä vuonna merkittävä ja

olennainen vaikutus tilinpäätökseen kokonaisuutena. Näitä tapauksia arvioi-
dessa oli kyllä melko suoraviivaista todeta, että jokin seikka oli pudonnut pois
keskeisistä seikoista ja että se luultavasti johtuu tilintarkastajien näkemyseroista,
mutta ennen kaikkea tässä oli näkyvillä potentiaalinen kehityskohde: jotta tilin-
päätöstietojen käyttäjän ei tarvitse omassa päässään arvuutella perusteluja KAM-
seikkojen muutoksille, voisi tilintarkastaja kommunikoida nuo perusteet tilintar-
kastuskertomuksilla. Mikäli tällaisen tiedon julkistamiselle ei ole liiketoiminta-
riskilähtöistä syytä, voisi aihetta olla kiinnostava tutkia sekä tilintarkastajien että
yrityspäätäjien näkökulmasta.

KAM-raportoinnin vapaaehtoisesta adaptoinnista ja sen vaikutuksesta ti-
lintarkastuksen laatuun vaikuttaisi olevan ainakin jonkin verran tutkimusta ja
näyttöä (esim. Li ym., 2019; Hosseinniakani; 2020). Suomessa Helsingin pörssin
päälistan ohella toimiva First North -pörssilistä toimii monesti ponnahduslau-
tana yhtiöille, jotka tavoittelevat paikkaa päälistalla. First North -listattujen yhti-
öiden ei ole pakko laatia IFRS-tilinpäätöksiä, eivätkä ne teknisesti ole PIE-yhteis-
öjä, joten niiden ei myöskään ole pakko raportoida KAM-seikkoja. Voisi kuiten-
kin olla kiinnostavaa ja perusteltua tieteellisen tutkimuksen keinoin kartoittaa,
minkälaisia näkemyksiä esimerkiksi tilintarkastajilla ja First North -listattujen
yhtiöiden sidosryhmillä on vapaaehtoisesta KAM-raportoinnista.

Viimeisenä heräsi tutkimuksellinen mielenkiinto liikevaihtoa ja liikevaiht-
on tuloutusta kohtaan (KAM-seikkoina). Liikevaihto osana tilinpäätöstä vaikut-
taisi olevan melko olennainen erä (esim. Huang ym., 2015; Zhu, 2000; Wagenho-
fer, 2014) toimialasta, kokoluokasta ja maantieteellisestä sijainnista riippumatta,
joka kertoo yhtiön suorituskyvystä, ja jolla yhtiön tuloksellisuuden manipulointi
saattaisi olla suoraviivaisinta toteuttaa. Liikevaihto ja siihen liittyvät tuloutus-
seikat olivat KAM-seikkoja suurimmassa osassa pörssiyhtiöitä (karkeasti 70 %
yhtiöistä esim. 2018–2020, PRH), mutta antaako sen puuttuminen KAM-seik-
kana implikaation siitä, ettei kyseisessä yhtiössä liikevaihto olisi keskeinen tai
muutoin riskipitoinen ja suurta tilintarkastushuomiota vaativa erä? Liikevaiht-
on sisällyttämistä tai poisjättämistä saattaisi olla mielenkiintoista tutkia haas-
tattelututkimuksena tilintarkastuksen ammattilaisilta.

Loput jatkotutkimuspohdinnat pystytään kytkemään osin tämän tutkimuk-
sen rajoitteisiin: tutkimusaikaväliä voitaisiin laajentaa ja arvioida minkälaisia
muutoksia raportoinnissa rotaatiot ovat aiheuttaneet jo ennen KAM-implemen-
taatiota. Lisäksi tutkimuksella voitaisiin kattaa suurempi maantieteellinen alue
kuin ainoastaan Suomi tai edes Eurooppa. Muutoksia arvioitaessa voitaisiin ar-
vioida raportointia jo useampana vuonna ennen rotaatiota ja sen jälkeen, kuin
ainoastaan rotaatiota edeltävä ja sen jälkeinen vuosi, eli yhteensä kaksi vuotta.
Kaiken kaikkiaan KAM-tutkimukselle ja sen lisäämiselle erityisesti Suomen mit-
takaavassa vaikuttaisi olevan merkittävästi jalansijaa.

LÄHTEET

- Abdelfattah, T., Elmahgoub, M. & Elamer, A. A. (2020). *Female Audit Partners and Extended Audit Reporting: UK Evidence*. *Journal of Business Ethics*, doi:10.1007/s10551-020-04607-0
- Accountancy Europe. (2022). *Mandatory Rotation of Auditors*. Accountancy Europe, verkkojulkaisu, https://www.accountancyeurope.eu/wp-content/uploads/Audit-Rotation-2022_Accountancy_EU.pdf
- Abelson, R. & Glater, J.D. (2002). *Enron's collapse: The auditors; Who's Keeping the Accountants Accountable?* *The New York Times*, business, verkkouutinen, <https://www.nytimes.com/2002/01/15/business/enron-s-collapse-the-auditors-who-s-keeping-the-accountants-accountable.html>
- Adams, M. B. (1994). *Agency Theory and the Internal Audit*. *Managerial Auditing Journal*, 9(8), 8–12, doi:10.1108/0268690941007113
- Aghaei Chadegani, A. (2011). *Review of Studies on Audit Quality*. SSRN Electronic Journal, doi:10.2139/ssrn.2227359
- Almutairi, A. R., Dunn, K. A. & Skantz, T. (2009). *Auditor tenure, auditor specialization, and information asymmetry*. *Managerial Auditing Journal*, 24(7), 600–623, doi:10.1108/02686900910975341
- Apajalahti, A. (2017). *Tilintarkastajat luottamusta rakentamassa – 1800-luvulta 1960-luvulle*. Suomen Tilintarkastajat ry, verkkojulkaisu, <https://tilintarkastajat.fi/blogit/tilintarkastajat-luottamusta-rakentamassa-1800-luvulta-1960-luvulle/>
- Apajalahti, A. (2017). *Tilintarkastajat luottamusta rakentamassa – 1970-luvulta 2000-luvulle*. Suomen Tilintarkastajat ry, verkkojulkaisu, <https://tilintarkastajat.fi/artikkelit/tilintarkastajat-luottamusta-rakentamassa-1970-luvulta-2000-luvulle/>
- Bailey, K. E., Bylinski, J. H. & Shields, M. D. (1983). *Effects of Audit Report Wording Changes on the Perceived Message*. *Journal of Accounting Research*, 21(2), 355–370, doi:10.2307/2490779
- Baron, C., Johnson, D., Searfoss, D. G. & Smith, C. H. (1977). *Uncovering Corporate Irregularities – Are We Closing Expectation Gap?* *Journal of Accountancy*, 144(4), 56–66.
- Bédard, J., Coram, P., Espahbodi, R. & Mock, T. J. (2016). *Does Recent Academic Research Support Changes to Audit Reporting Standards?* *Accounting Horizons*, 30(2), doi:10.2308/acch-51397
- Bédard, J., Gonthier-Besacier, N. & Schatt, A. (2014). *Costs and Benefits of Reporting Key Audit Matters in the Audit Report: The French Experience*. https://www.isarhq.org/2014_downloads/papers/ISAR2014_Bedard_Besacier_Schatt.pdf
- Bepari, M. K., Mollik, A. T., Nahar, S. & Islam, M. N. (2022). *Determinans of Accounts Level and Entity Level Key Audit Matters: Further Evidence*. *Accounting in Europe*, 19(3), 397–422, doi:10.1080//17449480.2022.2060753
- Berelson, B. (1952). *Content analysis in Communication Research*. Glancoe: Free Press.

- Best, P. J., Bucbky, S. & Tan, C. (2001). *Evidence of the Audit Expectation Gap in Singapore*. *Managerial Auditing Journal*, 16(3), 134–144, doi:10.1108/02686900110385579
- Bierman, H. (2008). *The 1929 Stock Market Crash*. EH.Net Encyclopedia, editor Whaples, R., <http://eh.net/encyclopedia/the-1929-stock-market-crash/>
- Bondarenko, P. (2015). *5 of the World's Most Devastating Financial Crises*. Encyclopedia Britannica, <https://www.britannica.com/list/5-of-the-worlds-most-devastating-financial-crises>.
- Boone, J. P., Khurana, I. K. & Raman, K. K. (2010). *Do the Big 4 and the Second-tier firms provide audits of similar quality?* *Journal of Accounting and Public Policy*, 29(4), 330–352, doi:10.1016/j.jaccpubpol.2010.06.007
- Boyd, D. T., Boyd, S. C. & Boyd, W. L. (2000). *The Audit Report: a "Misunderstanding Gap" Between Users and Preparers*. The Free Library, National Society of Public Accountants, <https://www.thefreelibrary.com/The+Audit+Report%3a+A+%22Misunderstanding+Gap%22+Between+Users+and...-a070936605>
- Bradbury, M. E. & Almulla, M. (2018). *Auditor, Client, and Investor Consequences of the Enhanced Auditor's Report*. SSRN Electronic Journal. doi:10.2139/ssrn.3165267
- Bratten, B., Gaynor, L. M., McDaniel, L., Montague, N. R. & Sierra, G. E. (2013). *The Audit of Fair Values and Other Estimates: The Effects of Underlying Environmental, Task, and Auditor Specific Factors*. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 32(1), 7–44, doi:10.2308/ajpt-50316
- Cameran, M., Francis, J. R., Marra, A. & Pettinicchio, A. K. (2015). *Are There Adverse Consequences of Mandatory Auditor Rotation? Evidence from the Italian Experience*. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 34(1), available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2596497>
- Cameran, M., Negri, G. & Pettinicchio, A. K. (2015). *The Audit Mandatory Rotation Rule: The State of the Art*. *Journal of Financial Perspectives*, 3(2), <https://ssrn.com/abstract=3083484>
- Chen, C-Y., Lin, C-J. & Lin, Y-C. (2008) *Audit Partner Tenure, Audit Firm Tenure, and Discretionary Accruals: Does Long Auditor Tenure Impair Earnings Quality?* *Contemporary Accounting Research*, 25(2), 415–445, doi:10.1506/car.25.2.5
- Christensen, B. E., Glover, S. M. & Wolfe, C. J. (2013). *Do Critical Audit Matter Paragraphs in the Audit Report Change Nonprofessional Investors Decision to Invest?* SSRN Electronic Journal, doi:10.2139/ssrn.2318590
- Christensen, B. E., Glover, S. M. & Wood, D. A. (2012). *Extreme Estimation Uncertainty in Fair Value Estimates: Implications for Audit Assurance*. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 31(1), 127–146, doi:10.2308/ajpt-10191
- Christofferson, E. & Grönberg, K. (2018). *Informativeness of Key Audit Matter (KAM) Disclosures – An exploratory study if ISA 701 in Sweden*. University of Gothenburg, School of Business, Economics and Law.
- Church, B., Davis, S. & McCracken, S. (2008). *The auditor's reporting model: a literature overview and research synthesis*, *Accounting Horizons*, 22(1), 69–90

- Chye Koh, H. & Woo, E. (1998) *The expectation gap in auditing*. *Managerial Auditing Journal*, 13(3), 147 – 154, doi:10.1108//026869098102028038
- Coates, J. C. (2007). *The Goals and Promise of the Sarbanes-Oxley Act*. *Journal of Economic Perspectives*, 21(1), 91 – 116. doi:10.1257/jep.21.1.91
- Colbert, J. & Jahera, J. (1988). *The Role of the Audit and Agency Theory*. *Journal of Applied Business Research*, 4(2), 7 – 12, doi:10//19030/jabr.v4i2.6427
- Colbert, G. & Murray, D. (1998). *The Association between Auditor Quality and Auditor Size: An Analysis of Small CPA Firms*. *Journal of Accounting, Auditing & Finance*, 13(2), 135 – 150, doi:10.1177/0148558x9801300203
- Collings, S. (2011). *Interpretation and application of international standards on auditing*. John Wiley & Sons Ltd, ISBN 978-1-119-97378-2
- Comprix, J. & Huang, H. (2015). *Does auditor size matter? Evidence from small audit firms*. *Advances in Accounting*, 31(1), 11 – 20, doi:10.1016/j.adiac.2015.03.007
- Coram, P. J. , Mock, T. J., Turner, J. & Gray, G. L. (2011). *The Communicative Value of the Auditor's Report*. *Australian Accounting Review*, 21(3), 235-252. doi:10.1111/j.1835-2561.2011.00140.x
- Coram, P. J. & Wang, L. (2020). *The Effect of Disclosing Key Audit Matters and Accounting Standard Precision on the Audit Expectation Gap*. *International Journal of Auditing*. doi:10.1111/ijau.12203
- Corbella, S., Florio, C., Gotti, G. & Mastrolia, S. A. (2015). *Audit firm rotation, audit fees and audit quality: The experience of Italian public companies*. *Journal of International Accounting, Auditing and Taxation*, 25, 46 – 66, doi:10.1016/j.intaccaudtax.2015.10.003
- Cordoş, G-S. & Fülöp, M-T. (2015) *Understanding audit reporting changes: introduction of Key Audit Matters*. *Accounting and Management Information Systems*, 14(1), 128 – 152.
- Danos, P., Eichenseher, J. W., & Holt, D. L. (1989). *Specialized knowledge and its communication in auditing*. *Contemporary Accounting Research*, 6(1), 91-109. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.1911-3846.1989.tb00746.x>
- De Almeida, B. J. M. (2017). *Audit role in today's society: The Portuguese perspective*. *Tékhné*, 15(1), 42 – 57, <https://www.elsevier.es/en-revista-tekhne-review-applied-management-350-articulo-audit-role-in-today39s-society-S1645991117300142>
- DeAngelo, L. E. (1981). *Auditor size and audit quality*. *Journal of Accounting and Economics*, 3(3), 183 – 199, doi:10.1016/0165-4101(81)90002-1.
- Deloitte. (2017). *Benchmarking the new auditor's report*. Deloitte, verkkoartikkeli, <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/ch/Documents/audit/ch-en-audit-benchmarking-auditors-report.pdf>
- Duboisée de Ricquebourg, A. & Maroun, W. (2022) *How do auditor rotations affect key audit matters? Archival evidence from South African audits*. *The British Accounting Review*, 55(2), doi:10.1016/j.bar.2022.101099
- Ecim, D., Maroun, W. & Duboisée de Ricquebourg, A. (2023). *An analysis of key audit matter disclosures in South African audit reports from 2017 to 2020*. *South*

- African Journal of Business Management, 54(1), a3669, doi:10.4102/sajbm.v54i1.3669
- Eilifsen, A., Messier, W. F., Glover, S. M., Prawitt, D. W. (2010). *Auditing & assurance services* (2nd Int. ed.) McGraw-Hill Education.
- Epstein, M. J. & Geiger, M. A. (1994). *Investor View of Audit Assurance: Recent Evidence*. *Journal of Accountancy*, 177(1), 60 – 66.
- Eshleman, J. D. & Guo, P. (2014). *Abnormal audit fees and audit quality: The importance of considering managerial incentives in tests of earnings management*. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 33(1), 117 – 138
- Finanssivalvonta. (2021). *Liikkeeseenlaskijan tiedonantovelvollisuus*. Finanssivalvonta, verkkojulkaisu, <https://www.finanssivalvonta.fi/paaomamarkkinat/liikkeeseenlaskijat-ja-sijoittajat/tiedonantovelvollisuus/>
- Firth, M., Rui, O. M. & Wu, X. (2012). *How Do Various Forms of Auditor Rotation Affect Audit Quality? Evidence from China*. *The International Journal of Accounting*, 47(1), 109 – 138, doi:10.1016/j.intacc.2011.12.006
- Fernando, J. (2022). *Discounted Cash Flow (DCF) Explained with Formula And Examples*. Investopedia, corporate finance, financial ratios, verkkoartikkeli, <https://www.investopedia.com/terms/d/dcf.asp>
- Ferreira, C. & Morais, A. (2020). *Analysis of the relationship between company characteristics and key audit matters disclosed*. Original Article. *Rev. contab. finance*, 31(83), doi:10.1590/1808-057x201909040
- Flint, D. (1988). *Philosophy and principles of auditing*. Hampshire: Macmillan Education Ltd.
- Francis, J. R. (2004). *What do we know about audit quality?* *The British Accounting Review*, 36(4), 345 – 368, doi:10.1016/j.bar.2004.09.003
- FRC. (2015). *Extended auditor's reports – A review of experience in the first year*. The Financial Reporting Council Limited, verkkoartikkeli, <https://www.frc.org.uk/getattachment/561627cc-facb-431b-beda-ead81948604e/Extended-Auditor-Reports-March-2015.pdf>
- Geiger, M. A. & Raghunandan, K. (2002). *Auditor Tenure and Audit Reporting Failures*. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 21(1), 67 – 78, doi:10.2308/aud.2002.21.1.67
- Ghosh, A. & Moon, D. (2005). *Auditor Tenure and Perceptions of Audit Quality*. *The Accounting Review*, 80(2), 585 – 612.
- Gimbar, C., Hansen, B. & Ozlanski, M. E. (2016). *The Effects of Critical Audit Matter Paragraphs and Accounting Standard Precision on Auditor Liability*. *The Accounting Review*, 91(6), 1629 – 1646, doi:10.2308/accr-51382
- Gold, A. & Heilmann, M. (2019). *The consequences of disclosing key audit matters (KAMs): A review of the academic literature*. *Maandblad voor Accountancy en Bedrijfseconomie*, 93(1/2), 5 – 14, doi:10.5117/mab.93.29496
- Gold, A., Heilmann, M., Pott, C. & Rematzki, J. (2020). *Do key audit matters impact financial reporting behavior?* *International Journal of Auditing*. doi:10.1111/ijau.12190

- Goodwin-Stewart, J. & Kent, P. (2006) *Relation between external audit fees, audit committee characteristics and internal audit*. *Accounting and Finance*, 46(3), 387–404, doi:10.1111/j.1467-629x.2006.00174.x
- Gordon, J. (2022). *Discount Future Cash Flows – Valuation Method*. The business professor, business & personal finance, verkkoartikkeli, https://thebusinessprofessor.com/en_US/business-personal-finance-valuation/discount-future-cash-flows-method
- Goswami, A. (2019). *5 reasons why Accounting and Auditing is important in today's business*. EduDelphi, ACCA, Accounting & Auditing, blogiteksti, <https://edudelphi.in/blog/2019/02/07/5-reasons-why-accounting-and-auditing-is-important-in-todays-business/>
- Griffith, E. E., Hammersley, J. S. & Kadous, K. (2014). *Audits of Complex Estimates as Verification of Management Numbers: How Institutional Pressures Shape Practice*. *Contemporary Accounting Research*, 32(3), 833–863, doi:10.1111/1911-3846.12104
- Griffith, E. E., Hammersley, J. S., Kadous, K. & Young, D. (2014). *Auditor Mindsets and Audits of Complex Estimates*. *Journal of Accounting Research*, 53(1), 49–77, doi:10.1111/1475-679x.12066
- Gul, F. A., Jaggi, B. L. & Krishnan, G. V. (2007). *Auditor Independence: Evidence on the Joint Effects of Auditor Tenure and Nonaudit Fees*. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 26(2), 117–142, doi:10.2308/aud.2007.26.2.117
- Gunny, K. A. & Zhang, T. C. (2013). *PCAOB inspection reports and audit quality*. *Journal of Accounting and Public Policy*, 32(2), 136–160, doi:10.1016/j.jaccpubpol.2012.11.002
- Haapamäki, E. (2019). *Essays on Financial Reporting and Auditing Regulation*. Vaasan Yliopisto, Acta Wasaensia 429, väitöskirja, <https://osuva.uwasa.fi/bitstream/handle/10024/9769/978-952-476-879-5.pdf?sequence=2&isAllowed=y>
- Haapamäki, E. & Sihvonen, J. (2019). *Research on International Standards on Auditing: Literature Synthesis and Opportunities for Future Research*. *Journal of International Accounting, Auditing and Taxation*, 35, 37–56. <https://doi.org/10.1016/j.intaccaudtax.2019.05.007>
- Hafeez, F. (2020). *Evolution of the Auditing Profession*. LinkedIn, LinkedIn pulse, blogiteksti, https://www.linkedin.com/pulse/brief-history-auditing-profession-farrukh-hafeez?trk=public_profile_article_view
- Halonen, K. & Steiner, M-L. (2010). *Tilintarkastusprosessi käytännössä*. WSOYpro. ISBN 978-951-03-4022-6.
- Hausser, R. (2016). *Foundations of computational linguistics: human-computer communication in natural language*. 3rd ed., Berlin: Springer, 2014. ISBN 978-3-642-41430-5.
- Hayes, R., Dassen, R., Schilder, A. & Wallage, P. (2005). *Principles of Auditing. An Introduction to International Standards of Auditing*, 2nd edition, Ed. Pearson Education.

- Hegazy, M. & Kamareldawla, N. (2020). *Key audit matters: did IAASB unravel the knots of confusion in audit reports decisions?* *Managerial Auditing Journal*, 36(8), 1025–1052, doi:10.1108/maj-11-2019-2464
- Hoitash, R., Markelevich, A. & Barragato, C. A. (2007). *Auditor fees and audit quality.* *Managerial Auditing Journal*, 22(8), 761–786, doi:10.1108/02686900710819634
- Horsmanheimo, P. & Steiner, M-L. (2016). *Tilintarkastus – asiakkaan opas.* Alma Talent, ISBN 978-952-14-2745-9.
- Horsmanheimo, P. (2019). *EU-säädösreformin vaikutuksista tilintarkastusalan sääntelyyn ja valvontaan Suomessa.* *Talous, sääntely, ohjaus – tarkastuksen ja valvonnan ajankohtaiskysymyksiä*, Tampere: Tampere University Press 2019, 31 – 51, <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-359-004-5>
- Horton, J., Livne, G. & Pettinicchio, A. (2020). *Empirical Evidence on Audit Quality under a Dual Mandatory Auditor Rotation Rule.* *European Accounting Review*, 1 – 29, doi:10.1080/09638180.2020.1747513
- Hosseinniakani, S. M. (2020). *Audit regulation and auditor disclosures – Essays on the consequences of ISA 701.* Doctoral dissertation in business administration, Department of Business Administration, School of Business, Economics and Law at University of Gothenburg, May, 2020
- Hoyle, J. (1978). *Mandatory Auditor Rotation: The Arguments and an alternative.* *Journal of Accountancy (pre-1986)*, 145(5), 69 – 78.
- Huang, R., Marquardt, C. & Zhang, B. (2015). *Using Sales Revenue as a Performance Measure.* Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2636950>
- Humphrey, C., Moizer, P. & Turley, S. (1993). *The Audit Expectations Gap in Britain: An Empirical Investigation.* *Accounting and Business Research*, 23(1), 395 – 411, doi:10.1080/00014788.1993.9729907
- Hussin, N., Salleh, M. F. M., Ahmad, A. & Rahmat, M. M. (2022). *The Influence of Audit Firm Attributes on KAM Disclosures in FTSE100 in Malaysia.* *Management and Accounting Review*, 21(2).
- ICAEW. (2016). *Extended audit reports: Exploring challenges and opportunities in implementation.* Institute of Chartered Accountants in England and Wales (ICAEW) briefing paper, <https://www.icaew.com/-/media/corporate/files/middle-east-hub/extended-audits-briefing-paper.ashx>
- IAASB. (2015). *Auditor Reporting – Key Audit Matters.* <https://www.iaasb.org/publications/auditor-reporting-key-audit-matters-3>
- IAASB. (2015). *International Standard on Auditing 701: Communicating Key Audit Matters in the Independent Auditor's Report.* https://www.ifac.org/system/files/publications/files/ISA-701_2.pdf
- IAASB. (2015). *International Standard on Auditing 700 (Revised): Forming an Opinion and Reporting on Financial Statements.* https://www.ifac.org/_flysystem/azure-private/publications/files/ISA-700-Revised_8.pdf

- IAASB. (2017). *A Comparison Between the IAASB and The US PCAOB Standards. The New Auditor's Report*, July 2017, <https://www.ifac.org/flysystem/azure-private/publications/files/Auditor-Reporting-Comparison-between-IAASB-Standards-and-PCAOB-Standard.pdf>
- IAASB. (2022). *About IAASB*. International Auditing and Assurance Standards Board, IAASB, verkkojulkaisu, <https://www.iaasb.org/about-iaasb>
- IAASB. (2021). *2021 Handbook of international quality control, auditing, review, other assurance, and related services pronouncements*. IAASB, verkkojulkaisu, <https://www.iaasb.org/publications/2021-handbook-international-quality-control-auditing-review-other-assurance-and-related-services>
- Islam, M. A., Ali, R. & Ahmad, Z. (2011). *Is Modified Jones Model Effective in Detecting Earnings Management? Evidence from a Developing Economy*. *International Journal of Economics and Finance*, 3(2), doi:10.5539/ijef.v3n2p116
- Ittonen K. (2010). *A Theoretical Examination of the Role of Auditing and the Relevance of Audit Reports*. Vaasan Yliopiston julkaisu, opetusjulkaisu 61, https://www.uwasa.fi/materiaali/pdf/isbn_978-952-476-298-4.pdf
- Iwanowicz, T. & Iwanowicz, B. (2019). *ISA 701 and Materiality Disclosure as Methods to Minimize the Audit Expectation Gap*. *Journal of Risk Financial Management*, 2019, 12(4), 161, <https://doi.org/10.3390/jrfm12040161>
- Jackson, A. B., Moldrich, B. & Roebuck, P. (2008). *Mandatory audit firm rotation and audit quality*. *Managerial Auditing Journal*, 23(5), 420–437, doi:10.1108/02686900810875271
- Jalonen, H. (2018). *ISA 701-tilintarkastusstandardin soveltaminen suomalaisten pörssiyhtiöiden tilintarkastuskertomuksissa*. Turun Yliopisto. Pro Gradu.
- Jennings, M., Kneer, D. C. & Reckers, P. M. J. (1993). *The Significance of Audit Decision Aids and Precase Jurists' Attitudes on Perceptions of Audit Firm Culpability and Liability*. *Contemporary Accounting Research*, 9(2), 489–507, doi:10.1111/j.1911-3846.1993.tb00894.x
- Jermakowicz, E. K., Epstein, B. J. & Ramamoorti, S. (2018). *CAM versus KAM – A Distinction without a Difference? Making Judgments in Reporting Critical Audit Matters*. *The CPA Journal*, Featured, February 2018 Issue, available at: <https://www.cpajournal.com/2018/02/19/cam-versus-kam-distinction-without-difference/>
- Júnior, E. D. A. & Galdi, F. C. (2020). *The Informational Relevance of Key Audit Matters*. *Revista Contabilidade & Finanças*, 31(5), 67–83, doi:10.1590/1808-057x201908910
- Karjalainen, J. (2011). *Audit Quality and Cost of Debt capital for Private Firms: Evidence from Finland*. *International Journal of Auditing*, 15(1), 88–108, doi:10.1111/j.1099-1123.2010.00424.x
- Kelly, A. (1989). *Bankers' and investors' perceptions of the auditor's role in the financial statement reporting: the Impact of SAS No. 58*. *Auditing: A Journal of Practice and Theory*, 9(9).

- Kihn, L. A. (2017). *Tilintarkastuksen laatu – ajankohtaiskatsaus tilintarkastuksen tieteelliseen tutkimukseen*. Näkökulmia tilintarkastukseen ja arviointiin, Tampere: Tampere University Press, 81 – 100.
- Kim., H. Lee, H. & Lee, J. E. (2015). *Mandatory Audit Firm Rotation and Audit Quality*. Journal of Applied Business Research (JABR), 31(3), 1089 – 1106, doi:10.19030/jabr.v31i3.9245
- Kitamura, T. (2017.) *Two Shock Waves – Reflections on international accounting and auditing in the early 21st century*. Journal of Asia-Pacific Studies, Waseda University) No. <https://core.ac.uk/download/pdf/144466309.pdf>
- Kitiwong, W. & Sarapaivanich, N. (2020). *Consequences of the implementation of expanded audit reports with key audit matters (KAMs) on audit quality*. Managerial Auditing Journal, ahead-of-print(ahead-of-print). doi:10.1108/maj-09-2019-2419
- Knechel, W. R., Krishnan, G. V., Pevzner, M., Shefchik, L. B. & Velury, U. (2012). *Audit quality: Insights from the academic literature*. Auditing: A Journal of Practice & Theory, 32, 130 – 147, doi:10.2139/ssrn.2040754
- Korhonen, A. (2021). *Miesten ja naisten eroavaisuuden tilintarkastajina*. Itä-Suomen yliopisto. Pro gradu.
- Kosonen, L. (2005). *Vaarinpidosta virtuaaliaikaan – sata vuotta suomalaista tilintarkastusta*. Lappeenrannan teknillinen yliopisto, väitöskirja, <https://lutpub.lut.fi/bitstream/handle/10024/31147/TMP.objres.90.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Kyngäs, H., Elo, S., Pölkki, T., Kääriäinen, M. & Kantse, O. *Sisällönanalyysi suomalaisessa hoitotieteellisessä tutkimuksessa*. Hoitotiede 2011, 23(2), 138 – 148.
- Käyhkö, T. (2021). *Tilintarkastuksen kannalta keskeiset seikat: Helsingin pörssissä noteerattujen yhtiöiden tilintarkastuskertomukset vuosina 2018 – 2019*. Tampereen yliopisto. Pro Gradu.
- Laine, R. (2018). *Mitä tilintarkastus on?* Suomen Tilintarkastajat ry, blogiteksti, <https://tilintarkastajat.fi/blogit/mita-tilintarkastus-on/>
- Laine, R. (2018). *Tilinpäätöksen puumerkit yhä useammin sähköisiä*. Suomen Tilintarkastajat ry, Tilisanomat, verkkouutinen, https://tilisanomat.fi/teknologia/tilinpaaatoksen-puumerkit_sahkoisia
- Lawrence, A., Minutti-Meza, M. & Zhang, P. (2011). *Can Big 4 versus Non-Big 4 Differences in Audit-Quality Proxies Be Attributed to Client Characteristics?* The Accounting Review, 86(1), 259 – 286, doi:10.2308/accr.00000009
- Lehdikko, A. (2019). *Tilintarkastajarotaation vaikutus tilintarkastuksen laatuun*. Oulun yliopisto. Pro gradu.
- Lennox, C. (1999). *Audit Quality and Auditor Size: An Evaluation of Reputation and Deep Pockets Hypotheses*. Journal of Business Finance Accounting, 26(7&8), 779 – 805, doi:10.1111/1468-5957.00275
- Lennox, C. (2005). *Management Ownership and Audit Firm Size*. Contemporary Accounting Research, 22(1), 205 – 228, doi:10.1506/k2cg-u6v0-nptc-eqbk
- Lennox, C. (2014). *Auditor Tenure and Rotation*. University of Southern California, available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2165127>

- Levy, H. (2020). *History of the Auditing World, Part 1*. The CPA Journal, verkkojulkaisu, <https://www.cpajournal.com/2020/11/25/history-of-the-auditing-world-part-1/>
- Li, H. (2017). *The Benefit of Adding Key Audit Matters to the Auditing Report*. Advances in Economics, Business and Management Research, volume 49, Atlantis press
- Li, H., Hay, D. & Lau, D. (2019). *Assessing the impact of the new auditor's report*. Pacific Accounting Review, 31(1), 110–132, doi:10.1108/par-02-2018-0011
- Libby, R. (1979). *Bankers' and Auditors' Perceptions of the Message Communicated by the Audit Report*. Journal of Accounting Research, 17(1), 99. doi:10.2307/2490308
- Liggio, C. (1974). *The Expectation Gap: The Accountant's Legal Waterloo?* Journal of Contemporary Business, 3(3), 27–44.
- Lin, J. W. & Hwang, M. I. (2010). *Audit Quality, Corporate Governance, and Earnings Management: A Meta Analysis*. International Journal of Auditing, 14(1), 57–77. doi:10.1111/j.1099-1123.2009.00403.x
- Limperg, T. (1932). *Theory of Inspired Confidence*. University of Amsterdam. <https://www.coursehero.com/file/p1ub912/7-25-Theory-of-Inspired-Confidence-Theodore-Limperg-a-professor-at-University-of/>
- Lowe, J. D. (1994). *The Expectation Gap in the Legal System: Perception differences between auditors and judges*. Journal of Applied Business Research, 10(2), 39–44, doi:10.19030/jabr.v10i3.5922
- Mahdi, S. (2010). *Evaluating effectiveness of external auditor's report: Empirical evidence from Iran*. Pakistan Journal of Commerce and Social Sciences, 4(1), 69–83.
- Manoel, J. & Quel, L. (2017). *Innovation in the International Standards for the New Independent Audit Report*. RISUS – Journal on Innovation and Sustainability, 8(1), doi:10.24212/2179-3565.2017v18ilp130-143
- Malmberg, T. (2020). *Suomalaisen mediatutkimuksen historiaa 4: Määrällinen sisällön erittely ja vertaileva ulkomaanuutistutkimus*. Media & viestintä, 43(1), 124–132.
- McGeachy, D. & Arnold, C. (2017). *Auditor Reporting Standards Implementation: Key Audit Matters*. International Federation of Accountants (IFAC), artikkeli, <https://www.ifac.org/knowledge-gateway/supporting-international-standards/discussion/auditor-reporting-standards-implementation-key-audit-matters>
- McKelvie, C. (2022). *The 5 worst financial disasters and recessions in history (and what they taught us)*. Live Science, verkkoartikkeli, <https://www.livescience.com/worst-financial-disasters>
- Miles, M. B. & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded sourcebook*. Sage Publishing.
- Miller, J., Reed, S. & Strawser, R. H. (1990). *The New Auditor's Report: Will it close the expectations gap in communications?* The CPA Journal, 60(5), 68–72.

- Monroe, G. S. & Woodliff, D. R. (1993). *The Effect of Education on the Audit Expectation Gap*. *Accounting & Finance*, 33(1), 61–78, doi:10.1111/j.1467-629x.1993.tb00195.x
- Morgan, D. L. (1993). *Qualitative Content Analysis: A Guide to Paths not Taken*. *Qualitative Health Research*, 3(1), 112–121, doi:10.1177/104973239300300107
- Moroney R., Phang, S-Y. & Xiao, X. (2020). *When Do Investors Value Key Audit Matters?* *European Accounting Review*, 1–20, doi:10.1080/09638180.2020.1733949
- Muñoz-Izquierdo, N., Navallas, B., Camacho-Miñano, M. & del Campo, C. (2023). *Gender and Occupational Socialization in the Auditing Profession. Does Audit Partner Gender Influence Key Audit Matter Topics?* Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=4398193>
- Myers, J. N., Myers, L. A. & Omer, T. C. (2003). *Exploring the Term of the Auditor-Client Relationship and the Quality of Earnings: A Case for Mandatory Auditor Rotation?* *The Accounting Review*, 78(3), 779–799, doi:10.2308/accr.2003.78.3.779
- Mämmelä, M. (2019). *Tilintarkastajarotaation vaikutus tilintarkastuksen laatuun*. Oulun yliopisto. Pro gradu.
- Nair, R. & Rittenberg, L. E. (1987). *Messages Perceived from Audit, Review, and Compilation Reports – Extension to More Diverse Groups*. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 7(1), 15–38.
- Nashwa, G. (2004). *Auditor Rotation and the Quality of Audits*. *The CPA Journal*, 74(12), 22–26.
- Nguyen, L. A. & Kend, M. (2021). *The perceived impact of the KAM reforms on audit reports, audit quality and auditor work practices: stakeholders' perspectives*. *Managerial Auditing Journal*, Vol. 36, No.3, 2021, pp. 437–462, doi:10.1108/maj-10-2019-2445
- Niemivuo, M. (2010). *Miten laki syntyy?* Rovaniemen hovioikeuspiirin tuomioistuinten laatuhankeeseen työryhmäraportteja XI, verkkojulkaisu, https://oikeus.fi/hovioikeudet/rovaniemenhovioikeus/material/attachments/oikeus_hovioikeudet_rovaniemenhovioikeus/uTV5nCDJv/Laatuhankeeseen_raportti_XI.pdf
- Nikkinen, J. & Sahlström, P. (2004). *Does Agency Theory Provide a General Framework for Audit Pricing?* *International Journal of Auditing*, 8(3), 253–262, doi:10.1111/j.1099-1123.2004.00094.x
- Niskanen, M., Karjalainen, J. T. & Niskanen, J. (2009) *The Role of Auditing in Small Private Family Firms: Is it about Quality of Credibility?* *Family Business Review*, 23(3), 230–245, doi:10.2139/ssrn.1428382
- Nuolijärvi, P. & Tiittula, L. (2014). *Puheesta tekstiksi: puheen kirjallisen esittämisen alueita, keinoja ja rajoja*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2016. ISBN 978-952-222-735-5.
- Nykänen, M. (2018). *Tutkintojen takana*. Suomen Tilintarkastajat ry, Profiitti – Talous & Tilintarkastus, 2/2018, <https://tilintarkastajat.fi/artikkelit/tutkintojen-takana/>

- Näsi, S. (2015). *Tutkimuksellisia näkökulmia tilintarkastajan lakisääteiseen ja vapaaehtoiseen vaihtoon*. Tampere University Press, <https://urn.fi/URN:NBN:fi:uta-201703141257>
- Ojala, H., Mättö, M. & Niskanen, M. (2021). *Tilintarkastuksen laatu: Johdon omistussuuden ja hallituksen rakenteen rooli yksityisesti omistetuissa yrityksissä*. Tarkastus, arviointi ja valvonta murroksessa, Tampere: Tampere University Press, 39–54, <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-359-032-8>
- Ong, S. Y., Moroney, R. & Xiao, X. (2021) *How do key audit matter characteristics combine to impact financial statement understandability?* Accounting & Finance, 62(1), 805–835, doi:10.1111/acfi.12811
- Owolabi, S., Ayodeji, A. & Olajumoke, K. (2016). *Evolution and Development of Auditing*. Unique Journal of Business Management Research Vol. 3(1), pp. 032–040, https://www.researchgate.net/profile/Ayodeji-Ajibade/publication/304115143_Evolution_and_Development_of_Auditing/links/5766da6308aedbc345f5f37e/Evolution-and-Development-of-Auditing.pdf
- Pajunen, K., Rautiainen, A. & Saastamoinen, J. (2019). *Paraneeko tilintarkastuksen laatu keskeisten seikkojen raportoimisella tilintarkastuskertomuksessa? – tilintarkastajien näkökulma*. Talous, sääntely, ohjaus – tarkastuksen ja valvonnan ajankohtaiskysymyksiä. Tampere: Tampere University Press, 2019, 77–93. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-359-004-5>
- Palmrose, Z. V. (1986). *Audit Fees and Auditor Size: Further Evidence*. Journal of Accounting Research, 24(1), 97, doi:10.2307/2490806
- Pauku, E. (2021). *Tilintarkastuskertomuksen oikeudellinen ja kaupallinen merkitys*. KPF Lakitoimisto, blogiteksti, <https://www.kpflaki.com/post/tilintarkastuskertomuksen-oikeudellinen-ja-kaupallinen-merkitys>
- PCAOB, 2017. *The Auditor's Report on an Audit of Financial Statements when the Auditor Expresses an Unqualified Opinion and Related Amendments to PCAOB Standards*. PCAOB Release No. 2017-001, June 1, 2017
- Power, M. (1999). *The Audit Society: Rituals of Verification*. Oxford academic, online edition, doi:10.1093/acprof:oso/9780198296034.001.0001
- PRH. (2020). *Seuranta listayhtiöiden tilintarkastuskertomuksista 2018–2019*. Patentti- ja rekisterihallitus, verkkojulkaisu, https://www.prh.fi/fi/tilintarkastusvalvonta/tilintarkastusvalvonta/seuranta_listayhtioiden_tilintarkastuskertomuksista_-_raportit/seuranta_listayhtioiden_tilintarkastuskertomuksista_2018-2019.html
- PRH. (2021). *Seuranta listayhtiöiden tilintarkastuskertomuksista 2019–2020*. Patentti- ja rekisterihallitus, verkkojulkaisu, https://www.prh.fi/fi/tilintarkastusvalvonta/tilintarkastusvalvonta/seuranta_listayhtioiden_tilintarkastuskertomuksista_-_raportit/seuranta_listayhtioiden_tilintarkastuskertomuksista_2019-2020.html

- PRH. (2022). *Tietoa tilintarkastajatutkinnosta ja ohjeet ilmoittautumiseen*. Patentti- ja rekisterihallitus, verkkojulkaisu, https://www.prh.fi/fi/tilintarkastusvalvonta/tietoa_tilintarkastajatutkinnoista_ja_ohjeet_ilmoittautumiseen.html
- PRH. (2022). *Tilintarkastusvalvonta*. Patentti- ja rekisterihallitus, verkkojulkaisu, <https://www.prh.fi/fi/tilintarkastusvalvonta.html>
- PRH. (2022). *Vaatimukset tilintarkastajan hyväksymisen edellytysten säilyttämiseksi sekä ammattitaidon ylläpitämiseksi ja kehittämiseksi*. Patentti- ja rekisterihallitus, verkkojulkaisu, https://www.prh.fi/fi/tilintarkastusvalvonta/tilintarkastajille/ohjeet/voimassa_alkaen_1.7.2017_vaatimukset_tilintarkastajan_hyvaksymisen_edellytysten_sailyttamiseksi_ja_ammattitaidon_yllapitamiseksi_ja_kehittamiseksi.html
- PCAOB. (2002). *AS 1005: Independence*. Public Company Accounting Oversight Board, Amendments: Amending releases and related SEC approval orders, verkkoartikkeli, <https://pcaobus.org/oversight/standards/auditing-standards/details/AS1005>
- Pinto, I. & Morais, A. I. (2018). *What matters in disclosures of key audit matters: Evidence from Europe*. Journal of International Financial Management & Accounting, doi:10.1111/jifm.12095
- Piot, C. (2001). *Agency costs and audit quality: evidence from France*. European Accounting Review, 10(3), 461 – 499, doi:10.1080/713764630.
- Quick, R. (2020). *The Audit Expectation Gap: a Review of the Academic Literature*. Maandlad voor Accountancy en Bedrijfseconomie, 94(1/2), 5 – 25, doi:10.5117/mab.94.47895
- Raiborn, C., Schorg, C. A. & Massoud, M. (2006). *Should auditor rotation be mandatory?* Journal of Corporate Accounting & Finance, 17(4), 37 – 49, doi:10.1002/jcaf.20214
- Raitio, J. (2020). *ISA-standardit ovat osa hyvää tilintarkastustapaa*. Suomen tilintarkastajat ry. Profiitti-lehti, Talous & Tilintarkastus. 1/2020. https://tilintarkastajat.fi/wp-content/uploads/2020/05/profiitti_1-2020.pdf
- Raitio, J. (2022). *Milloin pitää valita tilintarkastaja?* Suomen Tilintarkastajat ry, Tilisanomat, verkkouutinen, <https://tilisanomat.fi/tilintarkastus/milloin-pitaa-valita-tilintarkastaja>
- Raman, K. & Wilson, E. (1994). *Governmental audit procurement practices and seasoned bond prices*. The Accounting Review, 69(4), 517 – 538.
- Ratzinger-Sakel, N. V. S. & Theis, J. C. (2017). *Does considering key audit matters affect auditor judgement performance?* SSRN Electronic Journal, doi:10.2139/ssrn.3003318
- Rautiainen, A., Saastamoinen, J. & Pajunen, K. (2021). *Do Key Audit Matters (KAMs) matter? Auditor's perceptions of KAMs and audit quality in Finland*. Managerial Auditing Journal, 36(3), 386 – 404, doi:10.1108/MAJ-11-2019-2462

- Ruhnke, K. & Schmidt, M. (2014). *The Audit Expectation Gap: Existence, Causes and the Impact of Changes*. *Accounting and Business Research*, 44(5), 572–601, doi:10.1080/00014788.2014.929519
- Ruuska, R. (2017). *Esteellinen vai ei? Tilintarkastaja ja osakesijoittaminen*. Suomen Tilintarkastajat ry, blogiteksti, <https://tilintarkastajat.fi/blogit/esteellinen-vai-ei-tilintarkastaja-ja-osakesijoittaminen/>
- Satopää, R. (2019). *Hyoän tilintarkastustavan käsitteellistäminen ja käytännönmuotoutuminen – Tutkimus pienyritysten tilintarkastuksesta*. Turun Yliopiston julkaisuja – Annales Universitatis Turkuensis, Sarja – Ser. E osa – Tom. 52, Oeconomica, Turku 2019
- Seebeck, A. & Kaya, D. (2021). *The Power of Words: An Empirical Analysis of the Communicative Value of Extended Auditor Reports*. *European Accounting Review*, https://www.researchgate.net/profile/Devrimi-Kaya/publication/355043695_The_Power_of_Words_An_Empirical_Analysis_of_the_Communicative_Value_of_Extended_Auditor_Reports/links/615af8bc61a8f46670aeaf64/The-Power-of-Words-An-Empirical-Analysis-of-the-Communicative-Value-of-Extended-Auditor-Reports.pdf
- Segal, M. (2019). *Key audit matters: insight from audit experts*. *Meditari Accountancy Research*, doi:10.1108/medar-06-2018-0355
- Segal, T. (2021). *Enron Scandal: The Fall of a Wall Street Darling*. Investopedia, laws & regulations, financial crime & fraud, verkkoartikkeli, <https://www.investopedia.com/updates/enron-scandal-summary/>
- Shore, C. & Wright, S. (2018). *How the Big 4 got big: Audit culture and the metamorphosis of international accountancy firms*. *Critique of Anthropology*, 38(3), 303–324, doi:10.1177/0308275x18775815
- Simnett, R. & Huggins, A. (2014). *Enhancing the Auditor's Report: To What Extent is there Support for the IAASB's Proposed Changes?*, *Accounting Horizons*, 28(4), 2014, 719–748, doi:10.2308/acch-50791
- Sirois, L-P., Bédard, J. & Bera, P. (2017). *The Informational Value of Key Audit Matters in the Auditor's Report: Evidence from an Eye-tracking Study*. *Accounting Horizons*, Forthcoming, doi:10.2308/acch-52047
- Sormunen, N., Jeppesen, K., Sundgren, S. & Svanström, T. (2013). *Harmonisation of Audit Practice: Empirical Evidence from Going-Concern Reporting in the Nordic Countries*. *International Journal of Auditing*, 17(3), 308-326. doi:10.1111/ijau.12007
- Suttipun, M. (2021). *Impact of key audit matters (KAMs) reporting on audit quality: evidence from Thailand*. *Journal of Applied Accounting Research*, 22(5), 869–882, doi:10.1108/JAAR-10-2020-0210
- Statista. (2022). *Combined revenue of EY worldwide from 2009 to 2022*. Statista, Services, Business Services, available at: <https://www.statista.com/statistics/250429/global-revenue-of-ernst-and-young/>

- Sundgren, S. (1998). *Auditor choices and auditor reporting practices: evidence from Finnish small firms*. *European Accounting Review*, 7(3), 441–465, doi:10.1080/096381898336376
- Suomen Tilintarkastajat ry. (2022). *Hyvän tilintarkastustavan lähteet*. Suomen Tilintarkastajat ry, verkkojulkaisu, <https://tilintarkastajat.fi/tilintarkastus/hyva-tilintarkastustapa/hyvan-tilintarkastustavan-lahteet/>
- Suomen Tilintarkastajat ry. (2022). *Kansainväliset tilintarkastusstandardit (ISA-standardit)*. Suomen Tilintarkastajat ry, verkkojulkaisu, <https://tilintarkastajat.fi/tilintarkastus/hyva-tilintarkastustapa/kansainvaliset-tilintarkastusstandardit-isa-standardit/>
- Suomen Tilintarkastajat ry. (2022). *Tilintarkastajaa koskeva lainsäädäntö*. Suomen Tilintarkastajat ry, verkkojulkaisu, <https://tilintarkastajat.fi/tilintarkastus/tilintarkastaja/tilintarkastuslainsaadanto/>
- Suomen Tilintarkastajat ry. (2022). *Tilintarkastajana*. Suomen Tilintarkastajat ry, verkkojulkaisu, <https://tilintarkastajat.fi/tilintarkastus/tilintarkastaja/>
- Suomen Tilintarkastajat ry. (2022). *Tilintarkastajien valvonta*. Suomen Tilintarkastajat ry, verkkojulkaisu, <https://tilintarkastajat.fi/jasenyys/tilintarkastajien-valvonta/>
- Suomen Tilintarkastajat ry. (2022). *Tilintarkastuksesta raportoiminen*. Suomen Tilintarkastajat ry, verkkojulkaisu, <https://tilintarkastajat.fi/tilintarkastus/yhteisojen-tilintarkastus/tilintarkastuksesta-raportoiminen/>
- Tahvanainen, M. (2023). *Miksi tilintarkastus on tärkeää osakeyhtiöille*. JTT Audit, blogiteksti, <https://www.jtt.fi/ajankohtaista/blogi/tilintarkastus-tarkea-osa-osakeyhtion-toimintaa>
- Teck-Heang, L. & Ali, A. (2008). *The evolution of auditing: An analysis of the historical development*. *Journal of Modern Accounting and Auditing*, 4(12), https://www.researchgate.net/publication/339251518_The_evolution_of_auditing_An_analysis_of_the_historical_development
- Teoh, S. H. & Wong, T. J. (1993). *Perceived auditor quality and the earnings response coefficient*. *The Accounting Review*, 68(2), 346–366
- Toivonen, T. (2012). *Kauppakadun pankkipuhallus sata vuotta sitten*. Nordea, verkkoartikkeli, <https://www.nordea.fi/Images/58-83447/Kauppakadun%20pankkipuhallus.pdf>
- Tomperi, S. (2018). *Tilintarkastus: Normeista käytäntöön (4., uudistettu painos)*. Edita. ISBN 978-951-37-7360-1.
- Tonge, A., Greer, L. & Lawton, A. (2003). *The Enron story: you can fool some of the people some of the time...* *Business Ethics: A European Review*, 12(1), 4–22. doi:10.1111/1467-8608.00301
- Torvinen, A. (2017). *Tilintarkastuskertomuksen uudistuminen: ISA 701-standardi suomalaisissa pörssiyrityksissä*. Itä-Suomen Yliopisto. Pro Gradu.
- Tuomi, J. & Sarajarvi, A. (2018). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi (Uudistettu laitos)*. Kustannusosakehtiö Tammi. ISBN 978-952-04-0011-8.

- Työ- ja elinkeinoministeriö. (2022). *Tilintarkastus*. Työ- ja elinkeinoministeriö, verkkojulkaisu, <https://tem.fi/tilintarkastus>
- Työ- ja elinkeinoministeriö. (2014). *Vuoden 2014 tilintarkastusdirektiivin muutos ja tilintarkastusasetus*. Työ- ja elinkeinoministeriö, tilintarkastuslain muutokset -työryhmän mietintö, valtioneuvoston julkaisu, https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/75048/TEMjul_66_2015_web_18112015.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Vanstraelen, A., Schelleman, C., Hofmann, I. & Meuwissen, R. (2011). *A framework for extended audit reporting*. Maastricht Accounting, Auditing and Information Management Research Center (MARC), saatavilla: www.accaglobal.com/content/dam/accaglobal/PDF-technical/audit-publications/extended_audit_reporting.pdf
- Vasarhelyi, M. A., Teeter, R. A. & Krahel, J. (2010). *Audit Education and the Real-Time Economy*. *Issues in Accounting Education*, 25(3), 405–423. doi:10.2308/iace.2010.25.3.405
- Velte, P. & Issa, J. (2019). *The impact of key audit matter (KAM) disclosure in audit reports on stakeholders' reactions: A literature review*. *Problems and Perspectives in Management*, 17(3), [http://dx.doi.org/10.21511/ppm.17\(3\).2019.26](http://dx.doi.org/10.21511/ppm.17(3).2019.26)
- Virtanen, A. (2002). *Laskentatoimi ja moraali – laskenta-ammattilaisten käsityksiä hyövästä kirjanpitoavasta, hyöväksyttävästä verosuunnittelusta ja hyövästä tilintarkastustavasta*. Jyväskylä, University of Jyväskylä, Jyväskylä Studies in Business and Economics, ISSN 1457-1986; 19
- Virtanen, P. (2018). *ISA 701:n mukaan määritettävät tilintarkastuksen kannalta keskeiset seikat Suomessa listatuissa yhtiöissä*. Tampereen yliopisto. Pro Gradu.
- Vääräniemi, S. (2020). *ISA 701 -standardin vaikutukset tilintarkastuksen laatuun Suomessa*. Oulun yliopisto. Pro Gradu.
- Wagenhofer, A. (2014). *The role of revenue recognition in performance reporting*. *Accounting and Business Research*, 44(4), 349–379, doi:10.1080/00014788.2014.897867
- Wallace, W. (1980). *The economic role of the audit in free and regulated markets*. College of William & Mary. W&M ScholarWorks. <https://core.ac.uk/download/pdf/235397016.pdf>
- Wang, K. J. & Tuttle, B. M. (2009). *The impact of auditor rotation on auditor-client negotiation*. *Accounting, Organizations and Society*, 34(2), 222–243, doi:10.1016/j.aos.2008.06.003
- Watkins, A. L., Hillison, W. & Morecroft, S. E. (2004). *Audit Quality: a Synthesis of Theory and Empirical Evidence*. *Journal of Accounting Literature*, 23, 153–193.
- Watts, R. & Zimmerman, J. (1979). *The Demand for and Supply of Accounting Theories: The Market for Excuses*. *The Accounting Review*, Vol. LIV, No. 2, April 1979, <http://www.econ.kyoto-u.ac.jp/~hujii/myweb/GradSchool%202016%20FinAccA%20Paper%20No2.pdf>

- Weber, R. (1990). *Basic Content Analysis*. Sage Publications, Newbury Park, CA, doi:10.4135/9781412983488
- Wooten, T. (2003). *Research about audit quality*. *The CPA Journal*, 73(1), 48–50.
- Wuttichindanon, S. & Issarawornrawanich, P. (2020). *Determining factors of key audit matter disclosure in Thailand*. *Pacific Accounting Review*, 30(4), 563–584, doi:10.1108/PAR-01-2020-004
- Zhu, J. (2000). *Multi-factor performance measure model with an application to Fortune 500 companies*. *European Journal of Operational Research*, 123(1), 105–124, doi:10.1016/s0377-2217(99)00096-x

LIITTEET

LIITE 1.

Suomen Tilintarkastajat ry:n tilintarkastuskertomusmalli osakeyhtiölle

”TILINTARKASTUSKERTOMUS

X Oy:n yhtiökokoukselle

Tilinpäätöksen tilintarkastus

Lausunto

Olemme tilintarkastaneet X Oy:n (y-tunnus 1234567-8) tilinpäätöksen tilikaudelta x.x.-x.x.xxxx. Tilinpäätös sisältää taseen, tuloslaskelman, rahoituslaskelman ja liitetiedot.

Lausuntonamme esitämme, että tilinpäätös antaa oikean ja riittävän kuvan yhtiön toiminnan tuloksesta ja taloudellisesta asemasta Suomessa voimassa olevien tilinpäätöksen laatimista koskevien säännösten mukaisesti ja täyttää lakisääteiset vaatimukset.

Lausunnon perustelut

Olemme suorittaneet tilintarkastuksen Suomessa noudatettavan hyvän tilintarkastustavan mukaisesti. Hyvän tilintarkastustavan mukaisia velvollisuuksiamme kuvataan tarkemmin kohdassa *Tilintarkastajan velvollisuudet tilinpäätöksen tilintarkastuksessa*. Olemme riippumattomia yhtiöstä niiden Suomessa noudatettavien eettisten vaatimusten mukaisesti, jotka koskevat suorittamaamme tilintarkastusta ja olemme täyttäneet muut näiden vaatimusten mukaiset eettiset velvollisuutemme. Käsityksemme mukaan olemme hankkineet lausuntonme perustaksi tarpeellisen määrän tarkoitukseen soveltuvaa tilintarkastusevidenssiä.

Tilinpäätöstä koskevat hallituksen ja toimitusjohtajan velvollisuudet

Hallitus ja toimitusjohtaja vastaavat tilinpäätöksen laatimisesta siten, että se antaa oikean ja riittävän kuvan Suomessa voimassa olevien tilinpäätöksen laatimista koskevien säännösten mukaisesti ja täyttää lakisääteiset vaatimukset. Hallitus ja toimitusjohtaja vastaavat myös sellaisesta sisäisestä valvonnasta, jonka ne katsovat tarpeelliseksi voidakseen laatia tilinpäätöksen, jossa ei ole väärinkäytöksestä tai virheestä johtuvaa olennaista virheellisyyttä.

Hallitus ja toimitusjohtaja ovat tilinpäätöstä laatiessaan velvollisia arvioimaan yhtiön kykyä jatkaa toimintaansa ja soveltuviissa tapauksissa esittämään seikat, jotka liittyvät toiminnan jatkuvuuteen ja siihen, että tilinpäätös on laadittu

toiminnan jatkuvuuteen perustuen. Tilinpäätös laaditaan toiminnan jatkuvuuteen perustuen, paitsi jos yhtiö aiotaan purkaa tai sen toiminta lakkauttaa tai ei ole muuta realistista vaihtoehtoa kuin tehdä niin.

Tilintarkastajan velvollisuudet tilinpäätöksen tilintarkastuksessa

Tavoitteenamme on hankkia kohtuullinen varmuus siitä, onko tilinpäätöksessä kokonaisuutena väärinkäytöksestä tai virheestä johtuvaa olennaista virheellisyttä, sekä antaa tilintarkastuskertomus, joka sisältää lausuntomme. Kohtuullinen varmuus on korkea varmuustaso, mutta se ei ole tae siitä, että olennainen virheellisyys aina havaitaan hyvän tilintarkastustavan mukaisesti suoritettavassa tilintarkastuksessa. Virheellisyyksiä voi aiheutua väärinkäytöksestä tai virheestä, ja niiden katsotaan olevan olennaisia, jos niiden yksin tai yhdessä voisi kohtuudella odottaa vaikuttavan taloudellisiin päätöksiin, joita käyttäjät tekevät tilinpäätöksen perusteella.

Hyvän tilintarkastustavan mukaiseen tilintarkastukseen kuuluu, että käytämme ammatillista harkintaa ja säilytämme ammatillisen skeptisyyden koko tilintarkastuksen ajan. Lisäksi:

- Tunnistamme ja arvioimme väärinkäytöksestä tai virheestä johtuvat tilinpäätöksen olennaisen virheellisyyden riskit, suunnittelemme ja suoritamme näihin riskeihin vastaavia tilintarkastustoimenpiteitä ja hankimme lausuntomme perustaksi tarpeellisen määrän tarkoitukseen soveltuvaa tilintarkastusevidenssiä. Riski siitä, että väärinkäytöksestä johtuva olennainen virheellisyys jää havaitsematta, on suurempi kuin riski siitä, että virheestä johtuva olennainen virheellisyys jää havaitsematta, sillä väärinkäytökseen voi liittyä yhteistoimintaa, väärentämistä, tietojen tahallista esittämättä jättämistä tai virheellisten tietojen esittämistä taikka sisäisen valvonnan sivuuttamista.
- Muodostamme käsityksen tilintarkastuksen kannalta relevantista sisäisestä valvonnasta pystyäksemme suunnittelemaan olosuhteisiin nähden asianmukaiset tilintarkastustoimenpiteet mutta emme siinä tarkoituksessa, että pystyisimme antamaan lausunnon yhtiön sisäisen valvonnan tehokkuudesta.
- Arvioimme sovellettujen tilinpäätöksen laatimisperiaatteiden asianmukaisuutta sekä johdon tekemien kirjanpidollisten arvioiden ja niistä esitettävien tietojen kohtuullisuutta.
- Teemme johtopäätöksen siitä, onko hallituksen ja toimitusjohtajan ollut asianmukaista laatia tilinpäätös perustuen oletukseen toiminnan jatkuvuudesta, ja teemme hankkimamme tilintarkastusevidenssin perusteella johtopäätöksen siitä, esiintyykö sellaista tapahtumiin tai olosuhteisiin liittyvää olennaista epävarmuutta, joka voi antaa merkittävää aihetta epäillä yhtiön kykyä jatkaa toimintaansa. Jos johtopäätöksemme on, että olennaista epävarmuutta esiintyy, meidän täytyy kiinnittää tilintarkastuskertomuksessamme lukijan huomiota

epävarmuutta koskeviin tilinpäätöksessä esitettäviin tietoihin tai, jos epävarmuutta koskevat tiedot eivät ole riittäviä, mukauttaa lausuntomme. Johtopäätöksemme perustuvat tilintarkastuskertomuksen antamispäivään mennessä hankittuun tilintarkastusevidenssiin. Vastaiset tapahtumat tai olosuhteet voivat kuitenkin johtaa siihen, ettei yhtiö pysty jatkamaan toimintaansa.

- Arvioimme tilinpäätöksen, kaikki tilinpäätöksessä esitettävät tiedot mukaan lukien, yleistä esittämistapaa, rakennetta ja sisältöä ja sitä, kuvastaako tilinpäätös sen perustana olevia liiketoimia ja tapahtumia siten, että se antaa oikean ja riittävän kuvan.

Kommunikoidimme hallintoelinten kanssa muun muassa tilintarkastuksen suunnitellusta laajuudesta ja ajoituksesta sekä merkittävistä tilintarkastushavainnoista, mukaan lukien mahdolliset sisäisen valvonnan merkittävät puutteellisuudet, jotka tunnistamme tilintarkastuksen aikana.

Muut raportointivelvoitteet

Muu informaatio

Hallitus ja toimitusjohtaja vastaavat muusta informaatiosta. Muu informaatio käsittää toimintakertomuksen. Tilinpäätöstä koskeva lausuntomme ei kata muuta informaatiota.

Velvollisuutenamme on lukea muu informaatio tilinpäätöksen tilintarkastuksen yhteydessä ja tätä tehdessämme arvioida, onko muu informaatio olennaisesti ristiriidassa tilinpäätöksen tai tilintarkastusta suoritettaessa hankkimamme tietämyksen kanssa tai vaikuttaako se muutoin olevan olennaisesti virheellistä. Velvollisuutenamme on lisäksi arvioida, onko toimintakertomus laadittu sen laatimiseen sovellettavien säännösten mukaisesti.

Lausuntonamme esitämme, että toimintakertomuksen ja tilinpäätöksen tiedot ovat yhdenmukaisia ja että toimintakertomus on laadittu toimintakertomuksen laatimiseen sovellettavien säännösten mukaisesti.

Jos teemme suorittamamme työn perusteella johtopäätöksen, että toimintakertomuksessa on olennainen virheellisyys, meidän on raportoitava tästä seikasta. Meillä ei ole tämän asian suhteen raportoitavaa.

[Muita alaotsikoita tarpeen mukaan]

[Tilintarkastajan toimipaikka ja päiväys]

[Tilintarkastajan allekirjoitus]

[Tilintarkastajan osoite]”

LIITE 2.

Havaitut tilintarkastusyhteisön vaihdokset ja yhteisöt

Yhtiö	Vaihtumisajankohta	Yhteisö ennen	Yhteisö jälkeen
Afarak Group	2020 – 2021	EY	Tietotili
Apetit Oyj	2020 – 2021	PwC	EY
Aspo Oyj	2019 – 2020	EY	Deloitte
CapMan Oyj	2017 – 2018	PwC	EY
Cargotec Oyj	2020 – 2021	PwC	EY
Caverion Oyj	2017 – 2018	PwC	EY
Digia Oyj	2021 – 2022	KPMG	EY
Dovre Group Oyj	2017 – 2018	EY	BDO
Etteplan Oyj	2018 – 2019	KPMG & DFK	KPMG
Evli Oyj	2016 – 2017	KPMG	PwC
Finnair Oyj	2019 – 2020	PwC	KPMG
Fiskars Oyj Abp	2018 – 2019	KPMG	EY
Glaston Oyj Abp	2019 – 2020	EY	KPMG
HKScan Oyj	2017 – 2018	PwC	EY
Honkarakenne Oyj	2017 – 2018	PwC	EY
Huhtamäki Oyj	2019 – 2020	EY	KPMG
Incap Oyj	2021 – 2022	EY	PwC
Innofactor Plc	2018 – 2019	PwC	EY
Investors House Oyj	2017 – 2018	Nexia	KPMG
Kemira Oyj	2018 – 2019	Deloitte	EY
Kesko Oyj	2019 – 2020	PwC	Deloitte
Kesla Oyj	2021 – 2022	EY	PwC
KONE Oyj	2020 – 2021	PwC	EY
Lassila & Tikanoja Oyj	2021 – 2022	KPMG	PwC
Marimekko Oyj	2017 – 2018	PwC	KPMG
Martela Oyj	2019 – 2020	KPMG	EY
Neste Oyj	2020 – 2021	PwC	KPMG
NoHo Partners Oyj	2018 – 2019	Deloitte	EY
Nokia Oyj	2019 – 2020	PwC	Deloitte
Nokian Renkaat Oyj	2020 – 2021	KPMG	EY
Olvi Oyj	2018 – 2019	PwC	EY
Oriola Oyj	2017 – 2018	PwC	KPMG
Orion Oyj	2017 – 2018	PwC	KPMG
Outokumpu Oyj	2016 – 2017	KPMW	PwC

Ovaro Kiinteistösi joitus Oyj	2020 – 2021	PwC	BDO
Panostaja Oyj	2020 – 2021	PwC	Deloitte
Ponsse Oyj	2019 – 2020	PwC	KPMG
Raisio Oyj	2021 – 2022	KPMG	EY
Revenio Group Oyj	2016 – 2017	PwC	Deloitte
Saga Furs Oyj	2018 – 2019	EY	KPMG
Sampo Oyj	2020 – 2021	EY	Deloitte
Sanoma Oyj	2016 – 2017	KPMG	PwC
Stockmann Oyj Abp	2020 – 2021	KPMG	EY
Stora Enso Oyj	2018 – 2017	Deloitte	PwC
Tecnotree Oyj	2018 – 2019	KPMG	Tietotili
Teleste Oyj	2020 – 2021	KPMG	PwC
TietoEVRY Oyj	2017 – 2018	PwC	Deloitte
Tokmanni Group Oyj	2018 – 2019	KPMG	PwC
Uponor Oyj	2019 – 2020	Deloitte	KPMG
Wärstilä Oyj Abp	2016 – 2017	KPMG	PwC

LIITE 3.

Tilintarkastuspalkkioiden muutokset yhtiöittäin ja yhteisöittäin (muutokset tuhansissa euroissa)

Yhtiö	Yhteisö ennen	Yhteisö jälkeen	Palkkiot ennen	Palkkiot jälkeen
Afarak Group	EY	Tietotili	794,00	389,00
Apetit Oyj	PwC	EY	200,00	200,00
Aspo Oyj	EY	Deloitte	381,00	304,00
CapMan Oyj	PwC	EY	257,00	176,00
Cargotec Oyj	PwC	EY	3.000,00	3.200,00
Caverion Oyj	PwC	EY	800,00	800,00
Digia Oyj	KPMG	EY	96,00	143,00
Dovre Group Oyj	EY	BDO	176,00	102,00
Etteplan Oyj	KPMG & DFK	KPMG	156,00	119,00
Evli Oyj	KPMG	PwC	400,00	300,00
Finnair Oyj	PwC	KPMG	300,00	500,00
Fiskars Oyj Abp	KPMG	EY	1.200,00	1.100,00
Glaston Oyj Abp	EY	KPMG	430,00	514,00
HKScan Oyj	PwC	EY	500,00	500,00
Honkarakenne Oyj	PwC	EY	103,00	59,00
Huhtamäki Oyj	EY	KPMG	2.200,00	2.300,00
Incap Oyj	EY	PwC	143,00	158,00
Innofactor Plc	PwC	EY	107,00	109,00
Investors House Oyj	Nexia	KPMG	56,00	111,00
Kemira Oyj	Deloitte	EY	1.500,00	1.400,00
Kesko Oyj	PwC	Deloitte	900,00	1.000,00
Kesla Oyj	EY	PwC	105,00	121,00
KONE Oyj	PwC	EY	3.700,00	3.200,00
Lassila & Tikanoja Oyj	KPMG	PwC	264,00	300,00
Marimekko Oyj	PwC	KPMG	101,00	74,00
Martela Oyj	KPMG	EY	86,00	73,00
Neste Oyj	PwC	KPMG	1.500,00	1.300,00
NoHo Partners Oyj	Deloitte	EY	388,10	342,30
Nokia Oyj	PwC	Deloitte	22.700,00	22.300,00
Nokian Renkaat Oyj	KPMG	EY	602,00	700,00
Olvi Oyj	PwC	EY	206,00	240,00
Oriola Oyj	PwC	KPMG	77,90	200,00

Orion Oyj	PwC	KPMG	100,00	100,00
Outokumpu Oyj	KPMW	PwC	1.900,00	1.900,00
Ovaro Kiinteistösi joitus Oyj	PwC	BDO	154,00	216,00
Panostaja Oyj	PwC	Deloitte	43,00	64,00
Ponsse Oyj	PwC	KPMG	118,00	196,00
Raisio Oyj	KPMG	EY	90,00	135,00
Revenio Group Oyj	PwC	Deloitte	35,50	39,00
Saga Furs Oyj	EY	KPMG	167,00	148,00
Sampo Oyj	EY	Deloitte	3.000,00	3.000,00
Sanoma Oyj	KPMG	PwC	1.200,00	1.100,00
Stockmann Oyj Abp	KPMG	EY	400,00	700,00
Stora Enso Oyj	Deloitte	PwC	4.000,00	4.000,00
Tecnotree Oyj	KPMG	Tietotili	187,00	142,00
Teleste Oyj	KPMG	PwC	140,00	107,00
TietoEVRY Oyj	PwC	Deloitte	800,00	1.100,00
Tokmanni Group Oyj	KPMG	PwC	100,00	105,00
Uponor Oyj	Deloitte	KPMG	900,00	800,00
Wärstilä Oyj Abp	KPMG	PwC	3.300,00	2.900,00

LIITE 4.

PRH:n seurantaraportin havainnot 2018–2019 (Yleisimpien KAM-seikkojen lukumäärä)

Luokittelyryhmä	2019	2018
Liikevaihdon tuloutus (sisältää pitkäaikaishankkeet)	90	97
Liikearvon (ja aineettomien hyödykkeiden) arvostus	78	73
Vaihto-omaisuuden arvostus, olemassaolo ja varaukset	35	36
Tytäryhtiöosakkeiden arvostus (emoyhtiö)	10	11
Sijoitusomaisuuden arvostus	8	6
Laskennalliset verosaamiset	8	8
Myyntisaamisten arvostus	7	8
Rahoituksen riittävyys	7	6
Sijoituskiinteistöt	5	8
IT-järjestelmät / taloudellisen raportoinnin kontrolliympäristö	5	7

LIITE 5.

PRH:n seurantaraportin havainnot 2019–2020 (Yleisimpien KAM-seikkojen lukumäärä)

Luokittelyryhmä	2020	2019
Liikevaihdon tuloutus (sisältää pitkäaikaishankkeet)	95	90
Liikearvon (ja aineettomien hyödykkeiden) arvostus	83	78
Vaihto-omaisuus (arvostus, olemassaolo, tmv.)	34	35
Tytäryhtiöosakkeiden arvostus (emoyhtiö)	12	10
Sijoitusomaisuuden arvostus / sijoituskiinteistöt	14	13
Laskennalliset verosaamiset	6	8
Myyntisaamisten arvostus	6	7
Rahoituksen riittävyys	6	7
IT-järjestelmät / taloudellisen raportoinnin kontrolliympäristö	5	5

LIITE 6.

Havaitut KAM-seikat yhtiöittäin ja luokitteluryhmittäin

Yhtiö	Ennen rotaatiota (#)	Rotaation jälkeen (#)
Afarak Group	2	2
Afarak Group	2	2
Afarak Group	9	9
Afarak Group	3	3
Apetit Oyj	1	1
Apetit Oyj	5	5
Apetit Oyj	4	4
Aspo Oyj	2	2
Aspo Oyj	1	1
Aspo Oyj	3	-
CapMan Oyj	4	4
CapMan Oyj	-	1
Cargotec Oyj	1	1
Cargotec Oyj	2	2
Cargotec Oyj	9	-
Cargotec Oyj	3	-
Caverion Oyj	1	1
Caverion Oyj	6	6
Caverion Oyj	2	2
Digia Oyj	2	2
Digia Oyj	1	1
Digia Oyj	-	11
Dovre Group Oyj	2	2
Dovre Group Oyj	1	1
Etteplan Oyj	2	2
Etteplan Oyj	1	1
Evli Oyj	1	1
Evli Oyj	4	4
Evli Oyj	9	-
Finnair Oyj	9	-
Finnair Oyj	1	1
Finnair Oyj	10	10
Finnair Oyj	9	9
Finnair Oyj	-	10
Finnair Oyj	-	7
Fiskars Oyj Abp	2	2
Fiskars Oyj Abp	2	2
Fiskars Oyj Abp	3	3
Fiskars Oyj Abp	1	1

Glaston Oyj Abp	11	-
Glaston Oyj Abp	1	1
Glaston Oyj Abp	2	2
HKScan Oyj	4	-
HKScan Oyj	2	2
HKScan Oyj	3	3
HKScan Oyj	1	1
HKScan Oyj	-	5
Honkarakenne Oyj	1	1
Huhtamäki Oyj	2	2
Huhtamäki Oyj	1	1
Huhtamäki Oyj	3	3
Huhtamäki Oyj	5	5
Incap Oyj	1	1
Incap Oyj	3	3
Incap Oyj	2	-
Innofactor Plc	1	1
Innofactor Plc	2	2
Innofactor Plc	-	5
Investors House Oyj	4	4
Investors House Oyj	4	4
Kemira Oyj	2	2
Kemira Oyj	4	4
Kemira Oyj	-	1
Kesko Oyj	9	-
Kesko Oyj	2	2
Kesko Oyj	3	-
Kesko Oyj	-	1
Kesla Oyj	3	3
Kesla Oyj	6	7
Kesla Oyj	-	1
KONE Oyj	1	1
KONE Oyj	-	6
Lassila & Tikanoja Oyj	2	2
Lassila & Tikanoja Oyj	1	1
Lassila & Tikanoja Oyj	9	9
Marimekko Oyj	1	1
Marimekko Oyj	3	3
Martela Oyj	1	1
Martela Oyj	3	-
Martela Oyj	2	2
Neste Oyj	1	1
Neste Oyj	3	3
Neste Oyj	9	-

Neste Oyj	8	-
Neste Oyj	-	3
NoHo Partners Oyj	2	2
NoHo Partners Oyj	6	-
NoHo Partners Oyj	11	-
NoHo Partners Oyj	-	11
Nokia Oyj	1	1
Nokia Oyj	5	-
Nokia Oyj	-	2
Nokian Renkaat Oyj	1	1
Nokian Renkaat Oyj	9	9
Nokian Renkaat Oyj	1	1
Olvi Oyj	2	2
Olvi Oyj	1	1
Olvi Oyj	2	2
Oriola Oyj	1	1
Oriola Oyj	2	2
Oriola Oyj	3	3
Oriola Oyj	8	-
Orion Oyj	1	1
Orion Oyj	2	-
Orion Oyj	-	3
Orion Oyj	-	11
Outokumpu Oyj	3	3
Outokumpu Oyj	2	2
Outokumpu Oyj	10	10
Outokumpu Oyj	12	-
Outokumpu Oyj	5	5
Outokumpu Oyj	-	8
Ovaro Kiinteistösijoitus Oyj	4	4
Panostaja Oyj	2	2
Ponsse Oyj	1	1
Ponsse Oyj	3	3
Raisio Oyj	2	2
Raisio Oyj	1	1
Raisio Oyj	3	3
Revenio Group Oyj	2	2
Revenio Group Oyj	1	1
Saga Furs Oyj	9	9
Saga Furs Oyj	-	9
Sampo Oyj	9	9
Sampo Oyj	4	4
Sampo Oyj	4	4
Sampo Oyj	11	-

Sanoma Oyj	2	2
Sanoma Oyj	2	2
Sanoma Oyj	1	1
Sanoma Oyj	-	11
Stockmann Oyj Abp	7	7
Stockmann Oyj Abp	2	2
Stockmann Oyj Abp	3	3
Stockmann Oyj Abp	-	-
Stora Enso Oyj	2	-
Stora Enso Oyj	3	3
Stora Enso Oyj	12	12
Tecnotree Oyj	1	1
Teleste Oyj	11	-
Teleste Oyj	2	2
Teleste Oyj	1	-
Teleste Oyj	3	3
Teleste Oyj	-	2
TietoEVRY Oyj	1	1
TietoEVRY Oyj	2	2
TietoEVRY Oyj	11	-
Tokmanni Group Oyj	2	2
Tokmanni Group Oyj	3	3
Tokmanni Group Oyj	1	-
Tokmanni Group Oyj	-	9
Uponor Oyj	2	2
Uponor Oyj	12	-
Uponor Oyj	-	1
Wärtsilä Oyj Abp	2	2
Wärtsilä Oyj Abp	11	11
Wärtsilä Oyj Abp	1	1
Wärtsilä Oyj Abp	12	-
Wärtsilä Oyj Abp	-	6